

GAIRĖS

2011 kovas
Nr. 3 (202)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redakcija
Gediminas Dubonikas
Vaclovas Paulauskas

Maketavo Gražina Majauskienė

Redakcijos adresas:
Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: gaires@post.skynet.lt
tel. 241 82 03, 242 88 03
Faksas 241 77 98.

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2011 03 22. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

Viršelyje panaudotas
A. Mitrofanovo piešinys

TURINYS

■ POŽIŪRIS

Vaclovas Paulauskas. Kalbos apie partijų nemeilę
gerokai perdėtos 2

■ VALSTYBĖ

Egidijus Kūris. Atvira visuomenė –
valstybinės bendruomenės siekis 6
Algimantas Brazaitis. Sveikatos apsaugos sistema
tolsta nuo žmonių 11

■ ANALIZĖ

Algimantas Indriūnas. Nematoma bomba,
nusiaubusi Lietuvą 14
Vitalijus Balkus. Nesityčiokime iš savęs 21

■ EUROPOS ROŽĖ

Justas Vincas Paleckis. Su Europos Parlamento
nario misija – nuo Lietuvos iki Ugandos 23
Prancūzijos socialistė pasisako
prieš pensinio amžiaus ilginimą 26

■ NUOMONĖS

Gediminas Paviržis. Kita nuomonė dėl rinkimų
Vilniaus krašte 28
Vytenis Paulauskas. Ar numatoma
„Sodros“ reforma ją išgelbės? 30
Petras Raila. ABM, arba valdžios reketas 32

■ ATMINTIS

Dobilas Kirvelis. Pasaulio tautų teisulės iš Užpalių 34

■ LIKIMAI

Antanas Ragaišis. „Pasakyk, kad manęs neradai“ 38
Eglė Tutinienė. Pakilęs virš daugelio viršūnių 40
Aloyzas Urbonas. Tučius garsinanti šviesuolė 42

■ GAIRIŲ PAŠTAS

Aleksandras Bendinskas. Alternatyvų mums
niekas nesiūlė 44
Romualdas Navickas. Nesigaili pasirinkusi
gydytojo profesiją 45
Petras Marcinkevičius. Dialogą sunku įsivaizduoti 45
Skaitytojai atsako į žurnalo anketos klausimus 46

■ ŠYPSENOS

Jonas Visockas. Epigramos 48

Kalbos apie partijų nemeilę gerokai perdėtos

Apie savivaldybių rinkimus prišnekėta ir prirašyta visko: vieni reiškė pergalės džiaugsmus, kiti – nusivylimus. Išnagrinėti bemaž visi skaičiai. Ir beveik visi komentatoriai savotiškai teisūs. Opozicija nepasiekė triuškinančio laimėjimo, o pozicija – tokio pat pralaimėjimo. Panašiai juk atsitiko ir per praėjusius Seimo rinkimus. Manychiau, kad nusistovėjo tam tikra politinių nuotaikų pusiausvyra, kuri tik pamažu gali pasislinkti į vieną ar kitą pusę.

Vaclovas PAULIAUSKAS

Tai, kad valdančioji Seimo dauguma savivaldybėse turės mažiau kaip trečdalį mandatų, yra aiškiai išreikšta Lietuvos žmonių neigiamu nuomone apie valdančiuosius. Tik su kolaborantais iš Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos (ši organizacija remia valdančiuosius, kai yra materialinis suinteresuotumas savo rinkėjams) trečdalis ribą peržengtų. Panašios pozicijos-opozicijos proporcijos dažnai susiklosto ir senos demokratijos šalyse – Vokietijoje, Prancūzijoje, Didžiojoje Britanijoje ir kitur. Galiu beveik garantuoti, kad konservatoriams artimiausiais metais blogiau nebus. 1992 metų švytuoklę galime pamiršti visam laikui. Tada buvo tik dvi stipresnės partijos. Dabar žmonių pasirinkimui galimybės kur kas įvairesnės. Savo vietą po saule yra išsikovoję Darbo, Tvarkos ir teisingumo mylėtojai. Nepamirškime, kad Tėvynės sąjunga turi labai užgrūdintą elektoratą – tarybiniais laikais įvairiausių sukrėtimų ir traumų patyrusių žmonių, kurių psichika negali atsigausti iki šiol. Juk tik dabar matome, kaip po kokios technogeninės katastrofos su nukentėjusiais pasikalbėti skuba psichologai, kad žmonės greičiau išsigydytų psichologines

traumas, kad jos neišsėstų visam gyvenimui. Anais laikais viso to nebuvo. Didžiausia valdančioji partija ne tik nesistengia užgydyti senas žaizdas, bet jas įvairiais nutarimais aitrina, aštrina praeities situaciją, siekdama istoriją panaudoti savo politinei kovai. Kokių nors tarybinės sistemos niekelių uždraudimas, siekis savo nuotakas įpiršti visai Europai paglosto nukentėjusiųjų savimylą, paskatina dar smarkiau kovoti už TS-LKD reikalą. Daugelis tokių tos partijos mylėtojų bevelija nevalgę būti, kad tik jų mylima partija valdytų. Beveik kiekvieną dieną gali išgirsti šalininkų skambučius per Lietuvos radiją: „Šalin rankas nuo Kubiliaus! Jis gerai dirba, tegul dirba, opozicija tegul netrukdo...“ Visai panašiai kaip kadaise: „Šalin rankas nuo Kubos!“, „Šalin nuo Vietnamo!“... Tokie lozungai naujos auditorijos neužkariauja, bet senų gretų kovinę dvasią palaiko. Pastaruoju metu vis garsiau girdisi nauji partijos radikalų pasiūlymai – jaunimui reikia priverstinai studijuoti rezistencijos istoriją, panašiai kaip kadaise mano karta studijavo TSKP istoriją. Kuo tai baigėsi, visi žinome. Pabandžiau pasidomėti kai kuriais kryptingo „patriotinio“ auklėjimo pavyzdžiais. Ariogaloje kiekvienais metais vyksta garsiausias rezis-

tentų ir konservatorių sąskrydis. Vietos gyventojai turi galimybę socialiai prisiklausyti visokiausių prakeiksmų tariamiems priešams. Turėtų būti gerai užsigrūdinę. Bet štai rinkimuose į Raseinių rajono savivaldybę Ariogaloje už TS-LKD balsavo tik 37 žmonės, o už opozicines jėgas – net 687! Gretimoje Betygaloje pernai buvo kilęs skandalas dėl paminklo kariams atnaujinimo. Gera pamoka niekadėjams! Ir štai TS-LKD gauna 7 balsus, o opozicinės partijos – 340. Tiek to. Ne mano reikalas mokytį konservatorius. Lietuva ne to yra mačiusi, ne tą atlaikiusi.

Geras rinkimų ženklas – įvairių spalvų liberalų pralaimėjimas Vilniuje. Iš tikrųjų anachronizmas, kad tokioje neturtingoje šalyje kaip Lietuva, Seime sėdi beveik trys dešimtys liberalų. Ko gero, todėl mes ir neturtingi, tokia didelė socialinė atskirtis. Juk net ir Lietuvos socialdemokratams būdavo priekiaistaujama (ir pagrįstai!) už kai kuriuos liberalius sprendimus ekonomikoje. Mūsų liberalai yra karšti laisvosios laukinės rinkos šalininkai, gina tiksliai turtingųjų interesus. Aišku, kad juos smarkiai remia irgi turtingieji. Antai, Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis, per praėjusių metų ketvirtąjį ketvirtį Liberalų ir centro sąjunga iš savo rė-

mėjų gavo 454 tūkst. litų, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis – 313 tūkst. litų, o daug didesnė TS-LKD – tik 257 tūkst. litų. O iš kur turtingieji gauna tuos pinigus? Ogi iš mūsų, mums už darbą mokėdami kuo mažiau. Todėl sakau, kad už liberalus gali balsuoti tik milijonieriai, kurie tikisi samdomų žmonių sąskaita pasididinti savo milijonus, o jei už juos balsuoja neturtingas ar vidutiniškas – tai jis paprasčiausias neišmanėlis. Vilniuje netrūksta išsilavinusių žmonių, ypač jaunimo, kuris ir nubaudė liberalus už pinigų kalyklą paverstą mokslo sistemą, kuri neturtingam pasidarė beveik neprieinama, ir prieš kurią pasisako netgi toks liberalizmo teoretikas kaip profesorius Vytautas Radžvilas. Pasikalbėjęs su jaunais žmonėmis, dažnai gali išgirsti, kad jie balsavo už A. Zuoką, kuris pabėgo nuo liberalų ir dažnai kėlė socialines problemas. Beje, visi pensininkai ir šiandien važinėja visuomeniniu transportu po Vilnių „Zuoko laikais“ įvesta tvarka – už pusę kainos.

Rinkimai į savivaldybes apnuogino ir kitą problemą – į nacionalinių skruzdėlyną įmestas nesantaikos pagalsys. Čia irgi mūsų valdančiųjų dešiniukų, gal net radikaliojo konservatorių sparno, trumparegiškos politikos rezultatas. Susivieniję lenkai Vilniaus savivaldybėje gavo kaip niekad daug vietų, o lenkiškuose rajonuose lietuviai buvo kaip niekada sutriuškinti. Karingasis V. Tomaševskis jau dedasi net žemaičių teisių gynėju. Aš, kaip žemaitis, noriu pasakyti, kad nereikia manęs nuo nieko ginti, nes niekas ant manęs nepuola ir kad pati Žemaičių partija yra kvailystė, kaip kvailystė buvo kadaise atkurta Lietuvos tautininkų partija, kuri suny-

ko ir susijungė su konservatoriais. Bet pabūkime eilinio lenko kailyje: jeigu lietuviai gali turėti savo tautinę partiją, kodėl jos negali turėti lenkai? Politinis tautų skaldymas ir išsiskyrimas neveda prie valstybės integracijos, pilietinės visuomenės konsolidacijos. Būtų mano valia, priimčiau įstatymą apie tautinių, etninių partijų, kaip tautinės nesantaikos kurstymo įrankio, uždraudimą. Kol kas matau dvi tokias politines jėgas – Žemaičių partiją ir Lenkų rinkimų akciją, kuri nėra laikinas rinkimų darinys, o visą laiką veikianti partija. Žinoma, į Vilniaus miesto tarybą išrinktų lenkų nustūmimas į opoziciją gal priverstų pagalvoti, kad geriau prie valdžios galima prieiti per kitas partijas, kovojant kartu su visomis tautomis, bet šiuo atveju tai nebūtų pats geriausias sprendimas. Problemą nesunku sukurti, bet sunku išspręsti. Taip atsitiko ir su lenkiškų pavardžių rašyba. Kai mes, norėdami kuo greičiau susiliesti su europiečiais, „tapti civilizuotais“, pradėjome kiekviename populiariausiame laikraštelyje rašyti „Geo Norge, William Blake, Arthur Hugh Clough, Guy Rewenig, Jose Terra, Jean Ogier de Gombauld, Eugene Guilevic, Guy Chambellant, Gerard Bocholier“, (pabandykit perskaityti, aš čia paminėjau tik keletą žymiausių pasaulio poetų pavardžių), tai paprastas lenkas, toks pat paprastas, kaip aš paprastas lietuvis, tikrai negali suprasti, kodėl mes lenko pavardės negalime rašyti lenkiškai. Ir jam nerūpi visos konstitucijos, kai jis kasdien mato, kaip originaliai rašomi kitaučiai. Jeigu mes rašytume: Žeo Noržas, Viljamas Bleikas, Arturas Hju Klafas, Gi Revenychas, Žozė Tera, Žanas Ožė de Gombo, Eže-

nas Gilvikas, Gi Šambėjanas, Žeraras Bošoljė, Baris Filipas Nikolis, tai ir lenkams nebūtų dėl ko ginčytis. Beje, kalbą ir rašybą dargo ne įrašai pase, o kasdieninė vartosena. Žinoma, noras turėti pasą, parašytą ne tos valstybės, kurios pilietis esi, kalba, o bet kurios kitos, ko gero parodo, kad tam asmeniui ir pati ta valstybė yra nepriimtina, ji jam svetima. Kaip rodo daugelio valstybių patirtis, ilgainiui tokie dalykai veda į dezintegraciją. Bet ką daryti, jeigu mūsų valstybės partija, kuri jaučiasi turinti patriotizmo monopolį, ryžtingai suka istorijos ratą atgal? Jei suka lietuviai, tai kodėl negali sukti lenkai? Iki kiek suksime? Iki 1939? 1919? Ar ne verčiau problemas spręsti žiūrint į priekį?

Daug prišnekėta ir apie teistųjų asmenų atplūdį į savivaldybes. Ko stebėtis, jei daugiau kaip metus žmogžudys garbinamas kaip didvyris? Ko stebėtis, jei būrelis teistų ar net kalėjime pabuvusiųjų seniai sėdi Seime ir kitus padorumo moko? Ko stebėtis, jei viešojoje erdvėje besireiškiantys Egidijus Kūris, Leonidas Donskis, Aloyzas Sakalas, Tomas Venclova, Krescencijus Stoškus, Liudas Truska, Valdemaras Kukulas ir kiti intelektualai susilaukia patyčių iš šiek tiek rašyti pramokusių valdančiosios partijos šalininkų? Ko stebėtis, jei tokie šviesuoliai, kaip neseniai išėję šviesaus atminimo poetas Justinas Marcinkevičius, literatūrologė Vanda Zaborskaitė, būdavo apšaukiami komunistais? Ko stebėtis, jei talentingą literatūrologę, sakyčiau, mūsų literatūros sąžinę, – Viktoriją Daujotytę puola patriotais apsišaukę neišmanėliai visai kaip Stalino laikais?

Ir apskritai, įstatymo pažeidimas ar blogas elgesys mūsų vie-

► šojoje erdvėje yra kažkaip švelniamas. Štai vairuotojas, atkakliai nesilaikantis eismo taisyklių, vadinamas ereliu. Juk erelis – tai šaunumo poetinis įvaizdis. O koks jis erelis, jei jis užsispyręs nesilaiko taisyklių?! Jis tikriausias ožys! Juk ožys mūsų tautosakoje ir yra užsispyrimo simbolis. Tai kodėl tokius vairuotojus nevadinti ožiais? Įsivaizduoju tokią sceną: policininkas sulaiko greitį viršijusį vairuotoją ir sako: „Na, kur leki, ožy?“. Tai parodo televizija, parašo laikraščiai. Tai bent įspūdis būtų! Arba politikas per vieną kadenciją pakeičia kelias frakcijas ir partijas. Jis gražiai vadinamas politiniu turistu. Koks jis turistas! Jis paprasčiausiai politinis valkata! Taip tokius ir vadinkime.

Galų gale, kai kurie iš tų teistųjų gal ir padarė išvadas, pakeitė savo gyvenimą. Juk ir Europos Žmogaus teisių teismas mums priminė, kad privalu teistajam duoti naują šansą pakilti iš nuodėmės. Iš čia ir A.Zuoko fenomenas. Jis elgėsi garbingai: davęs žodį pasitraukė iš Seimo, pabuvo eilinio piliečio kailyje, parodė, kad jis yra geras organizatorius, kūrybiška asmenybė. O tie šimtai „asmenybių“, kurie taip smarkiai veržėsi į valdžią, taip ir liko už borto: žmonės juos atpažino ir nerinko. Dauguma palaikė partijų sąrašus, kuriuos pačios pasistengė apvalyti nuo politinių valkatų. Taigi, paaiškėjo, kad kalbos apie partijų mirtį buvo per ankstyvos.

Ir dabar kai kas dar mojuoja kumščiais, kad bent jau rajonuose nereikia rinkti pagal partijas. Nėra ko atradinėti dviračio. Pasižiūrėkime į Vakarus, jeigu taip jau viską norime iš jų pasisavinti. Ten ir vietos rinkimai vyksta pagal partijas! Tik valdžios sudarymo sistemą reikėtų dar tobulinti. Nusistovėjus politinei pusiausvyrai, matyt, vis rečiau pasitaikys atvejų, kad viena partija gautų daugiau kaip pusę mandatų ir viena galėtų sudaryti

valdančiąją daugumą.

Praėjo mėnuo po rinkimų, o kone visuose rajonuose ir miestuose dar neaišku, kas formuos valdymo organus, nors rinkimų rezultatai seniai aiškūs. Vyksta visokiausios derybos, kaip eliminuoti tuos, kas daugiausiai gavo mandatų. Todėl žmonės ir pyksta, sako: mes ne už juos balsavome. Juk turime liūdną patirtį, kaip kadaise Prezidentas Valdas Adamkus iš dviejų mažiau vietų Seime turėjusių partijų lipdė „Naująją politiką“, nes nemėgo daugiausia vietų gavusių socialdemokratų. Abu naujosios politikos meistrai R.Paksas ir A.Paulauskas ne tik nieko naujo nesukūrė, bet gerokai marginalizavo Lietuvos politiką. Manau, iš tiesų būtina įstatymais apibrėžti valdymo organų sudarymo tvarką, padaryti skaidresnę. Jeigu būtų aiškiai parašyta, kad teisę sudarinėti koalicijas gauna ta partija ar neparitinių koalicija, kuri gavo daugiausiai rinkėjų balsų, nereikėtų jokių susitarimų „po kilimu“. Pirmąjį tarybos posėdį pradėtų daugiausiai balsų gavęs politinis vienetas ir pakviestų prisijungti kitas partijas. Daugiausiai balsų laimėjusio valia, ką kviešti į koaliciją, ko nekviešti. Na, o kitiems paliekama teisė jungtis, ar atsisakyti. Jeigu tame posėdyje nepavyksta sudaryti valdančiosios daugumos, sudarymo teisė pereina kitam politiniam vienetai, užėmusiam antrąją vietą ir t.t. Galima numatyti laiką, per kurį turi būti sudaryti valdymo organai. Iki tol dirbtų senoji taryba. Nebūtų jokių valdžios krizių. Ir žmonėms aiškiau būtų. Ir rinkėjų balsui pagalba.

Dar man atrodo, kad dėl skaidrumo partijos turėtų atsisakyti vadinamųjų vedlių, kai į sąrašus patenka garsūs žmonės, žinomi nenusiteikę mesti Seimo narių, ministrų portfelių dėl darbo rajonų tarybose. Tai akivaizdi apgaulė. Manau, kad čia kažkas yra, kai

Vidaus reikalų ministras liberalas Raimundas Palaitis pasiima atostogas, agituoja už liberalus Palangoje. Tuo metu girtas policininkas suvažinėja žmones, policijos komisaras atsistatydina, o ministras sausas ir teisingai grįžta į ministeriją, nes sąrašė, aiškiai nenorėdamas, kad išrinktų, buvo 34 (pats paskutinis, o į miesto tarybą renkama 21 asmuo). Pats sąrašė pakylėtas į 7 vietą, į tarybą „atvedė“ 4 Liberalų ir centro sąjungos narius. Viskas teisėta. Dar turėkime kantrybės ir pamatysime, kad net ir tie, kurie buvo išrinkti, daugelis tikrai nesugrįš į gimtąsias vietas.

Taigi, savivaldai tobulėti galimybės tikrai dar neišsemtos. Partijoms veiklos dirvonai platus. Antraip renkamus organus užkariaus politiniai valkatos ir verslininkai, kurių per šiuos rinkimus gerokai padaugėjo – kas atėjo per įvairias koalicijas, kas asmeniškai save išsikėlė. Gal vietose ir reikia „ūkiškų“ žmonių, nes jau atėjo supratimas, kad į savivaldybių pareigas neįeina naujų valstybių pripažinimo ceremonijos, kaip kadaise darė konservatoriai, turėdami absoliučias daugumas daugelyje rajonų. Reikia spręsti daugybę vietos ūkinių reikalų. Ar verslininkai sugebės atsišauboti nuo savo interesų, jeigu toks konservatorių dievaitis kaip ūkio eksministras Dainius Kreivys nesugebėjo to padaryti?

Oligarchėja mūsų valstybės valdymas. Juk net kai kurie partijų lyderiai, jei ne oligarchai, tai bent oligarchiukai, palyginus su didžiųjų valstybių turtuoliais: V.Uspaskichas ir R.Karbauskis vadovauja partijoms, su kurių nariais turi ne tik politinių ryšių, bet ir ekonominių saitų.

Pastarieji rinkimai pažėrė tiek naujų problemų, kad darbo užteks visiems, net rankoves pasiračius. Visuomenė davė dar vieną šansą partijoms. ■

Progresiniai mokesčiai – misija neįmanoma?

Daugelyje ES šalių yra progresiniai mokesčiai, kurių tikslas – pagerinti mažiausiais pajamas gaunančiųjų socialinę ir ekonominę padėtį.

Lietuvoje – tik kalbos apie juos. Kartais garsesnės, kartais proginės, kartais rutininės. Politikai, atrodą, tą idėją vartalioja lyg neišmanus virėjas kokį sunkiai virškinamą patiekalą keptuvėse.

Šiomis dienomis vėl prisiminti progresiniai mokesčiai.

Didinti minimalų atlyginimą bent iki 1 tūkst. litų, įvesti progresinius mokesčius, mažinti maisto ir komunalinių paslaugų kainas – tokie reikalavimai buvo girdėti kelių profesinių organizacijų kovo 19 d. Vilniuje surengtame mitinge. Toks susirinkusių kelių tūkstančių žmonių reikalavimas buvo perduotas Vyriausybei.

LSDP savo statute kaip vieną partijos tikslų deklaruoją siekį „įteisinti visų piliečių ekonominių ir socialinių galimybių lygybę, užtikrinti socialinį teisingumą ir gero vė visiems“. Progresinių mokesčių idėja užfiksuota visose LSDP programose, ji įrašyta ir 2009 m. partijos programoje: „pagal europietišką patirtį įvedant progresinius mokesčius, mokesčių našta turi būti perskirstyta taip, kad neturtingesnieji mokėtų mažiau, o sąlygos verslui neblogėtų; turtingieji mokėtų turto mokestį; visuotinis pajamų deklaravimas užtikrintų sąžiningą mokesčių mokėjimą“.

„Socialdemokratai, – sako LSDP pirmininkas Algirdas Butkevičius, – ne kartą bandė įvesti progresinių mokesčių sistemą, kuri turėtų padėti sumažinti socialinę atskirtį. Paskutinį kartą pro-

gresinių mokesčių sistemos projektas Seime atmetas 2010 metais svarstant biudžeto projektą, tačiau rankų nenuleidome ir šios minties neatsisakome, nors diskusijos šiuo klausimu viešojoje erdvėje aštrėja“. Pasak A. Butkevičiaus, vis dažniau girdėti sakant, kad progresiniai mokesčiai duotų žalos. Neretai abejojama, ar iš tiesų ši gyventojų pajamų mokesčių sistema sutvirtintų mažiausias pajamas gaunančiųjų pagrindą po kojomis. Baiminamasi ir dėl vidurinėsios klasės, kuri Lietuvoje dar tik randasi. „Tad nustatant progresinių mokesčių tarifų dydžius vertėtų atsižvelgti į tai, kad ši besikuriančioji klasė nebūtų nuskriausta“, – pastebi LSDP pirmininkas.

A. Butkevičius nenori sutikti su oponentais, kurie mano, jog progresyvūs mokesčiai sėkmingai gali gyvuoti tik Skandinavijos šalyse todėl, kad jų žmonių požiūris kitoks – socialiai atsakingas, kad skiriasi jų ir mūsų mentalitetai. „Taip, lietuviai linkę ieškoti būdų, kaip apeiti įstatymus, kaip sumokėti mažiau, bet būtina suvokti tokio požiūrio priežastį ir bandyti jį pakeisti. Gal taip yra todėl, kad pragyvenimo lygis šalyje yra žemas? Nedidelės pajamos, mažos galimybės rasti kitokį – geriau apmokamą darbą skatina žmogų suktis iš esamos padėties, išgyventi, paminant įstatymus“. A. Butkevičiaus nuomone, įsigalėjus naujai – progresinių mokesčių sistemai – situacija pagerėtų. Jis sako, kad socialdemokratai visuomet skatino daugiau dėmesio skirti pačiam žmogui – pats laikas parodyti, kad tai nėra tik kalbos. Būtina skiepyti visuomenei atsa-

kingumo jausmą, rūpestį vienas kitu. Liberalus požiūris į žmogų davė daugiau žalos – vieni skursta, kiti klesti, tačiau klestintieji nebe-mato skurstančiųjų, neištiesia pagalbos rankos – mat bijoma, kad lietuviai pripras prie gero, nebus skatinamas dirbti ir užsidirbti. Neveltui sakoma, nelaimė būna dviejopa: sava bėda ir kito sėkmė. Gal laikas keisti požiūrį patiems ir savo tautos žmonėse pabandyti išvelgti potencialą? „Progresiniai mokesčiai galėtų suteikti galimybę atsišpirti ir pakilti tiems, kam šiandien gyvenimas atrodo tarsi dumbly apsitraukęs dugnas“, – teigia LSDP pirmininkas A. Butkevičius.

Politologas Vytautas Radžvilas įsitikinęs, kad Lietuva priklauso valstybėms, kur žmogaus negailestingas išnaudojimas yra tapęs norma. „Visos bent kiek civilizuotos valstybės turi tokį socialinio solidarumo ir teisingumo elementą, kaip progresiniai pajamų mokesčiai. Jei jie būtų įvesti, esu tikras, kad žmonės labiau tikėtų ateitimi ir politikų pažadais net tuomet, kai yra krizė ir trūksta pinigų“, – sakė jis interneto portalui balsas.lt.

Anot V. Radžvilo, būtent premjero ir Vyriausybės nenoras suprasti, kad šis mokesčių sistemos elementas yra būtinas, geriausiai iliustruoja cinizmą ir požiūrį į žmones, kurie neturi pagrindo tikėti, jog bus mėginta pakeisti visiškai ne-normalius ekonominius santykius, kurie susiklostė grobiškiškos „prichvatizacijos“ laikais. „Manau, – sako V. Radžvilas, – kad progresinio mokesčio klausimą bus galima nuo šiol laikyti ne tik šios, bet ir kitų vyriausybių lakmuso popierėliu“. ■

Atvira visuomenė – valstybinės bendruomenės siekis ir konstitucinis principas

„Žinant, kad mūsų Konstitucija yra kompromiso rezultatas – vargu ar prasminga imti kurią nors atskirą Konstitucijos nuostatą ir bandyti ją priskirti kuriai nors politinei ideologijai. Jos visumoje esama nemažai nuostatų, kuriose užkoduota ne tik liberali, bet ir valstybės socialinės orientacijos (kai kas net pasakytų „socialdemokratinė“) veikimo programa“, teigia buvęs Konstitucinio Teismo pirmininkas prof. Egidijus Kūris interviu portale DELFI („Vyriausybė artėja prie įgaliojimų nutrūkimo“, 2011 03 03). Spausdiname šį interviu kiek sutrumpintą.

– Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje sakoma: „Lietuvių tauta (...) siekdama atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės (...) skelbia šią Konstituciją“. Ar turimas galvoje liberalus atviros visuomenės principas? Ar Konstitucijoje yra „užprogramuotas“ liberalizmas?

– Tai, ką sakysiu, tėra mano samprotavimai, bet ne oficiali konstitucinė doktrina. Oficialią doktriną kada nors suformuos Konstitucinis Teismas (KT). Kol kas atviros visuomenės doktrinos yra labai mažai. Ta formuluotė buvo daug kartų cituota, bet jos aiškinimas ne itin išplėtotas, pirmiausia todėl, kad nebuvo bylų, kuriose būtų buvę būtina atskleisti jos prasmę.

Kita vertus, suformuluoti kokią nors vienareikšmę atviros visuomenės sampratą konstitucinėje doktrinoje nėra lengva. Ši sąvoka turi didelį vertybinį krūvį, ji yra ir sociologinė, ir politologinė, ir politinė, ne tik teisinė. Įvairūs Konsti-

tucijos teksto rengėjai galėjo turėti savų samprotavimų dėl įvairių jos nuostatų, taip pat ir dėl šios.

Konstitucijos būna arba dikta-to, arba kompromiso rezultatas. Mūsų Konstitucija yra kompromiso, sutarimo rezultatas. Ji nebuvo kurios nors politinės stovyklos ar grupuotės primesta visai visuomenei. Taigi ji nebuvo primesta ir liberalų. Beje, kas buvo tie tuometiniai liberalai?

Ar tie patys, kuriuos šiandien vadiname liberalais? Ir ar to meto liberalai rengiant Konstituciją turėjo bent kiek didesnę įtaką negu kitos politinio spektro spalvos? Nemanau.

Atviros visuomenės idėja nėra vien liberalų išradimas. Žodžiai „atvira visuomenė“ nėra vien liberalių pažiūrų autorių, kokių nors Karlo Popperio sekėjų į mūsų Konstituciją įrašytas tekstas. Jie yra preambulėje, o preambulę parašė Justinas Marcinkevičius (tiesa, paklaustas jis to nepatvirtindavo, bet ir nepaneigdavo).

Palyginkite preambulės tekstą

su kitu Konstitucijos tekstu: kaip diena ir naktis! Drįstu teigti, kad preambulė yra tegu ir nedidelis, bet įstabus literatūros kūrinys, kuris kartu turi milžinišką teisinį krūvį, nes joje įtvirtinti pamatiniai mūsų valstybinės bendruomenės siečiai, kuriuos jūs jau pacitavote. Atvira visuomenė – vienas iš jų.

Šiandien turbūt būtų bergždžias dalykas spėlioti, ar preambulės autoriui kas nors pasiūlė idėjas, kurios, įvilktos į gražų kalbos rūbą, turėjo būti joje įvardytos, ar jis pats nusprendė, ką į ją įrašyti. To turbūt niekada nesužinosime. Bet jei teisingas antrasis variantas, tai kuriai idėjinei stovyklai galėtume priskirti velionį J. Marcinkevičių? Liberalų? Kairiųjų? Konservatorių (kurių tuomet tuo pavadinimu nebuvo)? Manau, jis kūrė pagal savo „programą“, veikiau moralinę ir pilietinę nei politiškai ideologinę. Bet tai nereiškia, kad plėtojant konstitucinę doktriną negalima ar nereikia gvildinti atviros visuomenės kaip teisinės kategorijos sampratos.

– Ką reiškia atviros visuomenės siekinys?

– Čia išeities pozicija galėtų būti ta, kad formuluotė „atvira visuomenė“ buvo savotiškas atsakas į tai, ką turėjome iki 1990 m., o gal net kurį laiką po to. O turėjome atviros visuomenės priešybę – visuomenę

Svarbu tai, kad Konstitucijoje atviros visuomenės siekis deklaruotas kartu su socialinės darnos, teisingumo, pilietinės visuomenės imperatyvais.

be galimybės keistis materialinėmis bei dvasinėmis vertybėmis su gyvenusiaisiais anapus sovietinės tikrovės, valdžią be jos sprendimų teisinės kontrolės. Kitaip tariant, uždara visuomenę.

Perėjimas prie kitokių santvarkos pagrindų kartu turėjo reikšti ir ėjimą atviros visuomenės link. Šiuo atžvilgiu svarbu tai, kad atviros visuomenės siekis deklaruotas kartu su socialinės darnos, teisingumo, pilietinės visuomenės imperatyvais. Tačiau ar tai tik liberalizmas?!

Preambulė ir joje deklaruoti siečiai – tai įvadas į visą Konstitucijos tekstą ir su juo sudaro integralią visumą. O toje visumoje esama nemažai nuostatų, kuriose užkoduota ne tik liberali, bet ir valstybės socialinės orientacijos (kai kas net pasakytų „socialdemokratinė“) veikimo programa.

Tai nuostatos, kuriomis įtvirtinta teisė į pensiją, socialinę paramą ir pan. Jos – anaipol ne liberalizmo pagimdytos, bet net nuosekliausi liberalai šiandien negalėtų paneigti jų prasmingumo.

– Atvira visuomenė Konstitucijoje įvardijama kaip siekis, taigi – kaip politinis tikslas?

– Kaip tikslas ir kartu – konstitucinis principas. Pareiškėjai, kurie inicijuoja bylas KT (dažniausiai tai teismai) kartais kurį nors įstatymą ar poįstatyminį aktą ginčija teigdami, kad jis prieštarauja atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui. Gausiuose KT nutarimuose buvo išaiškinta, kad nors ši nuostata Konstitucijos tekste suformuluota kaip siekis, teisės požiūriu ji traktuojama kaip konstitucinis principas. Teisės principai visuomet įtvirtina tam tikrą vertybę, siekiamybę, tikslą. O ar mes toli pažengėme to siečio kryptimi – kitas klausimas. Šiandien turbūt dar, deja, retorinis.

– Koks yra to principo turinys? Ką reiškia – siekti atviros visuomenės?

– Jau minėjau, kad kol kas oficialioji doktrina šiuo klausimu yra neišplėtotą. Bet tam tikrų fragmentų esama. Reikalas tas, kad vieni konstituciniai principai suponuoja kitus, vieni principai yra išvedami iš kitų. Pavyzdžiui, teisėtų lūkesčių apsaugos principas. Nėra Konstitucijoje tokių žodžių, o principas – yra. Jis išvestas aiškinant Kons-

Visuomenės atvirumas suponuoja valdžios, kaip visuomenės „agento“, „įgalotinio“, atvirumą. Visuomeninę reikšmę turintys, mūsų gyvenimui įtaką darantys valdžios sprendimai neturi būti priimami, kaip sakoma, „po kilimu“.

tituciją. Kaip ir atsakingo valdymo, skaidrumo principai bei daugelis kitų.

Manau, kad nors doktrinoje tai tiesiogiai nėra įvardyta, atsakingo valdymo principas turėtų būti siejamas ir su visuomenės atvirumu, ir su sprendimų priėmimo skaidrumu. Visuomenės atvirumas suponuoja valdžios, kaip visuomenės „agento“, „įgalotinio“, atvirumą. Visuomeninę reikšmę turintys, mūsų gyvenimui įtaką darantys valdžios sprendimai neturi būti priimami, kaip sakoma, „po kilimu“. Todėl minėti principai, be savarankiško teisinio turinio, vertintini ir kaip atviros visuomenės principo aspektai.

Visų galimų atviros visuomenės, kaip teisinio imperatyvo, aspektų šiandien turbūt niekas neišvardintų. Bet tas principas (kartu su kitais) tarsi „cementuoja“ į nuoseklų ir logišką visumą įvairias Konstitucijos nuostatas: ir tas, kurios įtvirtina žmogaus teisę į informaciją ir jos sklaidą, ir tas, kurios įtvirtina nusikaltimo padarymu kaltinamo asmens teisę į viešą teismą, ir tas, kurios įtvirtina kilnojimosi laisvę; ▶

► net tas, kurios įtvirtina prezidento pareigą daryti Seime metinius pranešimus apie padėtį Lietuvoje, valstybės vidaus ir užsienio politiką. Kiek tų aspektų dar bus atskleista oficialiojoje doktrinoje priklausos nuo to, kokie klausimai bus keliami būsimose bylose. Galėtų būti ir labai netikėtų.

– Pavyzdžiui?

– Nejau negalima kelti klausimo, ar visuomenės atvirumo imperatyvas nesuponuoja to, kad tos nevalstybinės organizacijos, kurioms teisės aktai suteikia tam tikras teises, kurių neturi kitos organizacijos, paaškindant tam tikrus savo sprendimus visuomenei? Pagal įstatymą Lietuvos radijo ir televizijos (LRT) taryboje yra įvairių organizacijų atstovų, tarp jų ir Lietuvos Vyskupų konferencijos. Jei jau tos organizacijos atstovai turi balsą sprendžiant dėl visai visuomenei svarbios nacionalinio transliuotojo veiklos, tai gal galima paklausti apie kitus sprendimus?

Kai prieš porą metų Vilniaus rajono savivaldybės taryba priėmė Kristaus Karaliaus Intronizacijos (Vilniaus rajone) Aktą, tame tarybos sprendime įrašė, kad ji gavo „bažnytinės hierarchijos pritarimą“. Kur tas pritarimas, kaip su juo susipažinti? Ir ką tai apskritai reiškia: savivaldybės tarybos leidžiamą teisės aktą sankcionuoja bažnytinė hierarchija (beje, juk tai vyksta pasaulietinėje valstybėje)?

Kas nors pasakytų: eretiškas klausimas. Bet teisinis. O jo teisinis krūvis toks: ar atviroje visuomenėje gali likti nuslėpta tai, kaip tam tikrus teisės aktuose fiksuotus įgaliojimus turinčios organizacijos priima sprendimus, turinčius reikšmę visai visuomenei? Kitaip tariant, ar jos pačios yra pakankamai atviros visuomenei, kuri per savo atstovybę, Seimą, joms suteikė gana svarias galias?

– Politikai mėgsta jaustis pro-

tingesni už Konstituciją ir vis siūlo ją taisyti. Kokie yra tokio požiūrio padariniai valstybei, jos politinio gyvenimo kokybei?

– Jei Konstitucija kaitaliojama dažnai, tai – blogai. Konstitucija yra aktas, kuris turėtų išlikti stabilus. Ji yra teisės pamatas, todėl kuriama ilgiems metams. Tai nereiškia, kad Konstitucijoje išvis negalima daryti pataisų: kartais jos neišvengiamos, bet jos neturi būti dažnos. O

Ar atviroje visuomenėje gali likti nuslėpta tai, kaip tam tikrus teisės aktuose fiksuotus įgaliojimus turinčios organizacijos priima sprendimus, turinčius reikšmę visai visuomenei?

mūsų konstitucinis diskursas, deja, neretai būna rinkimiškai proginiis. Kai tik artėja Seimo ar prezidento rinkimai, pasipila iniciatyvos. Gerai, kad paprastai nerezultatyvios.

Bet ne tik prieš rinkimus, o nuolat yra kartojami siūlymai keisti Konstitucijos tekstą, kurių autoriai nenori atsižvelgti į kontekstą. Antai amžinai siūloma sumažinti Seimo narių skaičių. Labai populiari. Pusia juokais paklausiu: ką tokiu atveju reikėtų daryti su naująja Seimo sale, pritaikyta būtent esamam Seimo narių skaičiui? Prašysime brolių Nasvyčių ją perprojektuoti?

O jei rimtai, tai pamirštama, kad 1996 m. klausimas dėl Seimo narių skaičiaus mažinimo iki 101 buvo pateiktas referendumui. Žmonės nebalsavo už sumažinimą. Taigi Tauta jau pasisakė. Kiek dar minime tą pačią vyžą? Ar Seimo narių skaičiaus sumažinimas nulemtų ką nors esmingą? Vadybos ir viešojo administravimo specialistai turbūt patvirtintų vieną gal kiek juokingai skambantį dėsningumą. Į klausimą „kiek jūsų institucijoje dirba žmonių?“ visada yra vienas teisingas

atsakymas: „pusė“. Nežiūrint institucijos ir veiklos srities. Jei Seimo narių skaičių sumažintume dvigubai, normaliai dirbančių Seimo narių skaičius sumažėtų drastiškai. Kam tai būtų naudinga?

Konstitucijos keitimo iniciatyvos dažnai ne tik populistinės, bet ir analfabetiškos. Prieš 2002 m. prezidento rinkimus vienas kandidatas vis kartojo, kad jis, jei jį išrinktų, pakeis Konstituciją – ir labai daug ką joje pakeis! Aš jo paklausiau, kaip jis ketina tai padaryti, nes prezidentas neturi galių net inicijuoti Konstitucijos pataisą. Jis atsakė tuo klausimu inicijuosią referendumą. Bet prezidentas pagal Konstituciją neturi galios inicijuoti referendumą!

Tokie teisiškai nepagrįsti pažadai neatsakingai adresuojami žmonėms, kurie patys, deja, stojoja Konstitucijos išmanymo. Vadinamasis viešasis konstitucinis diskursas Lietuvoje labai dažnai skirtas lengvatikiui, nežinančiam žmogui. Nesakau, kad visi privalo viską žinoti; anaipol. Bet nežinantys lengviau, kaip sako, apkabinėjami makaronais. Štai paprastas pavyzdys. Viktoras Uspaskichas ne kartą yra sakęs, neva jis galėtų siekti prezidento posto, bet nenorįs to daryti, nes supranta, jog lietuviams nepatiktų turėti prezidentą rusą. Visiški makaronai. Deja, nė vienas dabartinį europarlamentarą kalbinęs žurnalistas nepaprieštaravo jam, sakymas, kad jis negali pretenduoti į tą postą ne todėl, kad yra rusas, o todėl, kad nėra Lietuvos Respublikos pilietis pagal kilmę.

Tas pats veikėjas sako: „Kai būsiu įregistruotas kandidatu į savivaldybės tarybos narius, iškart kreipsiuosi į Vyriausiąją rinkimų komisiją (VRK) ir paprašysiu, kad man būtų panaikintaneliečiamybė“. Vėl makaronai. Toks prašymas niekinis. Niekas negali pats reikalauti, kad jam būtų panaikintas imunitetas. Prašyti VRK gali prokuroras,

bet ne pats kandidatas. Imunitetas nėra tokia teisė, kurios žmogus galėtų pats atsakyti. Aš kaip rinkėjas negaliu kreiptis į VRK su prašymu panaikinti man rinkimų teisę. Yra teisių, kurių negalima atsakyti. Bet joks kalbintojas tokiame niekus tauškiečiui politikui nepasako: „Tamsta juk blefuoji“. Tad koks yra tas mūsų viešasis konstitucinis diskursas?

Šiomis dienomis daug makaronų kabinama dėl vadinamųjų Seimo šokėjų, ypač po paskutiniojo KT sprendimo. Tą sprendimą patys „šokėjai“ mėgina interpretuoti kaip neaiškų, neva paliekantį galimybių jiems ir toliau šokti-dainuoti ir karves per televiziją vaidinti. O tame sprendime viskas aišku: negali jie to daryti ir niekada negalėjo! Bet jų klausomasi, jų nuomonė žinių laidoje pateikiama vos ne kaip lygiavertė KT išaiškinimui: išaiškinimui pusė minutės ar minutė, Žilvinui Šilgaliui – dvi minutės. Toks tas mūsų viešasis konstitucinis diskursas.

– O kaip yra dėl daug ginčų kelusio ir šiemet įgyvendinto sprendimo savivaldybių tarybų rinkimuose leisti dalyvauti paskiriems nepartiniais kandidatams ir nepartiniais sąrašams?

– Ką čia bepasakysi... Traukinys nuvažiavo – rinkimai įvyko. Po 2007 m. KT nutarimo Seimas turėjo ketverius metus rinkimų įstatymui pakeisti, bet susigriebė tik likus geram pusmečiui iki rinkimų. O kai susigriebė, tai išėjo kaip visada...

Nežinau, kaip reikėjo sugalvoti, kad pavieniai kandidatai gali varžytis su kandidatų sąrašais. Išivaizduokime, kas būtų, jei kurioje nors savivaldybėje 90 proc. balsų gautų koks nors populiarius „pavienininkas“? Kam atitektų jo balsų perteklius? Sąrašams, už kuriuos žmonės kaip tik ir nebalsavo! Beje, kažkas panašaus įvyko Skuode, tik, žinoma, procentų surinkta gerokai mažiau. Tai bent rinkimų reforma!

Negali sąrašai varžytis su „pavienininkais“ – kalbant logikos terminais, modalumai skiriasi! Sąrašai turi konkuruoti su sąrašais, „pavienininkai“ – su „pavienininkais“.

Ir niekur nėra pasakyta, kad apskritai turi būti galimybė kelti pavienes kandidatūras. Įstatymu gali būti numatytos vienmandatės apygardos – jos kaip tik ir būtų skirtos „pavienininkams“. Bet gali būti ir proporcinė sistema. Reikaltas, kad ankstesnė proporcinė sistema neleido dalyvauti rinkimuose su partijomis nesusijusiems kandidatams. Kodėl žmogus, norintis rūpintis savąja Kelme ar Pakruoju ir nieko daugiau, turi gauti palaiminimą iš kurios nors nacionalinės partijos su būstine Vilniuje? O juk Konstitucija įtvirtina dvi sąvokas: joje numatytos ir politinės partijos, ir politinės organizacijos. Vadinas, pagal Konstituciją be politinių partijų ne tik gali, bet ir turi būti numatyta galimybė kurtis politinėms organizacijoms, kurios nėra politinės partijos ir savęs tokiomis nelaiko.

Tuo metu Seimas dar 2004 m. panaikino įstatymą, gal nelabai vykusiai, bet vis dėlto numačiusį politines organizacijas kaip susivienijimus, kurie nėra politinės partijos. Štai taip: Konstitucijoje politinės organizacijos numatytos, o iš įstatymų – išbrauktos.

Jei įstatymų leidėjas kada nors vėl atsigręžtų veidu į Konstituciją, tos politinės organizacijos galėtų būti ir regioninės organizacijos. Jos ir galėtų varžytis vietos valdžios rinkimuose – taip pat ir su partijomis konkuruoti. O kadangi jos nebūtų „paprastos“ visuomeninės organizacijos (kurios Konstitucijoje minimos atskirai ir nelaikomos nei politinių partijų, nei politinių organizacijų sinonimu), joms turėtų būti nustatyti atitinkami reikalavimai: kiek jos turi turėti narių, prieš kiek laiko iki rinkimų turi būti įsisteigusios ir t. t.

Vadinasi, anaipol ne kiekvienai

visuomeninei organizacijai privalu suteikti teisę dalyvauti savivaldybių tarybų rinkimuose – vaizdžiai tariant, ne kiekvienam bitininkui ar krepšinio fanų klubui. Tai, viena vertus, užtikrintų galimybę pilietiškai aktyviems, bet kartu ir organizuotiems bei atsakingiems vietos bendruomenių nariams dalyvauti rinkimuose be partinio palaiminimo, kita vertus, nebūtų pasikasama po ir taip jau leisgyvės partinės sistemos pamatais. Bet tam, kad tas reikaltas būtų su tvarkytas pagal Konstituciją, reikėjo ne tokio įstatymo. Beje, jis jau užginčytas KT. Palaukime, pažiūrėkime, koks bus nutarimas.

Reikia nepamiršti, kad vienas pamatinis dalykas yra jau seniai išaiškintas: mūsų valstybė yra pasaulietinė, joje nėra nei valstybinės bažnyčios, nei valstybinės religijos.

– Per rinkimus kunigai Lietuvoje laisvai reiškia savo įsitikinimus, agituodami balsuoti už kurią nors partiją ar politiką. Kaip tai dera su Konstitucijos nuostatomis, konstitucine doktrina?

– KT kol kas nieko tuo klausimu nėra pasakęs. Neteko girdėti, kad kur nors bręstų dėl to toks teisinis (pabrėžiu, teisinis) ginčas, kuris prasiskintų kelią į KT.

Klausiate, ar kunigų – geriau sakykime „dvasininkų“, nes konfesijos yra įvairios – kišimasis į politinį procesą nėra politiškai nepateisinamas? Teisėtas klausimas. Juk tokiais atvejais neatmestina, kad žmonių religiniais įsitikinimais ir priklausomybe religinei organizacijai naudojamosi siekiant paveikti jų politinę valią taip, kaip jie, jei tokio poveikio nebūtų, nesielgtų.

Galima būtų kalbėti ir apie nelygias politinės konkurencijos sąlygas. ►

► Bet visuomet reikia klausti: kokių laipsniu bandoma paveikti? Ar jau peržengta tam tikra riba, kuri nubrėžta Konstitucijoje? Ir kur ta riba? Ar tai, kas, matyt, yra politinė problema, jau yra ir teisinė problema? Jei žiūrėsime tik Konstitucijos teksto, tai dvasininkai – tokie patys piliečiai, kaip ir visi kiti. Jie gali turėti politines pažiūras ir jas skleisti. Jie, beje, gali rinkti ir būti renkami; Konstitucija tikrai čia nieko neapriboja, nebent jie patys save suvaržo.

Kodėl mūsų pasaulietinėje valstybėje prezidento inauguracija vyksta būtent katalikų bažnyčioje? Ir apskritai – kodėl ji vyksta dar ir bažnyčioje, kai jau viena yra įvykusi Seime, kaip numato Konstitucija?

Kitas klausimas, ar dvasininkų ar jų vyresnybės politinėms pažiūroms skleisti naudojami maldos namai ir kaip į tai reikėtų reaguoti (jei išvis reikia reaguoti). Pagal Konstitucijos 43 str. 3 d. bažnyčios bei religinės organizacijos turi maldos namus, bet prieš tai rašoma apie laisvą bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimą ir apeigų atlikimą. Ar tokia konstrukcija suponuoja, kad maldos namų turėjimas yra susietas būtent su to bažnytinio mokslo skelbimu ir apeigų atlikimu, bet ne su kokia nors politine ar kitokia veikla? Veikiausiai – taip.

Tada – kita Konstitucijos nuostata (to paties straipsnio 6 d.): „Bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimas, kita tikiybė veikla, taip pat maldos namai negali būti naudojami tam, kas prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams“. Koks šių nuostatų giluminis turinys, koks jų santykis – doktrina apie tai tyli. Kol kas tyli. Kita vertus, teisiškai visko nesureguliuosi. Pasak Senekos, kai ką,

ką leidžia teisė, draudžia sąžinė. Vis dėlto jei KT kada nors pasiektų ginčas dėl dvasininkų politinės veiklos, tai būtų vienas įdomiausių dalykų, kuriuos KT kada nors teko aiškinti. Bet reikia nepamiršti, kad vienas pamatinis dalykas yra jau seniai išaiškintas: mūsų valstybė yra pasaulietinė, joje nėra nei valstybinės bažnyčios, nei valstybinės religijos.

– *Bet Bažnyčios atskyrimas nuo valstybės nėra įvardytas Konstitucijoje.*

– Mūsų jurisprudencijoje tai komas ne atskyrimo, o lyg ir „švelnesnis“ – atskirumo terminas. Valstybės ir Bažnyčios atskirumo principas buvo suformuluotas jį išvedus iš viso pluošto Konstitucijos nuostatų. Antai Konstitucijoje skelbiama, kad valstybės ir savivaldybių įstaigos yra pasaulietinės – su viena išimtimi: tėvų pageidavimu jose gali būti mokoma tikybos (Konstitucijoje, žinoma, nepasakyta, kokios). Yra nuostata, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos. Ir daug kitų. 2000 m. dėl to buvo priimtas labai platus KT nutarimas.

Sistemiškai aiškinant šias ir kitas nuostatas, tarp jų ir mūsų šiek tiek aptartą atviros visuomenės principą, valstybės ir Bažnyčios atskirumo principas yra įtikinamai pagrindžiamas. Net jei šis principas Konstitucijoje neįrašytas tuo pavadinimu, jis vis tiek joje yra. O kokia praktika – kitas dalykas. Paklauskime: kodėl mūsų pasaulietinėje valstybėje prezidento inauguracija vyksta būtent katalikų bažnyčioje? Ir apskritai – kodėl ji vyksta dar ir bažnyčioje, kai jau viena yra įvykusi Seime, kaip numato Konstitucija?

Arba ką reiškia tai, kad viename valstybiniame universitete (kalbant Konstitucijos žodžiais, valstybinėje aukštojoje mokykloje) veikia Katalikų tikybos katedra? Norėčiau žinoti, ar ji finansuojama

visų mokesčių mokėtojų lėšomis. Ką reiškia tai, kad LRT taryboje Vyskupų konferencija atstovaujama tolygiai su Lietuvos mokslo taryba ar Lietuvos meno kūrėjų asociacija? Ką reiškia tai, kad yra šventinamos naujai atidaromos ar rekonstruotos valstybės institucijų patalpos, net teismai, mokyklų vėliavos, o tas apeigas atlieka tik vienos – dominuojančios – konfesijos dvasininkai?

Esu pats buvęs gimnazijos inauguracijoje, kurioje buvo atliekamos tokios religinės apeigos, apie kurias, beje, iš anksto nebuvo skelbta. Ten dalyvavo ir švietimo ir mokslo ministras. Jam neužkliuvo?!

– *Ar visa tai pažeidžia konstitucinę valstybės ir bažnyčios atskirumo principą?*

– Manau, kad taip. O jei kalbėsime apie atstovavimą LRT taryboje, tai čia iškyla veikiau konfesijų lygybės klausimas.

Bet ar mums, kaip valstybinei bendruomenei, pilietinei tautai išvis reikia tos Konstitucijos su visa jos doktrina? Klausiu kaip tikras pesimistas. Ką liudija mano jau minėta Kristaus Karaliaus intronizacija Vilniaus rajone? Visas Vilniaus rajonas paskelbtas Kristaus karalyste – kartu su Keturiasdešimt totorių kaimu? Ar kaip nors sureagavo į tai Vyriausybės atstovas Vilniaus apskrityje? Neteko girdėti.

O kai į tokius demaršus nereaguojama ir pamirštama taisyklė *principiis obsta* (pasipriešink pirmam veiksmui), tai tik padrąsina Konstitucijos nepaisytojus žengti ir kitus abejotinus žingsnius. Turiu galvoje ne vien nelietuviškų gatvių pavadinimų užrašus kur nors Nemėnėnėje. ■

Kalbėjosi
Vladimiras LIAUČIUS

Sveikatos apsaugos sistema tolsta nuo žmonių

Reformos tiesiog krečia mūsų kraštą. Reformos – jau 20 metų populiariausias, gerokai įgrišęs žodis, nuolat kartojamas politinėse tribūnose ir žiniasklaidoje. Ramiai gyventi nėra kada. Reforma veja reformą ir todėl kyla klausimas: o ką vis tik reformatoriai labiausiai „nureformavo“? Į tokį klausimą turbūt dauguma piliečių atsakytų: sveikatos apsaugos sistemą.

Algimantas BRAZAITIS

Egzistavusią žemės ūkio sistemą, stambiąją pramonę konservatorių ir liberalų „reformatoriai“, kartais net socialdemokratų pritarimu, ne reformavo, bet sugriovė iki pačių pamatų. To, aišku, ir buvo siekiama pasirinkus laisvosios rinkos kelią. O kai kurias kitas ūkio ir socialines sritis, neturėdami kuo pakeisti, nuolat reformuoja, vis tolindami nuo žmonių ir išlaisvindami valstybę nuo atsakomybės už jų veiklą bei ateitį.

Šiandien visuomenę labiausiai jaudina aprūpinimo darbu klausimai ir sveikatos apsaugos reformų pasekmės.

Apie nedarbą praeityje neverta ir kalbėti. Vyravo principas – kas nedirba, tas nevalgo. Bedarbių nebuvo. Vengiantys dirbti buvo vadinami veltėdžiais ir jie net prievarta buvo įdarbinami.

Apie sveikatos apsaugą kalba kitokia. Tarybiniais metais medicininis aptarnavimas buvo nemokamas ir visiems prieinamas, tai vadinta esminių tarybinės demokratijos bruožu, tuo girtasi pasauliui. Turėta neblogai veikianti valstybinė sveikatos apsaugos sistema, jaunimo ir darbo žmonių sveikatingumo stiprinimo rezultatai buvo geri, vaistai – pigūs, visiems įperkami ir t.t. Vieni užsieniečiai, nors ir sunkiai, tuo tikėdavo, kiti laikydavo tai propagandinėmis

komunistų pasakomis, tretį bandydavo palyginti su padėtimi savo šalyje ir beveik visuomet pripažindavo, kad panašaus fenomeno jie sukurti nepajėgtų.

Taigi, koks tas fenomenas ir kas jo autoriai buvo Lietuvoje, kuri, anot istoriko Liudo Truskos, bene geriausiai iš visų TSRS respublikų buvo prisitaikiusi prie tarybinės sistemos? Ir sugebėjo protingai pasinaudoti (ko gero, geriau, nei dabar ES pagalba) finansiniais ištekliais, kad galėtų plėtoti kultūrą, mokslą, švietimą, sveikatos apsaugą.

Šiandien, kai visuomenė penima kitokiomis pasakomis, jau sekamomis ne „homosovietikų“, bet liberalų, noriu prisiminti vieną iš garsiausių Tarybų Lietuvos sveikatos apsaugos sistemos kūrėjų, medicinos mokslų daktarą Petrą Jašinską. Jį gerai pažinojau, draugavome, bendravome ne tik darbo reikalais, bet ir neformaliai, įvairiuose visuomeninės veiklos baruose.

Tarybiniais metais Kaune išaugo daug medicinos korifėjų. Visų čia nesuminėsi. Nepamirštami yra ilgametis Medicinos instituto rektorius akademikas Zigmas Januškevičius, Kauno klinikų vadovas Petras Jašinskas, Kardiologijos instituto direktorius akademikas Juozas Blužas, Kardi chirurginės klinikos vadovas akademikas Jurgis Brėdikis ir daug kitų. Jie buvo ne tik pasišventę savo

profesijai garsūs gydytojai, bet ir savo įstaigų kūrėjai, veiklos tobulintojai ir sėkmingi vadovai.

Vadovo talentu ir organizaciniais gebėjimais ypač pasižymėjo P.Jašinskas. Tai buvo unikalus medicinas, valstybės ir visuomenės veikėjas. Kauno medicinos instituto Rentgenologijos ir radiologijos katedros vedėjas, didžiausių Lietuvoje Kauno respublikinių klinikų vadovas. Šią išskirtinę reikšmę turėjusią anų metų Lietuvai ligoninę jis prikėlė iš pokario griuvėsių ir išplėtojo iki pažangiausių klinikų ne tik Lietuvoje.

O jo visuomenines pareigas būtų net sunku išvardinti. Tai ir Kauno miesto Tarybos deputatas, Lietuvos – Lenkijos draugystės draugijos Kauno skyriaus pirmininkas, Medžiotojų ir žvejų draugijos Kauno skyriaus pirmininkas, įvairiausių mokslinių bei švietėjiškų organizacijų narys... Išskirčiau veiklą rūpintis Lietuvos piliečių sveikata. Nuo 1963 m. metų jis buvo renkamas LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu, Sveikatos ir socialinio aprūpinimo komisijos pirmininku. Jis kartu su kitais medicinos korifėjais daugiausiai nuveikė rengdamas labai pažangų Lietuvos sveikatos priežiūros ir medicininių paslaugų sistemos projektą. Jo esmę sudarė: a) platus felčerinių ir stomatologinių punktų tinklas stambiose įmonėse, kolūkiuose ir mokyklose; b) poliklinikos ir pirminio gydymo ►

P. Jašinskas (dešinėje) ir rašinio autorius išvykoje į gamtą patikrinti, kaip Kauno medžiotojų būreliai globoja fauną.

Kauno klinikinė ligoninė – viena garsiausių Lietuvoje.

► ligoninės miestuose ir rajonų centruose; c) aukščiausio lygio medicininės paslaugos regioninėse klinikinėse ligoninėse; d) medicininio švietimo sistema, platus liaudies universitetų bei sveikatingumo ratelių tinklas. Masinės fizinės kultūros ir sporto plėtojimas.

Šios sistemos tikslas buvo ligų prevencija ir maksimalus medicininių paslaugų priartinimas prie žmonių. Sistema buvo vertinama pačiu patikimiausiu rodikliu – kiek ji apsaugo piliečius nuo ligų, o apsirus kaip prieinama žmonėms.

P. Jašinsko atkaklumo, gebėjimo įtikinti ne tik medikus dėka projekto praėjo visų respublikinių bei sąjunginių instancijų ekspertų komisijas, buvo patvirtintas ir tapo įstatymu, kuriuo vadovavosi Lietuva. Būtent šis darbas buvo labiausiai įvertintas ir tai nulėmė, kad P. Jašinskui buvo suteiktas TSRS socialistinio darbo didvyrio vardas. Lietuvos sveikatos apsaugos politika buvo rodoma pavyzdžiu ir kitoms respublikoms. Remiantis šia sistema buvo planuojami finansai, statomos medicinos įstaigos, plečiamas mokslinių tyrimų ir paslaugų ratas, rengiami reikalingi kadrai.

Nepriklausomybės metais panaikinus kolūkius, žlugus daugumai pramonės įmonių, o veikiančias atleidus nuo prievolės rūpintis darbuotojų sveikata, valstybė neteko lėšų susiklosčiusiai sistemai išlaikyti ir plėtoti. Jos buvo atsiskyta vulgariai teigiant,

kad tarybinė medicinos sistema nepažangi, atsilikusi nuo Vakarų ir todėl, esą, reikia kurti naują, geresnę. Nors iki šiol niekas neįrodo, kuo naujoji geresnė. Kaimo ir net miestų gyventojai mato tik vieną neginčijamą jos bruožą – ji žymiai nutolino nuo žmonių medicininės paslaugas, yra siauresnė, pasižymi komercinių principų įsigalėjimu medicinos įstaigose ir pirmiausia – farmacijoje.

Nemokamas medicininės pagalbos teikimas, kad nebūtų grubiai pažeidžiama Konstitucija, lyg ir išsaugojamas, bet jis palaipsniui mažinamas visose medicinos įstaigose. Dėmesys būk tai sutelkiamas į privačias poliklinikas ir kabinetus bei šeimos gydytojus. Bet privačioms medicinos paslaugoms plisti trukdo nepasitikėjimas privatinkais, nusikurdintų piliečių nepajėgumas mokėti jiems už paslaugas ir katastrofiškas šeimos gydytojų trūkumas. Be to, pacientai nusivilia susidūrę su naujais šeimos gydytojų darbo reglamentais. Kyla natūralus klausimas, ar gali šeimos gydytojas būti tikras sergančiojo globėjas, kai jam tenka aptarnauti 2000-3000 pacientų? Apie ligų prevenciją ir kalbėti neverta. Tai jau užmiršta veiklos sritis.

Nepavydėtinoje padėtyje atsiderė kaimo senoliai, kai liga juos verčia nuvykti pas šeimos gydytoją, esantį už dešimčių kilometrų. Kaip jie gali gydytis, kai vaistų kainos vakarietiškos, o pensijos lietuviškos? O ką daryti, kai darbdavys kreivomis akimis

žiūri į susirgusį darbininką ir skuba atlyginimą už dėl ligos praleistas darbo dienas perkelti valstybei arba įskaityti į atostogas? Daug kur darbininkai atvirai ironizuoja, kad sirgti galima tik darbdaviui leidus.

Štai konkretūs reformos rezultatai: kaimo žmogų galima atskirti iš bedantės burnos, nes odontologų paslaugos per brangios ir sunkiai prieinamos, sparčiai plinta įvairios ligos. Mirtingumas pasiekė aukščiausią lygį per visą pokario laikotarpį. Apmaudu, kad didėja (maždaug 13 proc. kasmet) darbingų 18-60 metų žmonių mirtingumas. Jeigu būtų gyvas abstinentas ir aktyvus kovotojas už blaivybę P. Jašinskas, jis labai nustebtų sužinojęs, kad apie 5 tūkst. žmonių kasmet miršta dėl didelio alkoholio vartojimo sukeltų ligų. Nuo 1990 m. alkoholinės psichozės susirgimų padaugėjo apie 15-20 kartų! O pagal narkomanijos ir užkrečiamų ligų, tarp jų ŽIV, plitimo tempus jau vejamės pačias problematiškiausias valstybes.

1990 m. Lietuvoje kiekvienam gyventojui tekdavo maždaug 8 litrai gryno alkoholio (tada vartodavo beveik vien parduotuvėse parduodamus gėrimus), o 2008 m. – 13 litrų, neskaiciuojant nelegalios importinės degtinės, spirito, „pilstuko“, „samagono“ ir kitų naminių gėrimų, šią niūrią statistiką padidinančių dar ne mažiau trečdaliu.

Piktinamės, kad įsigalint komercinei medicinai gydytojai iš pacientų

tikisi papildomo atlygio. Bet kartu užmerkiame akis prieš faktą, kad jau netenkame net „pacientų dovonomis“ remiamų gydytojų. Jie, gerai parengti mūsų aukštosiose mokyklose, išvyksta uždarbiauti kitur, užmiršdami pilietinę pareigą savo valstybei, savo tautiečiams. O pasilikusieji gyvenimo verčiami susitaiko su korupcija. Apie 50 proc. gyventojų prisipažįsta, kad yra neoficialiai atsilyginę už paslaugas ligoninių ir poliklinikų darbuotojams.

Tai kodėl žlugo P. Jašinsko ir jo bendraminčių kurta sveikatingumo ugdymo ir sveikatos apsaugos sistema?

Teisingas atsakymas, mano supratimu, būtų tik vienas – politikai „reformatoriai“ neįvertino ūkio ir valstybės reikšmės socialinei sričiai, nesiorientavo į visų piliečių gerovės idealus, naiviai tikėjo, kad privatizacija sėkmingai ves šalį į „šviesių ateitį“, o negamybinę sritį kuo puikiau išlaikys gyventojų pajamų ir pridėtinės vertės mokesčiai. Jie pasidavė Vakarų liberalų įpirštai „šoko reformų“ euforijai ir užkrėtė šia liga daugumą piliečių, nesipriešinusį laukinei prichvatizacijai ir kapitalistinei tvarkai, kurios tikslas yra ne žmogus, bet pelnas ir tik pelnas. Juk iki šiol žmo-

nės nedrįsta pasakyti teisybę apie tai, kas buvo ir kas sugriuvo. O svarbiausia – nemoka atsisipirti iliuzijoms, kad kažkur kitur geriau, negu mūsų pačių sugalvota ir sukurta. Savaimė suprantama, kad tarybinės santvarkos ir anų metų gyvenimo nesugrąžinti. Bet paimti iš praeities tai, kas buvo visai nebloga, vertėtų. Tačiau tai daryti nelengva. Juk ne šiaip sau „reformatoriai“ stengiasi išbraukti iš Lietuvos istorijos 50 metų. Valdžiai žymiai ramiau, kai piliečiai galvoja, kad anuomet tauta vien kentėjo ir nieko gero nenuveikė. ■

Švietimas tampa perkama paslauga

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės ir Signatarų klubai išplatino pareiškimą dėl švietimo ir mokslo ministro Gintaro Steponavičiaus vykdomos švietimo politikos.

Pareiškime teigiama, kad šalies mokslo ir švietimo sektoriuje vis labiau ryškėja neigiami reiškiniai, virsiantys pavojingomis tendencijomis. Ministru tapus G. Steponavičiui, pirmą kartą atkurtos nepriklausomybės laikotarpiu šios srities politika pradėta grįžti antivalstybiškai orientuotomis, antimokslinėmis Lietuvos laisvosios rinkos instituto propaguojamomis ekonominio liberalizmo idėjomis. „Iš esmės pakeista pati mokslo ir švietimo paskirties ir tikslo samprata, – sakoma pareiški-me. – Per amžius patikrintą ir civilizuotuose kraštuose įprastą požiūrį, jog pagrindinis mokslo ir švietimo uždavinys yra kurti, išsaugoti ir ugdyti žmogaus ir visuomenės dvasines ir intelektualines galias, Lietuvoje pakeitė vulgari ekonomistinė samprata, jog svarbiausias šitokios veiklos tikslas yra pelnas. Praktinė šitokio ideologinio dogmatizmo išraiška tapo sektoriuje pradėtos vykdyti tariamai liberalios vakarietiškos destruktivios reformos. Jas vykdančios vadovaujamosi dviem pamatinėmis nuostatomis, kad

švietimas ir mokslas yra tik perkama paslauga, ir kad šių paslaugų vartotojų „krepšelių“ įvedimas yra pana-cėja, sukursianti sektoriaus įstaigų konkurenciją. Apgailėtini tokių „reformų“ padariniai jau yra akivaizdūs. Įdiegus „krepšelį“, bendrojo lavinimo mokyklų sektoriuje ne tik sunaikinta daugybė, ypač kaimo, mokyklų. Ypač sunkūs moraliniai, psichologiniai ir socialiniai tokios „reformos“ padariniai. Siekiančios išlikti ir todėl žūtbūt pritraukti ir išsaugoti „krepšelius“ mokyklos ir pedagogai tapo jų „paslaugų pirkėjų“ – mokinių ir jų tėvų – dažnai nepamatuotų užgaidų ir savivalės įkaitais. Neretai jie būna priversti nuolankiai taikstyti su jų „paslaugų pirkėjų“ ar „klientų“ amoralaus, asocialaus, neretai destruktivaus ir net atvirai pavojingo elgesio apraiškomis. Tariamoji reforma dar labiau nusmukdė mokytojo autoritetą ir jo profesijos prestižą mokinių ir visuomenės akyse“.

Pareiškime atkreipiamas dėmesys į tai, kad tokius pat apgailėtinus rezultatus davė panašiomis nuostatomis grįžta „krepšelinė“ aukštojo mokslo reforma, kuri skirta ne studijuojančiam jaunimui, visuomenei ir valstybei, bet naudinga šalyje veikiantiems užsienio bankams ir jų pelnui didinti. „Melagingai aiškinant apie aukštojo

mokslo srities artinimą prie pažangiausių vakarietiškų standartų, iš tikrųjų Lietuvoje buvo įdiegta grobiška ir diskriminacinė studijų finansavimo ir paskolų besimokantiems sistema, kokią galima rasti tik labiausiai atsilikusiuose pokomunistiniuose ir „trečiojo pasaulio“ kraštuose. Vertinant studijų mokesčio dydžio ir šalies gyventojų pajamų santykį akivaizdu, kad Lietuvoje studijos tapo vienos brangiausių visose Europoje“. Pareiškime sakoma, kad neišvengiamu tokios reformos padariniu tapo masinis jaunų žmonių bėgimas iš Lietuvos ieškoti palankesnių studijų sąlygų. Šalies demografinių nuostolių ir „protų nutekėjimo“ mastai yra milžiniški.

Pareiškime tvirtinama, kad ministerijai pradėjus vadovauti G. Steponavičiui visiškai apleistas tautinis ir patriotinis jaunimo ugdymas, vyrauja kosmopolitinės nuostatos. „Tokią p. G. Steponavičiaus veiklą ministro poste vis sunkiau vertinti tik kaip nekompetentingą vadovavimą, už kurį krenta vien moralinė ir politinė atsakomybė. Pateiktieji tik kai kurie šios destruktivios veiklos faktai duoda pagrindo laikyti ją galimai antivalstybine ir galimai nusikalstama veikla. Toks ministras neturi teisės toliau eiti savo pareigų“, teigiama pranešime. ■

Nematoma bomba, nusiaubusi Lietuvą

Šiame straipsnyje (pradžia „Gairės“, 2011, Nr.2) pateikiami faktai ir mintys apie laisvąją rinką, jos privalumus bei trūkumus, kelia klausimą, kas lėmė, kad Lietuva dvidešimt pirmais atkurto valstybės metais atsidūrė nepavydėtinoje padėtyje – ekonomikos ar sąmonės krizė? Kodėl valdžios institucijos nesuvokia, kad dėmesio kultūrai stoka griaua šalies ne tik dabartį, bet ir ateitį. Kodėl nieko bendro su aukštuoju mokslu neturinčių laisvosios rinkos ideologų žodis tapo lemiamas vykdyti švietimo ir aukštojo mokslo reformą, kuri tapo unikali blogiausia to žodžio prasme?

Algimantas INDRIŪNAS

Valstybė gimsta iš kultūros ir per kultūrą, rašė švie-saus atminimo mūsų dainius Justinas Marcinkevičius. Lietuvių tautos kultūra, patyrusi jos niokojimą per pusę šimto okupacijos metų, atgavus nepriklausomybę, kai laisvosios rinkos dėka į daugumą gyvenimo reiškinių žiūrima per pelno prizmę, negavo ir šiuo metu neturi gerų sąlygų atsigauti. Vytautas Rubavičius rašo: „Išny-ko ir nacionalinės valstybės kūrimo, tautos tvirtinimo ir lietuviybės sklaidos idėjos, kurias labai sunku pervesti į užsienio bankuose glūdinčias sąskaitas.“¹ Kita vertus, nesant pakankamos kultūros, ypač etninės kultūros apsaugos ir raidos, valstybinės politikos, globalizacijos platinamos masinės kultūros įtakoje kultūra Lietuvoje toliau degraduoja. Tokių aplinkybių visuma net veda į klaidingą kultūros supratimą. Todėl privalome pradėti kultūros esmės aptarimą nuo pačių kultūros (plačiąja prasme) pagrindų.

Kultūros žlugdymas ir degradacija

Mes čia kultūrą suprantame kaip žmogaus ir visuo-menės veiklos produktų visumą, jos formas ir sistemas, kurių funkcionavimas leidžia kurti, panaudoti ir per-teikti materialines bei dvasines vertybes.² Kultūra yra sudėtinė visuma, apimanti žinias, tikėjimus, menus, moralę, teisę, papročius ir kitus gebėjimus, kuriuos žmogus įgyja kaip visuomenės narys. Visuomenės ir tuo pačiu bet kurios tautos raida priklauso nuo kultūros pažangos.

Kultūros raidai didžiausią įtaką visų pirma daro me-nas. Bet kuri jo sritis (muzika, dailė, poezija, literatūra

ir kt.) priverčia pažvelgti į esamą pasaulį kitu žvilgsniu, sukelti asociacijas, kad gali būti kitaip. Kultūros raidai didelę įtaką daro mokslas. Mokslas meno ir kitokių asociacijų sukeltas idėjas patikrina, ar jas galima pritai-kyti realiame gyvenime ir nustato jų realizavimo kelius ir metodus. Taip gimsta naujos žinios.

Naujos ir anksčiau sukauptos žinios per švietimą ir ugdymą, spaudą, radiją ir televiziją, internetą, teatrą ir kiną, bibliotekas ir muziejus ir kitas priemones, tarp jų įvairios kilmės apeigos ir ritualus, perduodamos tiek jaunuoliams, tiek suaugusiems žmonėms, kurie žinio-mis vadovaudamiesi atlieka kvalifikuotesnius protinius ir fizinius veiksmus. Taip kultūra tampa arba tradicija, arba „sveiku protu“, t. y. tuo, kas yra nekvestionuojama, natūralu.³

Kultūra visuomet buvo svarbi žmogui. Jau nuo An-tikos laikų ji augo, plėtėsi ir šaknijosi žmogaus mąsty-me ir gyvenime. Gyvenimas įrodė, kad kuo tvirtesnis buvo kultūros pagrindas, kuo žmonės pelnytai vertino tautos kultūrinį palikimą, toleravo etninę kultūrą, tuo sparčiau vyko tautos raida.

Pažymėtina, kad 1999 m. priimtame Etninės kultū-ros valstybinės globos pagrindų įstatymo preambulėje pasakyta: „Lietuvos Respublikos Seimas, suvokdamas, kad etninė kultūra yra tautos būtis, išlikimo ir tvirtumo esmė, nacionalinės kultūros pamatas; konstatuodamas, kad įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvajai tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus; pripažindamas, kad tik savo etnine kultūra besiremianti tauta gali palaikyti savo visuomenės narių pilietinį bran-dumą, dalyvauti pasaulio civilizacijoje kaip lygiavertė partnerė, išlaikyti tokiai partnerystei ir bendradarbiavi-mui būtiną orumą, savarankiškumą ir savitumą...“⁴. Nors šis įstatymas paskutinį kartą buvo patobulintas 2010 metais, dabartyje jo esmė tapo tik gražia deklaracija,

jai įgyvendinti nesudaromos sąlygos. Valdžios sluoksniuose vyraujantis požiūris į kultūrą, ypač etninę, ne stabdo, kaip turėtų daryti, o skatina darbingiausio visuomenės sluoks-nio masinę emigraciją. Neabejotina, kad vyksta kultūros įstaigų nykimo, o galbūt sąmoningo naikinimo, pro-cesas. Pavyzdžiui, Statistikos depar-tamento duomenimis 1990 m. šalyje buvo 1885 bibliotekos ir 1337 kultū-ros centrai, o 2009 m. liko tik 1357 bibliotekos ir 817 kultūros centrų (žr. lentelę).. Laisvosios rinkos sąlygomis kitaip ir būti negali. Pagal jos ideolo-giją, procesai, kurie neduoda pelno, nepageidautini valstybės gyvenime.

Nors muziejų nepriklausomybės metais daugėjo, bet lankytojų skai-čius, tuo pačiu ir įtaka visuomenės raidai žymiai sumažėjo. Sumažėjo ir teatrų lankytojų. Statistiniai duo-menys rodo, kad kultūrai, žiūrint į ją tiek plačiąja prasme, imant meną, mokslą, švietimą, tiek siaurąja pras-me, valstybės dėmesys buvo ir yra nepakankamas, kad sudarytų sąly-gas optimaliai tautos raidai.

Svarbu pažymėti, kad šiuo metu „Kitų kultūrų skverbimasis per vis populiarėjantį internetą, gausius televizijos kanalus, besiplečiančius asmeninio bendravimo ryšius toks intensyvus, kad neišvengiamai for-muojasi globalinės kultūros srovės. Vargu ar globalėjančiame pasaulyje šio fenomeno iš-vengti įmanoma ir apskritai ar verta jo vengti. Tačiau vien šia linkme plėtojant gyvenimą, ypač formuojant ugdymą ir atmetant etninės kultūros svarbą, gali būti pakirstos tautinėmis tradicijomis pagrįstos visuomenės gyvenimo vertybės. Sudaromos sąlygos, net palankes-nės negu tarybiniu laikmečiu, formuoti abejingus pilie-čius, tik paviršutiniškai suvokiančius etninės kultūros prasmę. Taip atveriamos durys į naują internacionaliz-mą – daugiakultūrinę erdvę, kurioje viešpatauja man-kurtai“⁵ - tvirtina D. Urbanavičienė ir K. Jaskėlevičius. Etninė kultūra, kaip ir tautos istorija, jos būtis, var-

⁵ Urbanavičienė D., Jaskėlevičius K. Negrynavėislių lietuvių ugdymas. – „Laikas“, 2006 m. gegužės 30 d.

Kai kurių kultūros įstaigų raida 1990-2010 m.

Metai	Bibliotekų skaičius (vienet)	Kultūros centrai (vienet.)	Kino teatrai (vienet.)	Teatrai (vienet.)	Lankytojų teatruose (tūkst.)	Muziejai (vienet.)	Lankytojų muziejuose (tūkst.)
1990	1885	1337	1089	13	1408	49	4121
1991	1779	1248	n	12	953	63	2379
1992	1662	1088	n	12	689	57	1639
1993	1619	1034	n	12	502	58	1246
1994	1605	1026	177	12	573	60	1269
1995	1591	1036	149	12	564	60	1518
1996	1491	1023	93	12	591	69	1801
1997	1480	967	n	13	n	84	2017
1998	1466	986	98	13	n	88	2212
1999	1471	971	99	13	n	93	2341
2000	1470	972	74	13	576	97	2154
2001	1449	947	74	13	580	100	2382
2002	1425	892	65	13	581	107	2389
2003	1418	882	61	13	601	111	2402
2004	1404	867	56	13	636	105	2551
2005	1396	826	51	13	639	105	2706
2006	1396	837	48	13	717	109	2869
2007	1395	853	44	13	715	106	3115
2008	1373	856	43	13	729	106	3130
2009	1357	817	42	13	646	106	2708

Šaltinis:
1990 -1995 m. - Lietuvos statistikos metraštis 1997.- Vilnius: Metodinis leidybinis centras, 1997.
1995 – 2000 m. - Lietuvos statistikos metraštis 2001. - Vilnius: Metodinis leidybinis centras, 2001.
2000 - 2010 m. www.stat.gov.lt, rodiklių duomenų bazė:
Tais atvejais, kai Statistikos departamento skirtinguose dokumentuose pateikti duomenys yra skirtingi, lentelėje pateikti vėlesnių publikacijų duomenys.

„n“ – duomenų nėra arba Statistikos departamentas jų neskelbia.

gai, negandos, formuoja ir ugdo tautiškumą, kuris iš esmės palaiko neįkainojamą žmonijos patirtį. Tautos tradicijos, kaip ir šeima, tautybė, jos vertybių sistema, susiformavusios per tūkstantmečius, sutelkia visuo-menę, tarnauja jos suklestėjimui, užtikrina jos raidą, tuo pačiu ir šalies ekonominę socialinę pažangą. Ne-žiūrint globalizacijos procesų, kurie neišvengiami, kol kas visos valstybės, kaip rodo daugumos jų pavadini-mai, suformuotos nacionaliniu pagrindu. Pasisakyda-mi už tautiškumo puoselėjimą, privalome pažymėti, jog jo negalima lyginti su hipertrofuotu nacionalizmu, kai pradedami niekinti kitos tautybės asmenys. Tokios aplinkybės didina priešišumą tarp kitų tautybių asme-nų, sunkina jų integraciją į valstybės gyvenimą, todėl mūsų visuomenei nepriimtinos. ►

► Dar kartą tenka pabrėžti, kad neįvertindama kultūros reikšmės tauta negali vystytis bei klestėti ir eina susinaikinimo keliu. Laisvosios rinkos įtakoje kultūra, kaip vientisas reiškiny, įgyja net kitą prasmę, nes žodis „kultūra“ labai dažnai suprantamas kaip pramogų sfera, populiarioji kultūra ar „masių kultūra“. Tokį supratimą suponuoja ir „Kultūros ministerijos“ pavadinimas, jos veiklos sfera. Populiarioji kultūra, kaip atskira kul-

Tautos tradicijos, kaip ir šeima, tautybė, jos vertybių sistema, susiformavusios per tūkstantmečius, sutelkia visuomenę, tarnauja jos suklestėjimui, užtikrina jos raidą, tuo pačiu ir šalies ekonominę socialinę pažangą.

tūros rūšis, įsigalėjusi visose gyvenimo sferose – tai ir televizijos programos, įvairios radijo laidos, reklamos, spauda – visa žiniasklaida, taip pat daugelis koncertų ir kitokie populiariosios kultūros atstovų renginiai.⁶ Popkultūros „veikėjai“ daugumoje atvejų į žmones žiūri kaip į vartotojus ir kuria programas, kurios neša pelną. Kita vertus, laisvosios rinkos propaguojama popkultūros laisvė, siekiant pelno, neužkerta galimybių plisti pseudokultūrai, propaguojančiai smurtą, nedorovingą gyvenimą, alkoholizmą ir narkomaniją. Šioje srityje pastaruoju metu didelę žalą, ypač vaikams, daro internetu ir kitais būdais platinami „nepadorūs“ ir smurtą propaguojantys kompiuteriniai žaidimai.

R. Gerbutavičius rašo, kad „skaitymu užsikrėtusių vaikų artimiausiu metu bus daug mažiau, aišku visiems, išskyrus valdininkus, mokačius nubraukti, sugebančius sugriauti, bet neįstengiančius pasiūlyti jokios geresnės idėjos... Jeigu vaikai nebus išradinčiai užkrėsti knygų virusu, ateities jaunuoliai paprasčiausiai nepažins raidžių“⁷

Dar kartą būtina pabrėžti, kad visų valdžios institucijų dėmesio kultūrai stoka griaua šalies ne tik dabartį, bet ir ateitį. Nėra ir negali būti kitos prioritinės valstybės gyvenimo srities kaip kultūra (plačiąja prasme – menas, mokslas, švietimas, žiniasklaida ir kt.). Juk pagrindinai nuo jos priklauso socialinio ekonominio šalies gyvenimo pažanga ir gyventojų gerovė.

Pelno žiniasklaida

Žiniasklaidos misija kilni ir labai svarbi žmonijos raidai – tarnaujant visuomenės interesams naujas ir anksčiau žmonijos sukaupias žinias objektyviai perduoti šalies gyventojams. Dažnai girdime, kad žurnalistika – ketvirtoji valdžia. Šios ketvirtosios valdžios funkcijas atlieka tiriamoji žurnalistika, kurios pašaukimas

⁶ Gaidamavičienė I. Kultūra ir elgesys.

⁷ Gerbutavičius R. Ar ateities joneliai pažins raides? – “Lietuvos rytas”, 2000 m. vasario 4 d. – P. 2.

atskleidžiant tiesą informuoti, šviesti, skatinti mąstyti, nurodyti esmę, priversti valdžios institucijas pakeisti skandalingus ir neatitinkančius visuomenės interesams sprendimus. Tačiau laisvosios rinkos sąlygomis laikraščiai bei žurnalai ir televizijos bei radijo kanalai priversti gyventi pagrindinai iš gaunamos reklamos lėšų. Siekiant, kad įmonės ir organizacijos reklamuotų savo paslaugas ir produkciją, reikalinga, kad atitinkamos žiniasklaidos priemonės turėtų kuo didesnę auditoriją. O lengviausia žiūrovus ir skaitytojus patraukti į savo pusę kriminaliniais siužetais. Dar būtų pusė bėdos, jai tai darytų privačios kompanijos. Deja, net ir valstybiniai kanalai, negaudami pakankamo finansavimo, priversti griebtis populiarių siužetų, kurie dažniausiai pilni amoralumo ir smurto. Kokią naudą duoda žiūrovui įvairūs serialai? Jie rodo tai įmantrų banko apiplėšimą, tai naują žmonių žudymo būdą – dirbtinai sukelti avariją, nusukti sprandą, nunuodyti, pasmaugti, nušauti su ginklu, turinčiu optinį taikiklį, ar šūvio garsą slopinančią įtaisą, nuvalyti ginklą, kad neliktų pirštų atspaudų, išradingai paslėpti nužudytą auką ir t.t. Subrendusiam žmogui didelės įtakos tokie serialai nedaro, tačiau juos dižiančių vaikų ir jaunuočių. Todėl nėra ko stebėtis vis didėjančiu vaikų ir jaunimo nusikalstamumu. Kita vertus, mūsų žiniasklaida daugiausia dėmesio skiria valdininkų ir politikų pražangoms, kriminalams ir kitokiam purvui. Taip sudaroma iliuzija, kad mūsų šalyje nieko gera nėra, visi valdininkai ir politikai – vagys.

Kita medalio pusė yra tai, kad nereti atvejai, kai reklamą teikiančios verslo kompanijos ir valstybinės įstaigos kelia sąlygas nekritikuoti jų veiklos dėl visiems suprantamų priežasčių. Supraskim, kas tada lieka iš tiriamosios žurnalistikos, įsipareigojusios atskleisti „tendencingą tiesą“. Ar tai neveda visuomenės į klystkelius? Gintaras Serafinas rašo: „Deja, šiandien tenka konstatuoti, kad žurnalistikoje žmonių, anot Voltaire’o, pasiryžusių mirti už tiesą, teliko vienetai. Šiandieninė „tiriamoji žurnalistika“ kaip ją pristato pretenzingi žurnalistai, iš tikrųjų tėra versijų žurnalistika. Ir gal jau net nebe žurnalistika. Visiškas paradoksas – kartu su IT raida žurnalistai turi vis daugiau galimybių žaibiškai patikrinti neoficialius faktus ir pateikti skaitytojams (žiūrovams) nešališką analitinę informaciją, bet mūsų žiniasklaidos lygis voliojasi ties Vakarų geltonosios spaudos kojomis.“⁸ Tokiomis aplinkybėmis, žmonės matydami, kad kai kurios žiniasklaidos priemonės pateikia tendencingą, jeigu ne melagingą, informaciją, pradeda nebetikėti visos žiniasklaidos teikiama informacija, o kai dingsta tikėjimas mus supančia tikrove, prasideda visuomenės demoralizavimas („Vil-morus“ vasario mėn. apklausos duomenimis, žiniasklaida pasitikėjo 34,7 proc. apklaustųjų. –Red.)

„Niekas taip negriauna valstybės kaip piliečių demoralizavimas. Britų kapelionas N. Kouplendas (N. Copeland) yra pastebėjęs, kad moralinė dvasia yra pati svarbiausia varomoji jėga. Bet koks demoralizuo-

⁸ Serafinas G. Žurnalistams neberūpi tiesa? – „Veidas“, 2010, Nr. 52, p. 3.

tas žmonių junginys yra bejėgis ką nors sukurti, juo labiau valstybiniu mastu. Žiniasklaida (informavimas, propaganda, dezinformacija ir t. t.) gali būti baisesnį ginklą už tankus ir patrankas. Per visą pastarąjį nepriklausomos Lietuvos laikotarpį visuomenę demoralizuojanti žiniasklaida turėjo didesnę įtaką, negu pozityvioji – ugdanti, kelianti ir moraliai stiprinanti“, – teigia Petras Plumpa.⁹ „Šiandien, kai tautinio identiteto simbolis - dainų šventės - yra vadinamas atgyvenusia pom-pastika, kai tautinė muzika yra guite išguita iš radijo ir televizijos laidų, o šv. Kalėdas ir Naujuosius metus TV ekranas tautai siūlo pasitikti su vulgariais klykiančiomis „žvaigždėmis“, kai bulvarinis skaitalas kasdien plauna visuomenės smegenis, juokdarius gali tapti kiekvienas, neatitinkantis bulvariškumo kanono. Bulvarinis kanonas diktuojamas ir klasikais ...“¹⁰

Šviesaus atminimo Justinas Marcinkevičius stebėjosi, kad „Dainų dainelės“ konkurse vaikai dainuoja anglų kalba. Čia verta priminti, kad lietuviškos estrados pradininkas Danielius Dolskis, 1929 m. atvykęs į Kauną, nemokėjo lietuviškai. Savo repertuarui dainininkas rinkdavosi pasaulyje madingus kūrinius ir, stebėtinai greitai išmokęs lietuvių kalbą, pats rašė jiems tekstus. Jis pirmasis užsieniniams šlageriams suteikė lietuvišką turinį. Jo dainos „Palangos jūroj“, „Kariškas vaizdelis“, „Gegužinė“, „Lietuvaite“, „Aš myliu vasaros rugiagėlę“, „Onyte, einam su manim pašokti“, „Su armonika į Braziliją“ ir kt. populiarios iki šių dienų.¹¹

Labai gaila ir skaudu, kad dėl pelno siekio lietuviška estrada palaipsniui tampa nebelietuviška.

Švietimo krepšelizacija

Visuotinai pripažinta, kad šalies gyventojų gerovės lygis priklauso nuo trijų dalykų: gamtos turtų, naudojamos technikos, tiksliau pasakius – technologijos ir darbo jėgos, kultūros. Mat vien gamtinių išteklių, materialiojo kapitalo ir fizinio darbo nepakanka aukšto produktyvumo ūkiui sukurti. Pagrindinis šalies, kuri neturi gausių gamtos išteklių, vystymosi dinamikos veiksnys yra žmonių gebėjimų gausa, kuri priklauso nuo visuomenės kultūros raidos. Čia kultūra suprantama plačiąja prasme.¹² Kultūros ugdyme pradinį ir pagrindinį vaidmenį vaidina šeima ir švietimas. Todėl švietimo problemoms, susijusioms su mokinio krepšelio naudojimu, skirsime kiek didesnę dėmesį, negu kitoms politinio gyvenimo sritims.

Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertas Adolfas

⁹ Visockas G. Lietuva eina fizinio išnykimo ir moralinės degradacijos link. - XIX amžius, 2008.

¹⁰ Graičiūnas S. „Madagaskaro“ džiunglėse arba Petro Cvirkos pėdomis...- „Literatūra ir menas“, 2005, Nr. 3053.

¹¹ Danielius Dolskis. – <http://lt.wikipedia.org>.

¹² Kultūra - 1. Žmogaus ir visuomenės veiklos produktai, jos formos ir sistemos, kurių funkcionavimas leidžia kurti, panaudoti ir perteikti materialines bei dvasines vertybes. 2 tobulumo laipsnis, išprusimas – Interleksis: kompiuterinis tarptautinių žodžių žodymas. – Vilnius: Alma litera.

Mackonis rašo: „Mokinio krepšelių, pasaulyje vadinamą mokyklos *voučeriu*, kaip švietimo finansavimo būdą 1962 metais pasiūlė žymus ekonomistas Miltonas Friedmanas. Jo teigimu, valstybė neprivalo ir finansuoti švietimo, ir dar pati jo teikti.“¹³ Tai tas pats Fridmanas, kuris kartu su F.S. von Hayeku sukūrė neoliberalizmo doktriną.

Mokinio krepšelio idėja švietimo sistemoje sudaro sąlygas valstybės sukaupias mokesčių mokėtojų lėšas perpumpuoti privačiam sektoriui. Tai dar nebūtų labai bloga, bet kartu ši idėja norom nenorom verčia visus vertinti švietimą kaip verslą. Toks požiūris padaro švietimo sistemą prieinamesnę išrinktiesiems, tuo sumenkindamas pačią švietimo misiją. Kita vertus, švietimas turi ir viešosios gėrybės požymių, o tai reiškia, jog verslo įmonės neturi pakankamai paskatų investuoti į tą mokslo sritį, kuri sukuria viešąsias gėrybes.

Kalbant apie privatų sektorių galima pažymėti, kad ir dabar, ir iki krepšelio įvedimo, niekas nedraudė steigti privačioms įvairaus lygio švietimo mokykloms – pradedant nuo darželio ir baigiant universitetu.

Požiūris į švietimo sistemą kaip į verslą žlugdo pačią švietimo sistemą. Prieškario Lietuvoje jaunimui pavyzdžiu buvo mokytojo autoritetas ir inteligencija. „Dabar mokytojas imamas suvokti kaip paslaugos teikėjas, kuriam net patartina nereikšti savo moralinių nuostatų“, - teigia psichologas Andrius Atas.¹⁴ Versle privilioti daugiau klientų vienas iš būdų yra mažinti kainas. Bet kuri mokykla, esant privalomajam ugdymui, kainų mažinti negali. Todėl, kas gali paneigti, kad stengiantis privilioti daugiau moksleivių ar studentų nebus žeminama reikalavimų kartelė. Juo labiau, kad kai kurių mokyklų vadovai jau imasi tokių žygių. „Kviečia ant kilimo ir privalai atrasti, kaip parašyti jiems geresnį pažymį, kad neišeitų į kitą mokyklą. Mokiniai savo teises žino. Jis išėina į kitą mokyklą su krepšeliu, o čia sumažėja mokinių skaičius“.¹⁵ Todėl kai kurių ministerijos vadovų gražūs norai įdiegti konkurenciją tarp mokyklų, kaip rodo praktika, gali ne tik gerinti rengimo kokybę, bet ir ją bloginti.

Profesorius Povilas Gylys rašo: „Krepšelio“ idėjos (mokinio „krepšelis“, studento „krepšelis“ ir t.t.) įdiegimas viešajame sektoriuje taip pat yra LLRI laimėjimų sąrašas. „Krepšeliu“ siekiama imituoti rinkos elgseną viešajame sektoriuje, kas apskritai yra paradigminis nesusipratimas, nes privatus poreikiai ir viešieji poreikiai tenkinami skirtingais būdais. Antra vertus, tai dar viena priemonė perpumpuoti mokesčių mokėtojų pinigus privačioms struktūroms (privačioms mokykloms, aukštosioms mokykloms, dabar ir darželiams) ir taip susilpninti valstybinių struktūrų finansinę padėtį. Pastarosioms lieka mažiau pinigų, kai jie „krepšelių“ ►

¹³ Mackonis A. Kam mokyklai mokinio krepšelis. – www.Delfi.lt, 2009 04 23.

¹⁴ Laučius V. Psichologas: mums primetė individualistinę pasaulėžiūrą. – www.DELFI.lt, 2010 11 16.

¹⁵ Jau atėjo metas iš viso panaikinti mokinio krepšelį. – Bernardina.LT, 2010 08 26

► pavidalu nudreifuoja į privačias struktūras.¹⁶

Lietuvos laisvosios rinkos instituto prezidentė Rūta Vainienė pripažįsta, kad „Dabar, kai praėjo keleri krepšelio taikymo metai, deja, reikia pripažinti, kad lauktų rezultatų mažoka. Krepšelis, turėjęs tapti generatoriumi, daugeliui švietimo sistemos atstovų tapo tiesiog kliūtimi, kurią reikia apeiti“.¹⁷ Taigi, panagrinėkime klausimą, kas kaltesnis – ar krepšelio idėja, ar švietimo sistemos darbuotojai, į kuriuos kritikos ugnį nukreipia R. Vainienė. Bet kuris filosofas patvirtins, kad realus gyvenimas daug sudėtingesnis, kad jį galima būtų tvarkyti pagal vieną, tegul ir ekonominį parametą. Reikia padaryti išvadą, kad teorinę mokinio krepšelio idėją koregavo ne biurokratų užgaidos, kaip duoda suprasti R. Vainienė, o pats gyvenimas.

Kita vertus pats krepšelis savo prigimtimi, kaip ir kiekvienas realus daiktas, metodas ar veiksmas, turi teigiamas ir neigiamas puses. Idealūs daiktai gali būti tik teorijoje, bet ne praktiniame gyvenime.

Žurnalistas Sidas Aksomaitis, nagrinėdamas dabartines švietimo problemas, valdžios aiškinimus, jog švietimo reforma vykdoma taupumo sumetimais, laiko

Švietimas yra investicija į ateitį, todėl negalima reikalauti, kad šis procesas duotų pelno. Laisvosios rinkos principų panaudojimas švietimo sistemoje yra ne tik nekontroliuojamas, bet ir žalingas.

abejotina. Jo nuomonė: „Greičiau valdininkai švietimo genocidą vykdo žinodami, kad neapsišvietusią tautą suvaldyti kur kas lengviau nei knygoje išminties besimiančius žmones.“ Toliau jis pažymi: „...o štai mokyklos įvairiuose šalies kampeliuose jau uždaromos visam laikui. Nes jos nepelningos. Tačiau nuo kada švietimas turi nešti pelną. Remiantis dabartine švietimo sistemos logika, vaikų išmokymas skaityti ir rašyti prilyginamas komercinei veiklai“.¹⁸

Taikant mokinio krepšelių išėina „tokia lygi mokytojų nelygybė šalies mastu lyginant su miesto mokyklomis. Dirbam tą patį darbą, esam tos pačios kvalifikacijos – tiek mokytojai, tiek vadovai, bet nesant krepšelio lėšų, gauname mažesnius atlyginimus“, – skundėsi Šilalės rajono Žadeikių pagrindinės mokyklos direktorius Bronislovas Aleksandravičius.¹⁹ Vadinasi, mokinių skaičiaus mažėjimas skaudžiausias mažoms mokykloms, kurios, sulaukusios mažiau mokinių krepšelių, priverstos mažinti mokytojų algas.

¹⁶ Gylis P. Laisvosios rinkos institutas prieš valstybę: pergalių dvidešimtmetis: - www.DELFI.lt, 2011 01 27/

¹⁷ Vainienė R. Du mokinio krepšeliai, šimtai ir milijardai. – balsas.lt, 2010 08 24

¹⁸ Aksomaitis S. Švietimas šykštumo džiunglėse virsta tamsa. – „Respublika“, 2010 m. kovo 24 d. - P.4.

¹⁹ Garalevičiūtė K. Pedagogų profsąjunga ragina atsisakyti mokinio krepšelio. – Bernardinai.lt, 2010 08 27.

„Mokinio krepšelis nėra geras dalykas, nes užkerta kelią mokyklų laisvei. Pasaulyje jis yra keičiamas, pas mus jis labai užsitęsė, jis jau yra beveik 10 metų. Jį reikėtų atimti ir savivaldybėms duoti laisvę“, – tvirtina Švietimo darbuotojų profsąjungos pirmininkas Aleksas Bružas.²⁰

Vadinasi, laisvosios rinkos apologetų įtakoje į švietimą žiūrėti kaip į verslą yra žalinga. Reikia įvertinti, kad nuo to meto, kai vaikas patenka į švietimo sistemos gniaužtus, iki jo sukuriamų ekonomikos mastais matuojamų rezultatų praeina ne mažiau 20-30 metų. Taigi švietimas yra investicija į ateitį, todėl negalima reikalauti, kad šis procesas duotų pelno. Laisvosios rinkos principų panaudojimas švietimo sistemoje yra ne tik nekontroliuojamas, bet ir žalingas. Be kita ko, žinios, kurių pagrindas įgyjamas mokymosi metu, yra viešojo gėrybė. Nemokytas žmogus tampa visiškai ar iš dalies šelpiamas valstybės. Toks žmogus tampa našta visuomenei, mokesčių mokėtojams.. Todėl visuomenė suinteresuota, kad šalyje nebūtų nemokytų žmonių. Tai viena priežasčių, kodėl didžioje daugumoje pasaulio šalių bent pradinis švietimas yra privalomas.

Pasiruošimas Lietuvoje nuo 2012 metų diegti krepšelių sistemą neformalaus ugdymo srityje sutinkama prieštaringai. Dauguma trenerių prognozuoja, kad krepšelių sistema sužlugdys profesionalųjį sportą. Turime žinoti, kad niekas taip gerai nepasitarnauja šalies įvaizdžiui, kaip sporto čempionai. Ne paslaptis, kad daugelio pasaulio kraštų gyventojai Lietuvos vardą sužinojo mūsų krepšininkų dėka. Štai Estija nuo 2000 m. įdiegė krepšelių sistemą neformalaus ugdymo srityje. Per tą laikotarpį „Įsitikinusi, kad naujoji sistema padarė didžiulę žalą profesionaliajam sportui, į kovą prieš ją sukilo visa Estijos sporto visuomenė. Šalies olimpinio komiteto vadovai jau pradėjo žygius, siekdami atšaukti didžiulį smūgį sportui sudavusią programą, ir gailisi, kad negali laiko atsukti atgal“.²¹ Apie tai Lietuvos moksleivių krepšinio lygos direktorius Dainius Čiuprinskas teigia: „Naujoji neformalaus ugdymo krepšelių sistema gali sunaikinti profesionalųjį sportą“.

Imkime Japoniją. Dauguma mūsų žmonių nežino, kad europiečių akimis japonai dar XIX a. viduryje buvo neišsivystę, tarytum maži vaikai. Visa japonų pažanga pasiekta švietimo dėka. Japonijoje privalomas mokslas jau 1907 m. buvo pratęstas iki 6 metų. Mokymo programa buvo sutelkta ties moraliniu ugdymu (daugiausia dėmesio skiriant patriotizmui), matematika, skaitymu ir rašymu, rašinėlių rašymu, japoniška kaligrafija, Japonijos istorija, geografija, mokslu, daile, muzika, ir fiziniu lavinimu.²² Nuo 1947 m. privalomąjį Japonijos švietimą sudaro 9 klasės.²³ Šiuo metu valstybinėse pradžios mokyklose mokosi 99,11 proc. Japonijos vaikų. Vadinasi, privačioms tenka tik 0,89 procento. Pagrin-

²⁰ Ten pat.

²¹ Buračas R. Estijos pamokos lietuviams neįdomios. – „Veidas“, 2011, Nr.2, p. 58.

²² https://secure.wikimedia.org/wikipedia/en/wiki/Education_in_the_Empire_of_Japan#Education_Policy_during_Meiji_era

²³ Japonijos švietimo sistema. - Vikipedija

Ar nesišaiपो iš savo pasekėjų šventasis laisvosios rinkos patronas M. Fridmanas? Spooner pieš.

dinai švietimas lėmė, kad suklestėtų ši šalis, kaip Lietuva, neturinti gausių gamtos turtų, be to, skriaudžiama gamtos, - ją nuolat siaubia žemės drebėjimai, teritorija grimzta, uraganai ir potvyniai atneša daug daugiau nelaimių nei kitoms šalims. Negalima užmiršti Hirosimos ir Nagasaki tragedijos nesibaigiančių padarinių, Nežiūrint to, Japonija vis tiek yra viena iš stipriausių pasaulio valstybių. Čia BVP vienam gyventojui tenka 33100 JAV dolerių (2010 m.). Verta pabrėžti, kad Japonijoje yra padaroma daugiausiai išradimų (100 tūkst. gyventojų), joje gaminama aukščiausios kokybės produkcija.

Privalu atkreipti dėmesį, kad tarpukario Lietuvoje švietimo sistemoje buvo kreipiamas didelis dėmesys patriotiniam pilietiniam auklėjimui. Į kaimo pradžios mokyklą atvykęs švietimo inspektorius beveik neklausinėdavo kaip mes mokame skaityti ar rašyti, bet visada klausdavo, ar mes mokame Tautos himną, ar žinome, kad pirmasis žuvęs nepriklausomybės gynėjas buvo Povilas Lukšys, pirmasis nukautas (ant Alytaus tilto) karininkas – Antanas Juozapavičius. Ar žinome nepriklausomybės kovas su bermontininkais, bolševikais, Želigovskio armija. Mus mokė dainuoti „Mes be Vilniaus nenurimsim“, „Užtrauksim naują giesmę broliai“ ir kitas patriotines dainas. Būdavo klausimų ir apie pirmąją pagalbą. Drąsiai galima teigti, kad baigusieji tarpukario pradžios mokyklą nedarytų tokių absurdiškų klaidų, kokias daro šandien vidurinį išsilavinimą turintys „Klausimėlio“ laidos dalyviai.

Prisiminkime netolimą praeitį. „Kovodami už nepriklausomybę nuoširdžiai tikėjome, kad sužydės tautiškas ir visuomenės dora. Svajojome tapti Šiaurės Atėnais. Nuoširdžiai tikėjome Tautinės mokyklos idėja. Konceptijos autoriai buvo numatę pagrindinius mokyklos pertvarkos principus: diferencijavimas-inte-

gravimas, humanizavimas, demokratija. Deja, šiandien - vien sunkūs atodūsiai: etnokultūra mokyklose skursta; humanizavimas išvirto vaikų smurtu ir patyčiomis; demokratija nė nekvepia – tik autoritariniai parėdymai iš viršaus. Gal per daug užsibrėžėme ir tautinė mokykla buvo tik idėja fix: švystelėjo lyg svajonių paukštė – ir nuskrido? Gal mažoms tautoms nedera skelbti aukštų tikslų? Ar jos pajėgtų juos realizuoti? Taip teigia S.Šalkauskis“, – rašo Irena Stulpinienė.²⁴ Ji pažymi: „Buvo metas, kai reformos *vykdytojai* ėmė drąsiai skelbti, kad svarbiausia esą ruošti vaikus gyventi rinkos sąlygomis, o „geras“ gyvenimas – tai būsima sėkmė versle ir materialus klestėjimas. Tokiam gyvenimo tikslui pakanka logikos, „verslumo dvasios“, rinkos dėsnių išmanymo, bet mažiausiai tam reikia kilnių jausmų, širdies, sąžinės ir visokių ten kitokių „subtilybių“ – dažniausiai jos net trukdo. Imta aktyviai rūpintis vaikų teisėmis, pareigomis – ne. Bet visų svarbiausia: nė nepagalvota apie mokytojų, kurie tuos vaikus turės auklėti, sąmonės plėtimą ir pasaulėžiūrą, kurioje turi būti vietos ir dvasinei žmogaus egzistencijai. Todėl humanizavimas, kurio pagrindas - aukščiausios vertybės, nė neprasidėjo...“²⁵

Visiems žinoma, kad mokytojai buvo priversti prie skurdo ribos ir tik jų streikų dėka Vyriausybė buvo priversta didinti atlyginimus. Deja, pažadai dėl atlyginimų didinimo iki šių dienų neįvykdyti. Tuo tarpu Japonijoje pradedančio mokytojo atlyginimas daug didesnis už šalies atlyginimo vidurkį. Pažymėtina, kad „Pietų Korėjos išpuodingas ekonominis ir kultūrinis pakilimas praėjusio amžiaus 6-ojo dešimtmečio pradžioje pradėtas nuo švietimo sistemos – keliskart padidinti mokytojų atlyginimai ir pagerintos jų darbo sąlygos“.²⁶

Paskelbus nepriklausomybę, netrukus Vyriausybės nutarimu šio straipsnio autorius buvo paskirtas „Tautinės mokyklos koncepcijos“ rengimo komisijos nariu. Susirinkę į posėdžius, kuriuose dalyvavo akademikų, profesorių ir kitų pedagogikoje nusipelnusių žymių žmonių, išgirdome tokias mintis:

„Vaikai blogai moka lietuvių kalbą, todėl jai reikia daugiau valandų“.

„Ką jūs siūlote, einame į Europą, todėl užsienio kalboms reikia duoti daugiau valandų.“

„Prasideda kompiuterizacija – matematikai reikia duoti daugiau valandų“.

„Vaikai nežino Lietuvos istorijos, todėl istorijai reikia duoti daugiau valandų“.

„Atsivėrė sienos – geografijai reikia duoti daugiau valandų“.

Aišku šios mintys buvo įvilktos į ilgus monologus ir koncepcijai svarstyti iš esmės nebelikdavo laiko.

Kai aš pasiūliau, kad visų pirma mums turi rūpėti ne valandos, o vaikas, kad reikia susitarti dėl tikslų, kaip ►

²⁴ Stulpinienė I. Humanistinė mokykla – tautinė. – www.humanistinedagogika.lt.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Rubavičius V. Lietuva: korupcinė demokratija. – Kaunas: „Iš arti“, 2010. – P. 25.

► mes parengsime mokinį gyvenimui, buvau nusodintas, esą nėra laiko gaišti dėl to, kas visiems aišku. Po tokių mano pasisakymų nebebuvau kviečiamas į minėtos komisijos posėdžius.

Kaip kiekvienos šalies, taip ir Lietuvos ateitis priklauso nuo gebėjimo išugdyti vaikus, trokštančius žinių, sugebančius objektyviai įvertinti situaciją ir savarankiškai mąstyti. Statistiniai duomenys parodo, kad tose šalyse, kuriose švietimui skiriamas didelis dėmesys, gyvenimo lygis yra daug aukštesnis, negu tose šalyse, kurios tam barsto ašaras. Dauguma mūsų politikų skelbia, kad švietimas yra prioritetinė sritis. Tai būtų visiškai teisinga, jeigu neatsirastų kitų, kartais priskaičiuojamų net keliolika, prioritetinių sričių. Taip švietimo prioritetas paskęsta tarp kitų prioritetinių sričių ir tuo pačiu tampa neprioritetiniu. Tai akivaizdžiai matoma pažvelgus į švietimui skiriamų valstybės biudžete lėšų santykį su BVP. Lietuvoje jis (2008 m.) buvo 5,8 proc., Danijoje – 7,0 proc., Kipre – 7,8 proc., Švedijoje – 6,9 proc. Net Latvijoje – 6,8 proc., Estijoje – 6,7 proc..

Aukštųjų mokyklų profesūroje pasigirsta balsų, teigiančių, kad švietimo sistema Lietuvoje žlugdoma sąmoningai. Vadovaujantis logika – kuo žemesnis bus mūsų šalies gyventojų intelektas, tuo lengviau jais bus galima manipuluoti.

2009 m. pradėtos aukštojo mokslo reformos dėka, pavyzdžiui, M. Romerio universitetas aplinkybių verčiamas politologiją turėjo pervesti į laisvai pasirenkamų dalykų statusą.²⁷ Vadinasi, šio universiteto absolventų didžioji dauguma bus blogiau pakauštyta politologijos žiniomis, kai visuose kampuose skundžiamasi, jog Lietuvoje neturime brandžios pilietinės visuomenės. Jeigu studentui vienu kreditu ir mažiau, tai visuomenei nuo to nebus geriau. Aišku, lengvesnės studijos – daugiau krepšelių, juk į tai veda aukštojo mokslo krepšelinė konkurencija. Ar tai bus galima priskirti prie aukštojo mokslo kokybės pagerinimo, labai abejotina.

Diplomai, pasak profesoriaus V.Daujočio, visų vienodi. Kita vertus, ar tokia finansavimo sistema neskatina universitetų turėti kuo daugiau prastai besimokančių studentų? Tik kai kuriose *posovietinėse* šalyse - Rusijoje, Rumunijoje, Lenkijoje yra diegiamos tokios mokėjimo už mokslą sistemos, praktiškai veikiančios pagal principą „skaldyk ir valdyk“. Kaip sutars „aštuntukininkai“ su tais, kuriems pritrūks balo ar balo dalies?

Pasak prof. V.Daujočio, civilizuotuose kraštuose laikomasi solidarumo dvasios – viener už mokslą nustatytą vienodą sumą moka visi, ir universitetai patys sprendžia, kuriuos geriau besimokančius, kūrybingus studentus paskatinti ir apdovanoti prizų - atleisti nuo mokesčio ar suteikti papildomų lėšų gyvenimui, kitose šalyse už studijas nemoka niekas, na, galbūt skaičiuojamas nedidelis ir nesunkiai pakeliamas administravimo mokestis.²⁸

²⁷ Dromantienė L. Pokyčiai naudingi ir studentams. – „Veidas Lengvesnės studijos – daugiau krepšelių“, 2010, Nr. 11. – P. 34.

²⁸ Lašienė N. Aukštojo mokslo sistema: teoriškai arklis, praktiškai nebeatsikelia. – „Atgimimas“, 2008 11 27.

Vargu ar kurioje nors šalyje yra tokia studentų kreditavimo sistema, kaip mūsų. „Pavyzdžiui, Anglijoje jaunuolis, paėmęs studijoms kreditą iš bankų, gali pradėti jį grąžinti tik tada, kai jo pajamos pasiekia 15 tūkst. svarų, o nuo 2012 metų ir virš 20 tūkst. svarų per metus.“²⁹

Studijų krepšelis įvestas neva konkurencijai tarp aukštųjų mokyklų įgyvendinti. Kas gali paneigti, kad aukštoji mokykla, stengdamasi pritraukti daugiau studentų, kokybės kartelę kels ne aukšty, o leis žemyn, kaip tai daroma gimnazijose.

Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto katedros vedėjas, profesorius Vytautas Radžvilas reikalauja viešai pripažinti, kad aukštojo mokslo (AM) reforma buvo klaida.³⁰ Jis rašo: „Reformos gairės brėžė ne akademinės srities ar pripažinti AM problemų žinovai, bet ideologiškai angažuoti Lietuvos laisvosios rinkos instituto atstovai. Nors jų siūlymai nebuvo grindžiami jokia tarptautine aukštojo mokslo organizavimo patirtimi, Lietuvos valdžios ir politikos viršūnės – Valdas Adamkus, Dalia Grybauskaitė, Vytautas Landsbergis, Andrius Kubilius – įsiklausė ne į ekspertų, o būtent į šių nieko bendro su aukštuoju mokslu neturinčių „laisvosios rinkos“ ideologų balsą. Jų žodis tapo lemiamas, tad Lietuvos AM reforma tapo unikali blogiausia to žodžio prasme.“³¹

Didžiausias nuostolis lietuvių tautai yra tas, kad dėl čia aptartos susiklosčiusios situacijos studijuoti į kitų šalių aukštąsias mokyklas daugumoje atvejų išvyksta patys gabiausieji jaunuoliai ir tokią tendenciją skatina aukštojo mokslo krepšelizacija. Abejotina, ar jie visi kada nors sugrįš į Lietuvą.

Aukštojo mokslo reforma, kuri sutapo su krizės pradžia, naudinga bankams, nes studentai, paėmę paskolą sumokėti už studijas, palūkanas, priešingai negu mūsų minėtoje Anglijoje, turi pradėti mokėti dar studijuodami, o tik ką baigę studijas turi pradėti grąžinti paskolą.

Kai pateikiamas klausimas: „kas laukia šalies, kurioje aukštasis mokslas - kokybiškas, atsakymas yra vienas - klestėjimas. Ypač tokios šalies, kuri neturi kitų išteklių, išskyrus intelektualius. Tačiau mes sparčiais tempais esame nustumti į Europos intelektinę provinciją, o greitai tapsime ir Europos socialine periferija. Tai - akivaizdu. Nes tik per mokslą tokia šalis kaip Lietuva gali klestėti.“³² ■

²⁹ Medalinskas A. Valdžios ir bankų kilpa ant studentų kaklo. – www.DELFI.lt 2011 02 03.

³⁰ Lietuvos Radijas 1 programa. 2010 08 14 Laida rusų kalba.

³¹ V.Radžvilas. Po aukštojo mokslo reformos, arba išsivaikščiojančio proto laikas. – DELFI, 2010 10 15 (žurnalas „Miškai“).

³² Petrusėvičienė R. E Stumbrys, Jei profesūra neina į gatves – tai tik iš orumo. – ELTA, 2007 11 08

Nesityčiokime iš savęs

Vitalijus BALKUS

Ar Napoleonas buvo Vokietijos kancleris? Ar Saulės mūšis vyko 1941 metais? O gal K. Marksas buvo kompozitorius? Pasakysite – kvaili klausimai. Bet tarp mūsų piliečių yra ne tik teigiamai į šios klausimus atsakančių, bet ir norinčių tai daryti.

Proga patekti į vadinamąjį „žydrąjį ekraną“ daugeliui pasitaiko vienintelį kartą gyvenime, tad nevalia smerkti to, kuris nori tapti tiesiog... ne, ne žvaigžde, o bent mažyčiu meteoru, sužibančiu vieną akimirką. Nevalia smerkti to, kuris kitą dieną, eidamas savo kaimo ar miestelio gatve, išgirs: „O, Petrai, mačiau tave per teliką“ ir tai išgirdęs pilietis aukščiau pakels galvą, ištiesins pečius ir išdidžiai nužygiuos turgelio link tik tam, kad įsitikintų, jog jį MATĖ.

O jei patekti į „beveik žvaigždžių“ eilę pasidaro realu? Ir jei galvoje jau sukasi mintys, kad rytoj, na, jei ne rytoj, tai tikrai poryt tave žvilgsniais glostys praeiviai visoje Lietuvoje? Bet kokia kaina – į ekraną, į ekraną, į ekraną... Kvailai ar protingai, su skandalu ar be jo, su kailiniais ar prisidengus figos lapeliu, su limuzinu, ant kurio puikuojasi užrašas „nuoma“, ar senelio „golfu“ – nesvarbu kaip, bet būti ten.

Būti ten, iš kur tiesus kelias ir į Turniškių vilą, ir į tolimiausių vieniškių. Pateksi visur, kur tik siekia televizijos stoties signalas. Dainuoj, šoki, krapštai nosį, kaip niekas kitas nemoka krapštyti? Puiku! Šok dainuodamas, dainuok krapštydamas nosį, daryk tai, nes iš tavęs to

nori, nes tik taip tave pastebės.

Nekritikuokime nei prasto dainavimo, nei meškos šleivakojės valso, nei meniško nosies krapštymo, nes turime pripažinti, kad mūsų, gerbiamieji kritikai, nuomonė toli gražu nesutampa su tuo, ką nori matyti darbų (ar bedarbystės) išvarginta tauta. „Duonos ir žaidimų“, – rėkė Romos varguoliai. „Daugiau komedijų“, – kadaise pasakė dr. Gebelsas. „Gyventi pasidarė geriau, gyventi pasidarė linksmiau“, – sakė Stalinas.

O jei nesutinkate – tyliai padėkokite, kad gyvename XXI amžiuje ir, išdidžiai nutaisę paskutinio gyvo rezistento miną, spustelėkite mygtuką, kad jūsų ekrane pasirodytų užrašas „Discovery“. Na, o kol jūsų šiame pramogų pasaulyje nėra, aš mielai atliksiu telemazochizmo aktą spaudydamas „lietuviškus“ pulto mygtukus.

Veidas rausvas, alsuoja sunkiai, bet didvyriškai. Ant rankų laiko tokią pat įraudusią moterišką, gaudančią orą it karpis, ištrauktas iš prekybos centro akvariumo. Posūkis, kitas, keletas konvulsinių judesių... Aidint plojimams ši beformė kompozicija sustingsta, o mums pagaliau pavyksta identifikuoti, kas

tie kankiniai.

Popkultūra, popverslas, poppolitika, popvisuomenė. Manote, kad ketinu smerkti popvisuomenę? Ne, ji nuostabi. Kaip gera, kuomet pilietis gali pasijausti kaip lygus su garbingiausiais iš garbingiausių. Pasakyti: „Aš šoku kaip JIS, aš dainuoju geriau nei JIE“. Tautos jėga vienybėje, ir jei penktadienio vakare šoka, dainuoja ar čiuožia tie, kurie yra mūsų sudėtingų jausmų objektai, kuriuos mes pirma mylime, po to keikiame, o dar po to vėl mylime, tai kodėl ir mums nepašokus ir nepadainavus.

Kitomis dienomis yra tiek daug įdomių naujienų apie tuos pačius mūsų mylimuosius, o ypač – apie mylimąsias. Mes sužinosime, kaip jos rengiasi, o kai kurie, žiūrėdami į jų rūbus, mielai įsivaizduoja, kaip jos atrodė dar neapsirengusios. Mes sužinosime ir apie tuos, kurie jau tai matė. Mums paslaugiai papasakos, kas ir su kuo.

O svarbiausia – pažadės parodyti, kaip (bet neparodys...).

Savaitgalį jie ir jos vėl šoks, dainuos ir linksmins mus – tuos, kurie jų laukia ir kurie vis dažniau pasakos, kaip 1941 m. kompozitorius K. Marksas parašė oratoriją Vokietijos kanclerio Napoleono garbei.

Šypsokimės, džiaukimės – mes privalome būti laimingi. Nes nežinia kada paspausime OFF mygtuką, kad kitą kartą įsijungę televizorių, pamatytume kitokį vaizdą: cirko artistus –pramoginėje laidoje, šokėjus – šokių konkurse, dainininkus – koncerte, o politikus ar visuomenininkus – žinių laidoje ar diskusijoje ne apie šokių batelius. ■

S&D

SPECIALUS ŽURNALO SKYRIUS

Rengiamas kartu su Europos Parlamento Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupe ir Lietuvos socialdemokratų delegacija

Jame informuojame apie Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės ir Lietuvos socialdemokratų delegacijos Europos Parlamente veiklą ir požiūrius į Europos bei Lietuvos aktualijas

Europos pažangą lems mokslo ir verslo partnerystė

Kas Europai leistų išjudinti ateities ekonomiką stumiančių inovacijų traukinį? Į šį klausimą Europos parlamento Pramonės, mokslinių tyrimų ir energetikos komiteto surengtoje diskusijoje „Inovacijų sąjunga: Europos transformacija pokriziniame pasaulyje“ politikai pabandė atsakyti kartu su akademikais ir naujoves diegiančių bendrovių atstovais. „Turime laikytis kūrybiškumą skatinančio požiūrio“, – neabejoja pranešėja Inovacijų sąjungos klausimu Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso narė Judit Merkies (Nyderlandai).

Taip, mes galime: 3,7 mln. naujų darbo vietų

Inovacijų sąjunga – viena iš ES ekonomiką išjudinti turinčios strategijos „Europa 2020“ iniciatyvų. Pramonės, mokslinių tyrimų ir energetikos komitetas neabejoja, jog tik skatindama naujoves ES sugebės išsaugoti konkurencingumą, ekonomikos augimą, kovoti su klimato kaita, energijos trūkumu, senėjimo ir sveikatos apsaugos keliamais iššūkiais. Jei Europa iki 2020 m. į mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą investuotų 3 proc. BVP, ji 2025 m. galėtų tikėtis

milžiniškų dividendų: 3,7 mln. naujų darbo vietų ir kone 800 mlrd. padidėjusio BVP.

Praktikoje pritaikomų mokslinių tyrimų deficitas

Kuriant Inovacijų sąjungą, nepaprastai svarbu pašalinti kliūtis, trukdančias idėjoms pasiekti rinkas ir ribojančias mokslininkų judėjimą, siekti efektyvaus struktūrinių lėšų panaudojimo.

Manoma, kad pagrindinė Europos bėda – glaudaus ir efektyvaus universitetų, mokslininkų ir verslo bendradarbiavimo trūkumas. „Nepaisant pakankamai gausaus inovacijų ir mokslinių tyrimų programų finansavimo žodis „komercinimas“ Europoje prilyginamas kone keiksmazodžiui“, – apgailestauja Čekijos europarlamentaras Evžen Tošenovský.

Socialdemokratė J. Merkies sutinka, kad akademinė veikla Europoje senamadiška, nutolusi nuo taikomųjų mokslų ir rinkos poreikių. „Dauguma Europos universitetų negali dalyvauti rizikos kapitalo ir kreditavimo projektuose. Jie yra priklausomi nuo valstybės finansavimo“, – apgailestauja politikė. „Labiausiai mums trūksta ambicingumo. Europai irgi reikia savo žmogaus mėnulyje“, – neabejoja europarlamentarė.

Mažesnė našta verslui

Verslo atstovų nuomone, Europai reikia atsiskyti pernelyg sudėtingo reglamentavimo, vengti susiskaidymo ir sutelkti dėmesį ties esminiais dalykais, greičiau priimti ir įgyvendinti sprendimus.

„Europa serga reguliavimo sindromu. Mūsųose paplitusiam griežtam reguliavimui trūksta lankstumo“, – pritaria ispanė Cristina Gutiérrez-Cortines. „Turime vengti kūrybiškumo reguliavimo ir siekti inovacijas išjudinančio reguliavimo“, – teigia J. Merkies.

Neseniai paskelbtos 2010 m. Inovacijų sąjungos rezultatų suvestinės išvados rodo gilėjančią prarają tarp ES ir jos pagrindinių konkurenčių – JAV ir Japonijos. Kukliausi pasiekimai inovacijų srityje ES pernai užfiksuoti Latvijoje, Bulgarijoje, Lietuvoje ir Rumunijoje. ■

Su Europos Parlamento nario misija – nuo Lietuvos iki Ugandos

Europarlamentaro veiklos kasdienybė – ne tik plenarinės sesijos Briuselyje ar Strasbūre, komitetų ir frakcijų posėdžiai. Tai ir kelionės su ES misija po įvairius pasaulio regionus, kone kiekvieno savaitgalio susitikimai su rinkėjais Lietuvoje. Europos Parlamento narys, Lietuvos socialdemokratų partijos delegacijos socialistų ir demokratų aljanso frakcijoje vadovas Justas Vincas Paleckis tą veiklą yra pavadinęs gyvenimu trikampyje. „Gairės“ paprašė J.V. Paleckį pasidalinti naujesnių kelionių įspūdžiais.

– *Atrodo, šią žiemą daug važinėjote po Lietuvą, ypač po Žemaitiją, surengėte daug susitikimų. Kokios apskritai žmonių nuotaikos, požiūris į Europos Sąjungą?*

– Po Lietuvą važinėju ne tik prieš rinkimus. Per septintus darbo Europos Parlamente metus pabuvau visuose miestuose, savivaldybėse, daug kur kelis kartus. Neatsitiktinai iš 13 pirmosios kadencijos lietuvių europarlamentarų perrinkti antrajai buvome tik trys. Visi trys mes daug važinėjome po Lietuvą.

Dėl Europos Sąjungos žmonių nuotaikos, sakyčiau, palankios. Ar reikia geresnio įrodymo, kai Luokėje susirinkome linksmomis spalvomis tviskančiame daugiafunkciniame pastate, kur įsikūrė ir miestelio bendruomenė – juk jis puikiai atnaujiną ES lėšų dėka. Tas pats ir daugelyje mokyklų. Vienoje savivaldybėje meras pasididžiudamas rodė ranka: štai čia mūsų Europos aikštė, o ten, toliau, Europos gatvė... Kai pabejojau, kad gal ne visai derėtų visur lenteles su tuo skambiu vardu kabinti, meras nuramino: ne, pavadinimai kitokie, mes tik šiaip jas taip pakrikštijome, nes Europos lėšomis rekonstruojamos, tvarkomos. Apskritai jei kur ir juda statybos, rekonstrukcijos darbai, tai paprastai ES lėšų pagalba. Po tokių pokalbių dar geriau matai tai, ką liudija apklausos – daugiau kaip pusė lietuvių sakosi konkrečiai pajutę ES pagalbą.

– *Bet yra dalykų, dėl kurių žmonėms kyla ir abejonų. Ypač dėl ES paramos panaudojimo.*

– Daug klausimų išgirdau dėl ES paramos žemdirbiams – ar nenutrūks, nesumažės tas srautas naujoje finansinėje perspektyvoje, po 2014 metų?

Atsakinėjau optimistiškai, nes tikiu, kad to neturėtų būti – jau vien dėl to, kad naujųjų ES šalių ūkininkai kol kas gauna mažesnes išmokas, negu senųjų, o tas skirtumas turėtų išsilyginti. Kaip su žemės pardavimu užsieniečiams, ar kitose ES šalyse yra apribojimai? Valstybių, kuriose toks draudimas būtų, beveik nebeliko, sakiau. Bet šalys gali apsaugoti savo ypatingo kraštovaizdžio plotus – tarkim, Danijoje užsienietis negali įsigyti žemės prie jūros, nors pakrančių danai turi sočiai. Mane papildė, kad ir dabar Lietuvoje užsieniečiai per visokias UAB sėkmingai supirkinėja žemę, tie draudimai – tik akių dūmimas.

Manęs jaunimas klausinėjo, kaip bendruomenės dirba kitose šalyse. Mano galva, lietuviams itin patartina pasižvalgyti anapus Baltijos: Šiaurės šalyse, kur įsitvirtinęs socialdemokratinis modelis, bendruomenės ypač stiprios. Ten žmonės veikia kartu, vieni kitiems dėmesingi. Tokią poziciją palaiko ir mūsų socialistų ir demokratų frakcija Europos Parlamente. Tose šalyse sukurtos ir puikiausios švietimo, medicininio aptarnavimo sistemos, prieinamos visiems. Ne taip, kaip pas mus, kur po liberalių reformų medicininis paslaugų, mokslo kokybė priklauso nuo piniginės storumo. O dar merkantilinis, „krepšeliuotas“ požiūris į mokyklas nedideliuose miesteliuose, kur jos naikina viena po kitos, gesinami šviesos žiburiukai.

Ko gero, labiausiai žmonės smaugia neišpasakytai išsipūtusios sąskaitos už šildymą. Kai Naujojoje Akmenėje už dviejų kambarių buto apšildymą tenka mokėti 600-700 litų, tai jau apiplėšimas viduryje dienos, skundėsi žemaičiai. Negi taip ir kitose ES šalyse? Aiškinau: jeigu, tarkim, Anglijoje ar Šiaurės šalyse už šildymą ▶

► tenka mokėti 10 proc. pajamų, tai jau rimtas priekaištas centrinei ir vietinei valdžiai. Žemaičiai piktnosi ir dėl mūsų šalyje įstrigusios namų apšiltinimo programos.

– *Kokie dar socialiniai reikalai jaudina žmones?*

– Iš Žemaitijos geriau matyti Latvija, tad vietiniai gyventojai lygino savo padėtį su kaimynais, sakė, kad pensijos ten didesnės. Deja, ir statistika mums nepalanki. Bendri ekonominiai dviejų šalių rodikliai apylygiai, net daugiau mūsų naudai, bet dėl socialinių dalykų – visai kitaip. Vidutinė pensija ten 130 litų aukštesnė, darbo užmokestis – 210 litų. Estai, beje, lenkia mus žymiai daugiau – atitinkamai 300 ir 800 litų. Taip, Lietuva – vienintelė ES valstybė, kurioje nurėžtos pensijos. Prisiminiau ekonomistų pateiktą skaičių: Lietuva už palūkanas kasmet moka 530 milijonų litų daugiau, negu Latvija. Tai todėl, kad kaimynai iš Tarptautinio valiutos fondo skolinosi 2-3 kartus pigiau, negu mes iš komercinių bankų. O juk ta pusė milijardo suma būtų leidusi grąžinti pensijas į tą lygį, kuris buvo iki sumažinimo arba jų net nekarpyti.

Seimo narių dauguma, neįsiklausiusi į opozicijos, ypač socialdemokratų, raginimus, 2008 m. rudenį atsisakė TVF paskolų ir tuo pačiu užkrovė sunkesnę našą Lietuvos piliečiams – juk kiekvienas iš mūsų, matematiškai padalinus valstybės skolą visiems, dabar skolingas jau apie 10 tūkst. lt. Bet didžiąją dalį iš varguolių atimtų pinigų iš tikro per palūkanas susižėrė didieji transnacionaliniai bankai, skoline Lietuvai. O juk nuo tų bankų problemų, nekontroliuojamos jų veiklos, apie ką ne kartą gerokai prieš sunkmetį perspėdavo mūsų socialistų ir demokratų frakcijos vadovai, ir prasidėjo didžioji krizė, ją sukėlė bankininkų godumas ir nepasotinamas pelno troškimas. Jiems vis negana. Kaip pasityčiojimas iš paprastų žmonių – Vakarų spaudoje paskelbti duomenys. 25 didžiausių JAV bankų pelnai pernai pasiekė rekordines 500 milijardų dolerių aukštumas – žymiai daugiau, negu prieš krizę. O štai Lietuvoje iš krizės pagal socialinius rodiklius ropšimės lėtai – 2008 m. lygi pasieksime, ko gero, tik 2014-2015 metais.

– *Neseniai Lietuvoje vyko savivaldos rinkimai. Juose daugiausiai rinkėjų balsų (181453) gavo opozicijoje esanti Socialdemokratų partija, ji laimėjo ir didžiausių mandatų skaičių (328) iš visų rinkimuose dalyvavusių politinių partijų. Kokią įtaką šie rezultatai gali turėti ES lygmenyje?*

– Svarbu, kad už mūsų partiją balsavo 7164 rinkėjų daugiau, negu prieš ketverius metus, o iškovotų mandatų skaičius padidėjo 26. LSDP – vienintelė partija, kurios atstovai buvo išrinkti į savivaldybių tarybas visuose miestuose ir rajonuose. Po rinkimų susidaręs socialdemokratams palankus politinių jėgų santykis, manau, pakoreguos ir Lietuvos delega-

cijos ES Regionų komitete sudėtį. Jame Lietuva turi 9 vietas, iki šiol delegacijoje buvo du socialdemokratai. Priminsiu, kad Regionų komitetas yra viena iš ES institucijų, sudaryta iš rinktų vietinės ir regioninės valdžios atstovų. Jiems suteikta galimybė pareikšti nuomones dėl ES teisės aktų projektų, reglamentuojančių savivaldybėms ir regionams aktualius klausimus sanglaudos politikos, transporto, aplinkosaugos, švietimo ir jaunimo reikalų, socialinės politikos ir kt. srityse. Juk apie 70 proc. ES teisės aktų įgyvendina savivaldybės ar regionai. Regionų komiteto nariai siekia nurodyti kitoms ES institucijoms europinių teisės aktų poveikį įvairiems regionams, savivaldybėms bei jų piliečiams, teikia siūlymus konkretiems sprendimams.

– *Rinkimų būta ir kaimyninėse ES šalyse. Kokios ten naujienos?*

– Neseniai Estijoje vykusiuose parlamento rinkimuose puikiai pasirodė socialdemokratai. Jie padvigubino gautų balsų skaičių ir turės žymiai daugiau – 19 kėdžių 101 vietos parlamente. Tai geriausias socialdemokratų rezultatas Estijoje nuo pat 1926 metų.

Ir Airijoje parlamento rinkimuose puikiai pasirodė leiboristai, padvigubinę iškovotų mandatų skaičių. Dabar jie kartu su *Fine Gael* partija dalyvaus valdančioje koalicijoje.

Gera žinia kairiesiems atėjo iš vieno didžiausių Vokietijos miestų Hamburgo, kuris (kaip ir Berlynas su Bremenu) yra viena šios šalies žemių. Čia po ilgos pertraukos savivaldos rinkimus įtikinamai, gavę beveik 50 proc. balsų, laimėjo socialdemokratai. Vokietijos spaudoje rašoma, kad Hamburgo socialdemokratai šios istorinės pergalės nusipelnė dėl labai įtikinamo pirmojo numerio savo sąrašė, dėl ilgalaikės, pasitikėjimo vertos strategijos ir dėl silpno priešininko (tai valdančioji krikščionių demokratų partija). Tą pergalę didele dalimi lėmė socialdemokratų kandidato į merus Olafo Šolco, buvusio Vokietijos federacijos darbo ministro, iniciatyvumas, jo gebėjimas įtikinti hamburgiečius, jog socialdemokratai miestui geresnis pasirinkimas negu krikdemai. Šolcas, beje, yra buvusio kanclerio Gerhardo Šrioderio bendražygis.

Prieš keletą savaičių mūsų frakcijos posėdyje Europos Parlamente kolegos iš Estijos, Airijos, Vokietijos pasakojo apie visas šias pergalės. Kai aš pateikiau savivaldos rinkimų Lietuvoje rezultatus, bičiuliai draugiškai paplojo, linkėjo sėkmės parlamento rinkimuose.

Tokios naujienos stiprina ir mūsų socialistų ir demokratų frakcijos autoritetą.

– *Vasario mėnesį Jūs su Europos Parlamento prezidentinių ir parlamentinių rinkimų Ugandoje delegacija lankėtės šioje Afrikos valstybėje. Kokie išpūdžiai?*

– ES stebėtojų pareiga buvo įvertinti, ar 14 milio-

nų ugandiečių balsuoja pagal tarptautinius standartus atitinkančias taisykles. Lankmės bent dešimtyje rinkimų apylinkių sostinėje ir kaimo vietovėse, apie 50 kilometrų nuo Kampalos.

Rinkimų apylinkėmis virto universitetų, mokyklų kiemai, stadionai ir paprasčiausios dykvietės. Užtek-davo apjuosti teritoriją baltomis juostomis, pastatyti stalą rinkėjų registracijai ir padėti per 20 metrų vienas nuo kito tris dubenius, o šalia jų – balsadėžės, kad rinkimų apylinkė būtų paruošta. Tie dubenys - mums įprastų rinkimų kabinų, užtikrinančių balsavimo slaptumą, pakaitalas. Balsuotojai atsitūpdavo prie jų ir, padėję ant dubens dugno savo biuletenį (štai jums ir slaptumas), pažymėdavo varnelę arba savo piršto antspaudu jam patikusio kandidato pavardę.

Kodėl trys dubenys? Kadangi kiekvienas ugandietis turėjo tris balsus. Pirmas – už kandidatą į prezidentus, antras – už kandidatą į parlamento narius, trečias – už kandidatę atskirame moterų, pretenduojančių tapti parlamento narėmis, sąrašė. Mat Ugandoje bendrame vyrų ir moterų sąrašė renkami 238 parlamentariai, o dar 112 parlamentarių išrenkama moterų sąrašė. Už jas, beje, balsuoja ir moterys, ir vyrai.

Rinkimai prasidėjo 7 valandą ryto ir iškart prie tų juostomis atitvertų teritorijų susidarė didelės eilės. Į kiekvieną apylinkę atsiųstas storas sąrašų pluoštas – jame pažymėti turintieji teisę balsuoti. Prie kiekvienos pavardės dar ir nuotrauka. Atėjusysis balsuoti neprivalo pateikti jokio dokumento. Jis tik pasako savo pavardę, vardą ir identifikuitas gauna teisę dalyvauti rinkimuose. Dar rinkėjas ar rinkėja ištisia pirštą, kad jį panardintų į nenuplaunamą rašalą. Apsisaugoma, kad negalėtų balsuoti antrą kartą.

Ugandoje oficialiai veikia apie 40 politinių partijų, bet realiai į vietas parlamente pretenduoja 8-10 (pažįstamas vaizdas, ar ne taip?). Tų partijų stebėtojai ir kontroliavo rinkimų eigą. Pažymėtina, kad opozicinių partijų stebėtojų buvo žymiai daugiau, negu valdančiosios (įsidėmėtina kai kurioms šalims rytinėje Europos dalyje).

– *Galima spėti, kad ir balsų skaičiavimas Ugandoje turi savų ypatumų?*

– Prezidentinių ir parlamentinių rinkimų diena (tai buvo vasario 18-toji) baigiasi, 17 valandą uždamos rinkimų apylinkės. Su kolega iš Europos Parlamento ispanu Chosė Fernandu Lopesu Agilaru sostinėje Kampaloje stebime, kas vyks toliau.

Ant audeklo, patiesto čia pat, gatvėje, rinkimų apylinkės pirmininkas

iš plastmasinės permatomos dėžės išberia rinkimų biuletenius. Priešais susėdę rinkimų stebėtojai iš įvairių partijų seka kiekvieną jo judesį. Komisijos pirmininkas ima pirmą pasitaikiusį biuletenį, išskleidžia jį ir iškilmingai skelbia vieną iš aštuonių pažymėtų kandidatų į prezidentus - ne jo pavardę, o jo simbolį. Dažniausiai nuskamba žodžiai: bas, bas... Tai dabartinio prezidento J. Museveni simbolis (autobusas, kurio vaizdas atspausdintas šalia pavardės). Žymiai rečiau aidai žodžiai: tri, tri (medis, pagrindinio opozicijos kandidato K. Besendže simbolis).

Mano nuostabai šios balsų skaičiavimo ceremonijos liudininkais tampa jau ne tik oficialūs stebėtojai. Būriavęsi už baltomis juostomis atskirtos rinkimų apylinkės teritorijos šimtai ugandiečių jau peržengę skiriamąsias linijas ir glaudžiu ratu apsupo skaičiuotojus. Pritarimo šūksmai palydi paskelbus pirmaujančio kandidato simbolį, nemažiau aistringai saviškius palaiko ir opozicijos atstovai. Sudėjus visus biuletenius į aštuonias atskiras krūvelas, pirmininkas ima garsiai skaičiuoti jas, pradėdamas nuo didžiausios.

Visa tai vyksta po atviru dangumi, po karšta Afrikos saule.

– *Ar rinkimų aistros dar labiau neįkaitino afrikiečių galvų?*

– Įtampos, incidentų, pasibarmų neišvysdome. Netgi jei atėjęs balsuoti žmogus nerasdavo savo pavardės sąrašuose, be ginčų ar pretenzijų nueidavo į šalį. Susidariau nuomonę, kad apskritai šios šalies ►

Rinkimai Ugandoje. Rinkėjų registracija. Dešinėje – EP narys J. V. Paleckis.

► gyventojams svarbu stabilumas, taika, ramybė. Per dvidešimt penkerius dabartinio prezidento J. Museveni valdymo metus (konstitucijoje nenustatyti valdymo trukmės terminai) Ugandoje nebuvo didesnių sukrėtimų. Tiesa, labai garsiai skamba kaltinimai valdantiejiems dėl didžiulio masto korupcijos ir partijos narių protegavimo. Tačiau daugumai ugandiečių tai nėra motais - jie patys prisimena arba girdėję iš tėvų apie žymiai siaubingesnius dalykus. Juk dar tik prieš 35 metus, Idi Amino valdymo laikais, čia išudyta 100 tūkst. žmonių, dar tiek pat Azijos kilmės gyventojų išvaryti iš šalies.

Tad nenuostabu, kad J. Museveni surinko daugiau kaip 68 proc. balsų – daugiau, negu prieš penkerius metus. Panašūs ir jo vadovaujamos partijos rezultatai, ji dar padidino savo pranašumą parlamente.

– *Kaip rinkimus įvertino stebėtojai?*
– Uganda pagal demokratijos įgyvendinimo in-

Prancūzijos socialistė pasisako prieš pensinio amžiaus ilginimą

Didėjant milijoninėms pensininkų gretoms ir ryškėjant darbo rankų trūkumui, senstančią ES kamuoja pensijų reformos klausimas. Ar į demografinę krizę klimpstančios Europos šalys pajėgs užtikrinti aprūpintą senatvę ir mokėti „adekvacias, tvarias ir saugias“ pensijas?

Pensinio amžiaus ir pensijų dydžio nustatymas yra pačių valstybių narių reikalas, bet ES šalių ekonomika yra tarpusavyje susijusi, todėl ES ir visos jos valstybės turi tinkamai koordinuoti savo pensijų politiką. Tai sakoma teisiškai neįpareigojančioje rezoliucijoje, kurią vasario 16 d. priėmė Europos Parlamentas. ES mastu siūloma sukurti minimalius teisių į pensiją įgijimo ir išsaugojimo standartus.

Rezoliucijoje taip pat raginama daugiau dėmesio skirti lygioms vyrų ir moterų galimybėms gauti pensiją. Pavyzdžiui, motinystės atostogos ir vyresnio amžiaus šeimos narių slauga turėtų būti laikoma darbu, suteikiančiu teisę į senatvės pensijos išmokas vyrams ir moterims, mano EP.

Dėl demografinės raidos ir siekiant užtikrinti pensijų tvarumą reikia, kad daugiau žmonių ilgesnį laiką

deksą tarp 200 JT narių užima vietą antrojo šimtuko pradžioje. Jos politinė sistema pavadinama „hibridiniu režimu“ – tarp demokratijos ir autoritarizmo. Tad suprantama ir Europos Parlamento, ir kitų institucijų stebėtojų išvada: rinkimai nebuvo visiškai laisvi ir demokratiški, nes valdantieji piktnaudžiavo savo galiomis – valdančioji Nacionalinio pasipriešinimo partija turėjo savo rankose ir puikiai panaudojo „administracinį resursą“, žiniasklaidą, pasitaikė nesklandumų, rinkimų įstatymų pažeidimų. Mano asmeniškai išspūdis iš to, ką stebėjau rinkimų dieną, buvo daugiau pozityvus, negu negatyvus.

Skridau į Ugandą, kad pamatytčiau tuos rinkimus ir galėčiau palyginti juos su rinkimais Europoje – nuo Kišiniovo ir Minsko iki Baku ir Tbilisio. Trumpai tariant, kai kurios mūsų kontinento valstybės turėtų ko pasimokyti iš šios šalies Afrikos viduryje, prie pat ekvatoriaus. ■

dalyvautų darbo rinkoje, todėl ES valstybės, kurios pailgino arba pailgins pensinį amžių, raginamos skatinti senjorų darbą mokesčių ir socialinėmis lengvatomis, taip pat sukurti lanksčias darbo sutartis ir pensijų sistemas senjorams bei numatyti priemonių, kad žmonės negalėtų taip lengvai atleisti senjorų iš darbo.

Dalis politikų neabejoja, kad norint užtikrinti pensijas ateityje, dirbti turės ne tik daugiau žmonių, bet jie turės dirbti ilgiau. Pabrėžiama būtinybė apie pensinio amžiaus vėlinimą diskutuoti su visuomene ir socialiniais partneriais, nedelsiant spręsti demografinės problemas. „ES valstybės turi apriboti ankstyvo išėjimo į pensiją galimybes, kurti senyviams žmonėms palankią darbo rinką“, – sako Nyderlandų europarlamentarė Ria Oomen-Ruijten.

Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso narės Fransua Castex (Prancūzija) neįtikina argumentas, jog dirbti ilgiau vers ilgėjanti gyvenimo tikimybė. „Negalime žinoti, kas atsitiks su gyvenimo trukme ir

demografinė padėtimi po dešimties ar dvidešimties metų. Kai kurios socialinės klasės negauna tinkamos medicinos priežiūros, todėl jų gyvenimo trukmė trumpėja“, – aiškina ji.

„Ekonomika turi prisitaikyti prie žmonių poreikių, o ne atvirkščiai“, – sako europarlamentarė, pabrėždama, kad Prancūzija niekuomet nepritars siūlymui „dirbti kiek įmanoma ilgiau“.

„Tokie siūlymai prieštarauja europiniam socialiniam modeliui. Turime ginti darbuotojus ir užtikrinti, kad jie turėtų pakankamai lėšų senatvėje“, – tvirtina socialistė F. Castex.

Jos nuomonė išreiškia Europos socialistų poziciją, kurie, kaip „Gairėms“ sakė EP socialistų ir demo-

Jaunieji socialdemokratai mokėsi Briuselyje

Keturi Lietuvos socialdemokratinio jaunimo sąjungos nariai pavasarį pasitiko diskutuodami jaunimo nedarbo tema Europos jaunųjų socialistų (ECOSY) žiemos universitete, Briuselyje. Žiemos universitetas – jau tradiciniu tapęs ECOSY renginys, šiemet orientuotas į socialinio teisingumo bei lygybės darbo rinkoje sferą.

Jaunųjų socialistų žiemos universitetas, kaip ir kiekvienais metais, buvo įsikūręs Europos Parlamente, kur nuo vasario 28 iki kovo 3 dienos vyko paskaitos – tai ir plenarinės sesijos mokymai, ir apskritojo stalo diskusijos, ir darbo grupės, ir debatai. Paskaitas vedė ir mokymuose dalyvavo Europos Parlamento nariai, Socialistų ir demokratų frakcijos vadovai, Europos komisijos nariai, kovotojai už žmogaus teises, aktyvūs Europos jaunimo judėjimų nariai.

„Žiemos universitete buvo pabrėžta, kad jaunimo nedarbo rodikliai yra ištis aukšti – visoje Europoje jaunimo nedarbas siekia maždaug 40 proc.. Dar daugiau, skiriasi jaunų vyrų ir moterų nedarbo skaičiai – moterų nedarbas yra didesnis negu vyrų“, – sako Benediktas Balkauskas, vadovavęs Lietuvos socialdemokratiniam jaunimui atstovaujančiai delegacijai.

Pasak Pakruojo skyriaus nario Justino Jasiukaicio, jaunimo nedarbo tema yra gerokai platesnė negu gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio – tai ir darbas nepilnu etatu, neapmokestinami viršvalandžiai, praktikantų išnaudojimas, nepakankamos socialinės garantijos.

„Itin didelį išpūdį paliko feministinio judėjimo

kratų pažangiojo aljanso frakcijos narė Vilija Blinkėvičiūtė, – nepritaria Europos Komisijai dėl pensinio amžiaus ilginimo. Jau dabar vyresnio amžiaus žmonių diskriminuojami darbo rinkoje dėl savo amžiaus, tai kokia kalba dar gali būti apie pensinio amžiaus ilginimą? Socialdemokratai yra įsitikinę, kad yra ir kitų alternatyvų, kaip pagerinti pensijų sistemas, pavyzdžiui, padidinti kaupiamųjų pensijų fondų saugumą ir sumažinti jų riziką, garantuoti minimalias pensijas ir kt. Jei asmuo, sulaukęs pensinio amžiaus, vis dar nori ir gali dirbti, tai turėtų būti jo pasirinkimas likti darbo rinkoje, bet jokių būdu tai neturėtų būti priverstinis dalykas. ■

Jaunieji Lietuvos socialdemokratai Europos Parlamento salėje.

atstovai, tvirtai ir aiškiai pasisakantys už vyrų ir moterų, jaunų ir senų, turtingų ir vargingesnių lygybę, už žmogaus teises ir vienodas galimybes visiems, – sako Irma Gudžiūnaitė, Vilniaus skyriaus narė. – Šios mintys įkvepia pradėti ryškius feministinius judėjimus Lietuvoje – ne tik dėl to, kad aiškiai išgirdau Europos, švelniai tariant, kritišką požiūrį į per pasaulį nuskambėjusius draudimus Vilniuje rengti seksualinių mažumų eiseną praėjusią vasarą, bet ir dėl to, kad tikiu lygiomis teisėmis ir galimybėmis visiems Lietuvoje, o žiemos universitetas parodė priemones ir „davė“ įrankius“.

Lietuvos atstovai, ištaikę pertraukėlę įtemptoje universiteto darbotvarkėje, susitiko su europarlamentaru Justu Vincu Paleckiu, padiskutavo jaunimo nedarbo tema.

ECOSY žiemos universitete dalyvavo Graikijos, Suomijos, Švedijos, Belgijos, Didžiosios Britanijos, Italijos, Kroatijos, Austrijos bei kitų Europos sąjungos šalių socialdemokratinio jaunimo atstovai, demokratų jaunimo lyderis iš Šiaurės Amerikos. ■

Kita nuomonė dėl rinkimų rezultatų Vilniaus krašte

Gediminas PAVIRŽIS
Vilniaus rajono savivaldybės
tarybos narys

Nuo 1997 m. tris kadencijas buvau Vilniaus miesto savivaldybės tarybos narys, nuo 2007 m. – Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys, tad visus rinkimų rezultatus, koalicijas, merus, vicemerus, tarybos narių perbėgimus iš frakcijos į frakciją gerai atmenu. Kai palyginu rinkimų rezultatus, krenta į akis tam tikri dėsningumai.

Nuo 1997 m. konservatoriai ir liberalai beveik visada buvo koalicijoje. Bendras jų mandatų skaičius įvairavo nuo 22 iki 25 mandatų. Keisdavosi tik aritmetinis šių partijų narių mandatų skaičius. Tai rodo, kad rinkėjų pozicija šiuo požiūriu mažai keičiasi.

Antra, kas įdomu, vilniečiai, šiuo atveju ir Vilniaus rajono žmonės, vertina pastovumą. Pirmais pavyzdys tai patvirtina, o ši vilniečių pozicija dar labiau išryškėja, kai susiskaldę liberalai, užuot šiemet Vilniuje gavę papildomai kokius keturis mandatus, neperkopė nustatyto rinkimų barjero. Ir atvirkščiai, susijungę Vilniaus rajone, balsų neišbarstė ir gavo mandatą, ko neturėjo po 2007 m. rinkimų.

Panaši padėtis ir rusų tautinėse partijose. Kol Rusų sąjunga kartu su

Rinkimai į savivaldybes baigėsi, balsai suskaičiuoti, dėliojamos koalicijos, svarstomi įvairių partijų pasirodymai, perspektyvos. Vertinimai įvairiausi. Dažniausiai vertinami tik pastarieji rinkimai, tačiau jų rezultatai nesulyginami su gautais ankstesniais metais vykusiuose rinkimuose, o tai neatspindi esminių dalykų.

Piliečių aljansu į rinkimus 1997 m.ėjo kartu, iškovojo net 10 mandatų. Kituose rinkimuose 2000 m. dėl ambicijų ir skirtingų pozicijų jų keliai išsiskyrė, neįveikė rinkimų barjero ir, paskaičiavus rinkėjų balsus, gautus Vilniaus mieste, užuot laimėję 4-5 mandatus, gavo nulį. Vėliau Rusų aljansas Vilniuje rinkimuose nedalyvavo, o Rusų sąjunga gaudavo vietas.

Panaši padėtis rinkimuose ir Vilniaus rajone. Rinkėjai aiškiai siunčia signalą jungtis į priešrinkimines koalicijas.

Tą šiemet ir padarė Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA), nors ir turinti pastačiusi apie Vilnių tvirtą valdžios piramidę. Šios partijos sąrašas nuo 1997 m. savivaldos rinkimuose Vilniaus mieste gaudavo 5-6 mandatus. Vilniaus rajone ši partija minimumu laikotarpiu turėjo nuo 16 iki 23 mandatų. Sukurtas LLRA ir Rusų aljanso rinkimų blokas rodo, kad jo vadovas Valdemaras Tomaševskis, supra to, jog partijos, XXI a. veikiančios nacionaliniu pagrindu, galimybės ribotos ir neperspektyvios. Prisidėjus Rusų aljansui, gerokai išsiplėtė elektoratas, o tai leido LLRA per šiuos rinkimus Vilniaus mieste pelnyti 11 mandatų, Vilniaus rajone išlaikyti turėtus mandatus.

Sakoma: LLRA laimėjo Vilniuje. Nuo 1997 m. rusų ir lenkų tautinės

partijos bendrai gaudavo nuo 12 iki 15 mandatų, išskyrus laiką, kai rusų partijos skilo. Šį kartą kuo puikiau pasinaudojo LLRA, apsijungusi su Rusų aljansu. Kodėl LSDP, kas man daugiausia rūpi, nesijungė su Rusų sąjunga? Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose, kur LLRA vienvaldė, dėl vietos gyventojų gerovės būtina jungtis visoms partijoms, o ne konkuruoti tarpusavyje ir prarasti mandatus.

Keista girdėti tvirtinimus, kad tautiniai junginiai sveikintini, nes gina savo tautiečių interesus. Gal kas parodys, kur ir kada šių tautybių žmonės buvo nuskriausti, ar jaučiasi Lietuvoje blogiau nei kitose valstybėse? Ar būdami kitų partijų Lietuvoje nariai, lenkų ar rusų tautybės žmonės ignoruoja ar būtų abejingi tautiečių interesams? Netikiu, kad tai tarnauja integraciniams procesams Lietuvoje.

Turiu patirties ir galiu objektyviai vertinti susidariusią padėtį apie Vilnių, artimus jam rajonus. Kad ir kas būtų valstybinėje valdžioje, kiekviena tautinių bendrijų (toks terminas vartojamas mūsų Konstitucijoje, o ne tautinių mažumų, kaip paprastai sakoma) problema aiškina savaip, pagal savo supratimą, o dar blogiau – pagal tai, ką per patarėjus primeta V.Tomaševskio partija, dar dairantis į didįjį kaimyną. Todėl tai, ką

daro LLRA, Vilniaus rajoną paverčiusi savo citadėle, regis, mažai kam berūpi. Kalbu apie čia gyvenančius žmones, ne tik lietuvius, kurie čia mažuma, bet ir tuos, kuriuos, atseit, gina V.Tomaševskio partija. Priemiestiniai, juolab prie sostinės, rajonai visame pasaulyje klesti, jų gyventojams pavydi tų didmiesčių žmonės, kodėl kitaip prie Vilniaus? Vietiniai gyventojai, atgavusieji tėvų turėtas žemes (jos nederlingos, bet su gražiu gamtovaizdžiu), negali jomis operuoti kaip tinkami – keisti paskirtį, atverti duris Lietuvos investuotojams, net išigijusiems čia žemių, gerinti rajono įvaizdį, infrastruktūrą, gyvenimo kokybę. Rajono valdžia įvairiomis dingstimis nuo 2004 m. netvirtina detaliųjų planų. Matyt netiki, kad naujai atvykusieji balsuos už juos.

Ypač problemiški rajone švietimo ir ugdymo reikalai. Jei nebūtų valstybinio pavaldumo mokyklų rajone, kur mokomasi valstybine kalba, argi kas jomis reikiamai domėtusi? Vietos jaunuolis, baigęs mokyklą lenkų kalba, valstybinės kalbos žiniomis tolygią 8-9 klasėms mokyklose, kur mokomasi lietuvių kalba, gavęs 10 balų, tampa lyg ir pranašesnis prieš baigusiuosius valstybine kalba. Tačiau dėl to kaip tik blogiau, nes baigusieji mokyklas lenkų kalba ir nepakankamai gerai mokantys lietuviškai turi mažiau galimybių konkuruoti darbo rinkoje, siekti mokslo Lietuvos aukštojoje mokyklose. Visai aišku, kad tai naudinga tik LLRA. Jaunas žmogus, pasimokęs aukštai vertinamuose Kauno, Vilniaus universitetuose, o ne Balstogės filiale (kurį mes įsteigėme), pamatęs tikrąją demokratiją, realius bendravimo santykius su kitų tautybių jaunimu, nebus LLRA nuolankus tarnas.

Pagaliau Seime priimtos švietimo įstatymo pataisos. Tautinių mažumų mokyklose nuo šiol Lietuvos istorijos ir geografijos pamokos vyks lietuvių kalba, mokyklų abiturientams nuo 2013 m. bus suvienodintos lietuvių kalbos egzamino užduotys. Panašus įstatymas veikia Lenkijoje nuo 2007 m.

Konstitucinis Teismas išaiškino pavardžių rašybą pasuose ir turėtų būti padėtas tasas, tačiau ne, iškoma būdų kaip apeiti šį sprendimą. Mes, kairieji, tylime. Man gaila Vyriausybės atstovo Jurgio Jurkevičiaus kuris, laikydamasis įstatyminių normų, vienas kovoja su gatvių ir vietovių pavadinimų iškraipymais.

Mūsų tautinė padėtis kur kas geresnė nei latvių ar estų, tačiau jie panašias problemas išsprendė ir juos palaikė ES. Turime jų gerą pavyzdį, juo vadovaukimės, juolab tautinėms bendrijoms tokių gerų, kaip Lietuvoje, švietimo sąlygų, kas lyg ir labiausiai kitą pusę domina, nėra niekur pasaulyje.

Pažiūrėkime koks LLRA informacinis, net valstybės remiamas, srautas (TV, radijas, laikraščiai, žurnalas) gula ant vietos gyventojų. Ar domimasi, kas ten kalbama, rašoma? Ar informuojama apie Lietuvos valstybės pastangas gerinti žmonių gyvenimą? Kodėl nesigirdi mūsų pareiškimų Seime, Europos Parlamente, kai LLRA veikėjai juodina ir šmeižia valstybę? Negi tokia nuolaida dėl 2-3 LLRA balsų Seime?

Gal tai dėl baimės prieš kaimyną? Realiai vertinant, mes nesam jokie strateginiai Lenkijos partneriai. Valstybių svoris ne tas. Būkime geri kaimynai, bet elkimės oriai, garbingai, kaip savo šalies atstovai. Tada ir mus gerbs.

Keletas minčių dėl rinkimų įstatymo. Daug prarandama mandatų

dėl leidžiamų, net valstybės sąskaita, vežiojimų į apylinkes, balsavimo namuose. Tai jokia demokratija, nes sudaroma galimybė iškraipyti balsavimo rezultatus. Juk vien per balsavimą namuose LLRA gauna apie 4 mandatus. Dovanokite, į bažnyčias nieko neveža, o jos pilnos. Jei mes norime tikrų rinkimų, o ne apsimestinių ir dirbtinių, jei norime išties ugdyti pilietinę visuomenę, turime to atsisakyti. Tai aktualu ne vien Vilniaus rajonui. Ateis balsuoti 40 ar 35 procentai, ne taip svarbu. Aktyvumą turime skatinti kitaip. Nereikia dirbtinumo. Svarbu, kad būtų balsuojama sąmoningai ir savarankiškai. Tik taip mes ugdysime pilietinę visuomenę.

Rinkimų rezultatai neatitinka tikrovės ir dėl to, kad nesilaikoma piliečių gyvenamosios vietos deklaravimo tvarkos. Tai aktualu ir visoms, ypač priemiestinių rajonų, savivaldybėms, nes jos dėl gyventojų, faktiškai gyvenančių rajonuose, bet deklaruojančių gyvenamąją vietą mieste, praranda nemažai biudžetinių lėšų.

Esu tikras, kad būtinas didesnis valstybės dėmesys ir politika Rytų Lietuvai. Toks yra Lenkijos, kaip valstybės, požiūris Lietuvos lenkams. Su Seimo Pirmininko pavaduotoju Č.Juršėnu motyvuotai kreipėmės į Vyriausybę, ragindami tai daryti. Premjeras M. Stankevičius kažką panašaus atliko 1996 m. Jo patvirtintoji Valstybinė programa yra aktuali ir dabar. Reikia atnaujinti ją, papildyti. To iniciatoriai, kaip ankstesnės programos tęsėjai, pirmiausia turėtų būti socialdemokratai, jei norime keisti vilniečių ir aplinkinių rajonų žmonių požiūrį į LSDP, jei norime realios rajono ir vietos gyventojų integracijos į Lietuvos visuomenės gyvenimą. ■

Ar numatoma „Sodros“ reforma ją išgelbės?

Vyriausybė stengiasi „gydyti“ „Sodrą“. Tam ji pasitelkė specialistus, kurie sudarė gelbėjimo planą, kuris artimiausiu metu bus svarstomas Seime. Ar jis konstruktyvus?

Vytenis PAULASKAS

Pabandykime paanalizuoti, kuo gi „Sodra“ serga. Per praėjusius 2010 metus Lietuvoje buvo sukurta bendrojo vidaus produkto už 94 mlrd. litų „Sodros“ įplaukos buvo 10,38 mlrd. litų, išmokos – 13,14 mlrd. litų. Iš šios sumos pensijoms mokėti buvo skirta 7,5 mlrd. litų. „Sodros“ biudžeto deficitas buvo finansuojamas skolintomis lėšomis. Taigi iš šalyje sukurto BVP pensijoms mokėti buvo skirta tik maždaug 6 proc. BVP. Tai dvigubai mažiau už ES vidurkį. Tad akivaizdūs ir vaistai, kuriais reikia gydyti „Sodrą“ – žūt būt reikia padidinti persikirstymą ir taip „Sodros“ pajamas padidinti bent du kartus. Tai galima padaryti dviem būdais. Pirmas – didinti „Sodros“ tarifą. Antras – didinti minimalų atlyginimą. Pastaruoju atveju, esant tam pačiam „Sodros“ tarifui, į jos biudžetą bus surenkama daugiau lėšų, nes didėjant atlyginimui didės ir bendras darbo užmokesčio fondas, o tuo pačiu ir nuo to fondo skaičiuojamos „Sodros“ įmokos. Tikėtina, kad, padidinus minimalų atlyginimą, didės ir vidutinis atlyginimas, nes darbdaviai bus priversti mokėti didesnius atlyginimus aukštesnės kvalifikacijos specialistams.

Taigi, taikant šiuos du „Sodros“ pajamų padidinimo būdus, jos problemas galima palyginti nesunkiai išspręsti ir be didelių revoliucijų.

Deja, politikai ruošiasi „Sodroje“ daryti tokius revoliucinius pertvarkymus, kurie, mano nuomo-

ne, „Sodros“ pajamų nepadidins, o pensininkų padėtį tik dar labiau pablogins.

„Sodros“ mokesčių didinti būdami valdžioje siūlė ir socialdemokratai, ir vėliau juos pakeitę konservatoriai. Deja, Prezidentė D. Grybauskaitė šią iniciatyvą, nepateikusi jokių argumentų ir jokių alternatyvų, blokavo. Blokuojamas ir siūlymas didinti minimalų atlyginimą. Tam priešinasi darbdaviai. Ar reikia didinti minimalų atlyginimą, turi nuspręsti Trišalė taryba vienbalsiai. Tačiau jeigu tokiu būdu būtų sprendžiami ir visi kiti klausimai, tai nieko nebūtų įmanoma išspręsti. Pavyzdžiui, jeigu Seime, priimant įstatymus, būtų reikalaujama, kad jiems pritartų visi 141 Seimo nariai, tai nė vienas įstatymas niekada nebūtų priimtas.

Darbdaviai nenori didinti minimalaus atlyginimo, nes taip sumažintų savo pelną. Tiesa, jie sako, kad sutiktų didinti minimalų atlyginimą, bet tik su viena sąlyga – jeigu kartu būtų atitinkamai padidintas ir neapmokestinamasis minimumas. Iš pirmo žvilgsnio tai gali atrodyti keista – kodėl darbdaviai taip labai rūpinasi, kad jų darbuotojai gautų į rankas daugiau pinigų mokėdami mažesnius mokesčius (padidinus neapmokestinamąjį minimumą)? Juk darbdaviai paprastai savo darbuotojams stengiasi mokėti kuo mažiau. Deja, ir reikalaujanti didinti neapmokestinamąjį minimumą, darbdaviai rūpinasi ne savo darbuotojais, bet tik patys savimi. Jeigu bus kartu pa-

dintas ir minimalus atlyginimas, ir neapmokestinamas minimumas, darbdaviai galės nedidinti savo darbo užmokesčio fondo, mokėdami savo darbuotojams (gaunantiems didesnes negu minimalias algas) į rankas tuos pačius atlyginimus. Tokiu būdu minimali alga bus didinama tik valstybės, visos visuomenės sąskaita, darbdaviams prie to visai neprisidedant.

Deja, politikai nesižavi idėja didinti minimalų atlyginimą. Tiesa, socialdemokratų lyderis A. Butkevičius teigia, kad jų „socialdemokratų frakcija viešai išreiškė savo nuomonę dėl minimalaus atlyginimo didinimo būtinybės“. Matyt taip iš tikrųjų ir buvo. O kas toliau? Manau, kad nieko. Kiek įmanoma, stengiuosi sekti visas radijo ir televizijos diskusijų ir pokalbių laidas apie ekonomiką, apie jos problemų sprendimų būdus. Tose laidose nuolat dalyvauja ir A. Butkevičius, ir kiti socialdemokratų atstovai. Deja, nesu girdėjęs, kad kuris nors socialdemokratas arba kitos opozicinės partijos atstovas apie tai būtų bent jau užsiminęs. Matyt tai laikoma neesminiu klausimu.

Pavyko tik aptikti laikraštyje „Respublika“ (2010 10 04) Seimo socialdemokratų frakcijos nario A. Syso citatą, kurioje jis teigia, kad „padidinus minimalų užmokesčių dalis žmonių neteks darbo arba jiems šiek tiek bus sumažintas atlyginimas“. Taigi A. Sysas aidu pakartoja Laisvosios rinkos instituto ekspertų skleidžiamą mitą, kad minimalaus atlyginimo didinimas

darbuotojams bus ne naudingas, bet žalingas. Bet juk gerai prisimenu, kaip A. Sysas aiškino, kad darbdavių pelnai per keletą metų buvo išaugę net 44 kartus, tuo tarpu darbuotojų atlyginimai padidėjo vos 80 proc., tad darbdaviai gali minimalų atlyginimą didinti susimąžindami savo pelnus, o ne persikirstyti darbo užmokesčio fondo lėšas tarp pačių darbuotojų. Tuo labiau, kad pastaruoju metu darbdavių pelnai vėl ėmė sparčiai didėti, o darbuotojų atlyginimai vis dar užšaldyti. Pavyzdžiui, žurnalas „Savaitė“ rašo, kad pelnas labiausiai padidėjo drabužių siuvimo įmonėse – 123 kartus. O juk visai neseniai vienoje iš tokių įmonių – „Lelijoje“ kilo skandalas, kai paaiškėjo, kad siuvėjoms neišmokamas net ir minimalus atlyginimas.

Jeigu mokslo ir technikos pažangos dėka augant darbo našumui ir dėl to didėjant bendrajam vidaus produktui atitinkamai būtų didinami ir darbuotojų atlyginimai, tai didėtų ir lėšos, kurios mokesčių pavidalu patenka į valstybės, taip pat ir „Sodros“ biudžetas. Tokiu atveju nebūtų jokio reikalo didinti pensinio amžiaus, o galima būtų jį net ir sumažinti.

Deja, ekonomistai ir politikai laikosi priešingos nuomonės. Jie teigia, kad augant darbo našumui, atlyginimų didinti negalima. Manau, tokių nuostatų laikymasis sukelia didžiules socialines problemas – didėja nedarbas, atsiranda daug nereikalingų žmonių, kurie, neturėdami užsiėmimo, pragyvenimo šaltinio, būna priversti nusikalsti, gyventi asocialų gyvenimą.

A. Kubiliaus sudaryta darbo grupė, kurios užduotis yra reformuoti „Sodrą“, būtent ir nuspren-

dė eiti tokiu destruktiviu keliu, vedančiu į aklavietę, į socialinės įtampos didinimą. Galvojama ne apie tai, kaip padidinti „Sodros“ pajamas, bet, priešingai – kaip galima būtų sumažinti „Sodros“ išmokas, apkarpyti, nenusižengiant įstatymams ir Konstitucijai.

Pensinį amžių norima ilginti vien tik tam, kad būtų sumažintas pensininkų skaičius, bet negalvojama apie pasekmes, apie tai, ką turės daryti tie atliekami žmonės, kuriems darbo paprasčiausiai nebus, nes darbo vietų skaičius yra ribotas ir jis nuolat mažėja darbo našumui augant.

Konservatoriai nori dalį „Sodros“ išlaidų (bazinę pensijos dalį) perkelti į valstybės biudžetą. Tokiai idėjai galima būtų pritarti su viena sąlyga – kad „Sodros“ mokesčiai nebūtų sumažinti, o kokie nors kiti mokesčiai, papildantys valstybės biudžetą, būtų padidinti. Tokiu atveju ir „Sodros“ biudžetas būtų subalansuotas, ir nereikėtų dar labiau didinti valstybės biudžeto deficito.

Finansų ministrė I. Šimonytė yra pasakiusi, kad, perkėlus dalį „Sodros“ išlaidų į valstybės biudžetą, „Sodros“ mokesčiai bus sumažinti. Tai daryti, manau, sieks ir politikai. Tarkime, kad bazinės pensijos dalies finansavimui per metus reikės maždaug 3 mlrd. litų. Vienas „Sodros“ mokesčio procentas į „Sodros“ biudžetą duoda apytiksliai 300 mln. litų pajamų. Tai reikėtų, kad, perkėlus dalį „Sodros“ išlaidų į valstybės biudžetą, „Sodros“ mokesčių būtų galima sumažinti nuo 34 iki 24 proc. Tačiau tada, norint bent jau kompensuoti finansinius praradimus, būtų būtina didinti fizinių asmenų pajamų mokesčių

mažiausiai nuo 21 iki 31 proc. Vis dėlto tokia rokiuotė nieko neduotų, jokių problemų neišspręstų, nes tiek „Sodros“, tiek ir fizinių asmenų pajamų mokesčiai yra susietas su darbo užmokesčiu. Taigi bazė liktų ta pati. Abejoju, ar politikai ryžtųsi dar labiau didinti pridėtinės vertės mokesčių, siekdami išspręsti finansines „Sodros“ problemas.

Seimo narys R. Dagys siūlė pensijos bazinę dalį finansuoti įvedus nekilnojamojo turto mokesčių gyventojams ir iš progresinių mokesčių. Tačiau nei pozicija, nei opozicija R. Dagio nepalaikė. Abejotina ir tai, ar šie mokesčiai padėtų uždengti skylę „Sodroje“. Iš nekilnojamojo turto mokesčio planuojama surinkti tik maždaug 20 mln. litų. Kiek lėšų papildomai būtų gauta iš progresinių mokesčių, priklauso nuo to, kokie būtų tų mokesčių tarifai. Iki šiol buvo siūlomi (tai darė A. Sysas, J. Veselka ir kiti Seimo nariai) tik tokie maži progresinių mokesčių tarifai, kad pajamos į valstybės biudžetą būtų ne padidėjusios, bet sumažėjusios.

Tačiau bene pagrindinis „Sodros“ reformos akcentas yra siūlymas keisti pensijų skaičiavimo formulę. Dabartinė formulė yra gana sudėtinga, todėl, manau, kad mažai kas supranta jos prasmę. Vis dėlto joje buvo įvertinti įvairūs faktoriai. Tad kodėl ji reformatoriams pasidarė netinkama, kodėl ją norima keisti? Manau, kad ją norima pakeisti todėl, kas ji yra per daug socialiai orientuota, per mažai diferencijuojama gaunamas pensijas. Be to, yra nustatytos vadinamosios „Sodros“ išmokų lubos, kurios apriboja pensijų dydį. Tuo labai nepatenkinti buvo bankų ekspertai, kurie patys gauna didelius atlygini-

► mus, taip pat gina ir kitų turtuolių interesus. Todėl jie nuolat reikalavo nustatyti ir „Sodros“ įmokų lubas. Kitaip sakant, reikalavo sumažinti turtuoliams „Sodros“ mokesčio dydį. To padaryti bankų ekspertams nepavyko. Tačiau nepavykus įeiti pro duris, jie dabar bando įlįsti pro langą. Dabar bankų ekspertų pasiūlytos abi pensijų skaičiavimo formulės yra naudingos turtingiesiems, nes neriboja pensijų dydžio ir mažiau negu dabartinė formulė palankios tiems, kas gauna minimą algą.

Lietuvos banko atstovas R. Kuodis siūlo taikyti virtualių sąskaitų sistemą, kurioje pensijos dydis priklausys tik nuo to, kiek bus sumokėta įmokų. Kitaip sakant, tai būtų tarsi privačių pensijų fondų analogas, kurį tvarkytų ne privatininkai, bet valstybė. Taškų sistema yra tarsi dabartinės krepšelinės švietimo sistemos tąsa – sulaukęs pensinio amžiaus žmogus gaus savo krepšelį, kuriame bus įdėta tam tikras skaičius taškų. Vyriaus-

sybė, įvertinusi įvairius faktorius, nustatys taško vertę. Vadinasi, ji galės ir išimti iš to krepšelio, ir į jį įdėti daugiau pinigų ir taip subalansuoti „Sodros“ biudžetą. Vis dėlto tuo atveju, jeigu taško vertė bus sumažinta, tai bus antikonstitucinis veiksmas. Juk Konstitucinis teismas nustatė, kad tiek atlyginimus teisėjams, tiek ir pensijas pensininkams galima tik didinti, bet negalima jų mažinti.

Kaip dažniausiai būna, patį kvailiausią pasiūlymą, kuris nuskurdintų visus pensininkus ir valstybę, vestų į neišvengiamą bankrotą, pateikė Laisvosios rinkos institutas. Jo vadovė R. Vainienė teigė, jog „Sodros“ mokesčių reikėtų sumažinti – dabartinių pensininkų pensijoms skirti 10 proc. ir dar 10 proc. – privačių pensijų fondų finansavimui. O jeigu bus norima dabartiniams pensininkams mokėti bent dabartinio lygio pensijas, tai trūkstamų lėšų joms finansuoti, atseit, reikėtų skolintis. Tol, kol tie visi pensininkai... išmirs? Tai rei-

šia, kad arba pensininkai turėtų tenkintis 300 litų dydžio pensijomis, arba valstybė kasmet turėtų skolintis po 10 mlrd. litų ir sparčiai artėti į bankrotą. Gerai gyventų tik privačių pensijų valdytojai (o tiksliau pasakius – bankininkai), kurie be jokių pastangų iš valstybės kasmet gautų po 3 mlrd. litų ir iš jų savo reikmėms tenkinti pasiimtų 300 milijonų litų.

Taigi ekspertai, analitikai, specialistai kuria „Sodros“ reformos strategijas, koncepcijas. Be abejo, į tų ekspertų kišenes už tą darbą nubyrės ne vienas milijonas valstybės pinigų. Nesunku prognozuoti ir to darbo rezultatą – po „Sodros“ reformos padėtis dar labiau pablogės, kaip atsitiko ir po ankstesnės „Sodros“ reformos, kai buvo įsteigti privatūs kaupiamieji pensijų fondai. Deja, niekas – nei ekspertai, nei politikai nenori didinti minimalaus atlyginimo, kas leistų be jokių radikalių perversmų padidinti „Sodros“ pajamas ir tuo išspręsti pagrindines problemas. ■

ABM, arba valdžios reketas

Petras RAILA

Pinigų valdžiai niekada negana. Valdžia pinigus surenka iš mokesčių. Bet nuolatos didinti mokesčius nepopuliariau. Tenka ieškoti naujų, užslėptų formų. Tam pasitarnauja ABM.

ABM – tai abonentinis mokestis už vartotojo gaunamą paslaugą. Tai priedas prie vartotojo gaunamos paslaugos vertės. Tas priedas vadinamas įvairiai – pastovi kainos dalis (dujos), pardavimo kaina (vanduo) ar dar kaip nors kitaip. Bet iš esmės tai yra abonentinis mokestis vien už tai, kad vartotojas turi galimy-

bę naudotis paslauga. Tas mokestis mokamas kas mėnesį. Mokamas privalomai ir nepriklausomai nuo to, daug ar mažai vartojama ar laikinai visai nesinaudojama.

Kas nors gali aiškinti, kad paslaugas teikia privačios firmos ir elgiasi savarankiškai. Deja, deja. Valdžia visada buvo, yra ir bus valdžia. Yra respublikinės kainos reguliuojančios institucijos. Regioniniu mastu vietinės reikšmės firmos savo paslaugų kainodarą derina su savivaldybių pareigūnais. Tai gi valdžia atsakinga už viską. Bet ją irgi sudaro žmonės, kurie gana gerai gyvena, bet nori gyventi dar

geriau... Todėl dažnai suveikia senovės išmintis – auksu pakrautas asilas paima bet kokią tvirtovę... Apskritai bet kokio lygio valdžia bet kokia proga deklaruoja, kad rūpinasi paprastais žmonėmis. Tačiau dažnai tai tik gražūs žodžiai...

Panagrinėkime kai kuriuos konkrečius momentus. Kartais pasinaudosiu ir savo buitės patirtimi. Žmona ir aš, jau seni pensininkai, gyvename mažame kambarėlyje, gyvenime pastate kaimo gyvenvietėje, kurioje yra elektros, telefono, vandentiekio bei gamtinių dujų tinklai. Jų paslaugomis naudojames ir mes. Vonios ir klozeto neturime.

Kadangi anksčiau laikėme gyvulius, vandentiekio atšaka atvesta į tvartą (įvadas ir skaitiklis yra nebaigtame įrengti gyvenamajame name).

Dabar gyvulių nebelaikome ir vandens iš tvarto atsinešame su kibirėliu. Per dieną sunaudojame apie 30-35 l, per mėnesį – apie vieną kubą. Tas kubas vandens mums kainuoja šešis litus su centais. Iš jų šiek tiek daugiau nei pusė sudaro ABM. Už ką?... Aiškinama, kad taip kaupiamos lėšos renovacijos fondui. Atseit tau nemokamai pakeis skaitiklį. Mat po ketverių metų jis ima rodyti neteisingai. Kaip buvęs inžinierius suvokiu, kad bet koks mechanizmas dėvisi nuo darbo krūvio. Mažiau dirba – mažiau dėvisi. Negi po ketverių metų pakuotėje išgulėjęs prietaisas bus nebe darbingas? Gal bus tik morališkai pasenęs, jei bus atsiradę naujoviškesni.

Žinoma, kur normaliai įrengtuose namuose gyvena gausiau žmonių – senoliai, vaikai, krūva anūkų – ir vandens sunaudojama apie dvidešimt kubų per mėnesį, tai tas kelių litų ABM kubo kainą pabrangina tik keliolika centų. Lyg ir nieko baisaus...

Miesto gyventojai turi daugiau patogumų – centralizuotas šildymas, karšto bei šalto vandens tiekimasis, kanalizacija, dujos ir elektra, be ko šiolaikinis gyvenimas neišsivaizduojamas. Daugiau paslaugų – būsto išlaikymas brangesnis.

Nemažai pagyvenusių miestiečių turi ir kolektyvinius sodus. Juose yra pasistatę didesnius ar mažesnius namelius, kur naudoja si elektrą ir vandentiekį. Taigi jie yra jau dvigubi abonentai. Vasarą jie kelis mėnesius gyvena soduose, augindami daržoves, virdami uogienes ir kompotus žiemai. Bet priverstinį ABM už vandenį privalo mokėti už abu įvadás visus metus, nors teikiama paslauga bute ar sode naudojasi tik po kelis mėnesius. Ar tai teisinga?

Elektra, dujos. Šioms paslau-

goms yra skirtingos vartotojų kategorijos, skirtingi ir tarifai. Bet ir tos pačios kategorijos vartotojai vieni vartoja daugiau, kiti gerokai mažiau, o ABM – vienodas.

Kol kas už elektrą mokėjome tik už sunaudotas kilovatvalandes. Bet, atrodo, greit teks mokėti ABM ir elektros tinklams. Kodėl gi jiems nepasipiešti? Juk žmonės prie to jau įpratinti.

Gamtinių dujų kainos pastaraisiais metais kaitaliojosi. Kito ir ABM. Šiuo metu smulkūs vartotojai (iki 800 kubų per metus) mokame 1,82 Lt už kubą ir 2,22 Lt ABM. Mes su žmona turime tik dujinę viryklę valgiui ruošti ir dujų sunaudojame apie 18-20 kubų per mėnesį. Taigi išnaudojame mažiau nei trečdalį kvotos. Kas vartoja gerokai daugiau, tiems tas ABM priedas santykinai daug mažesnis.

Dar viena paslauga – šiukšlių išvežimas – pusiau priverstinė ir per keletą pastarųjų metų vos ne trigubai pabrangusi. Suprantu, kad miestiečiams, gyvenantiems daugiabučių namų narveliuose, atliekų būna apšiai. Bet kokios gali būti šiukšlės pas kaimietį? Kas dega-praeina per krosnį, kas pūva – patrėšia daržą. Lieka tik stiklinė ir plastmasinė tara nuo gėralų. Bet jos susikaupia ne tiek jau daug. Mane tenkintų, jei ta paslauga būtų teikiama kartą per mėnesį ar net dar rečiau. Bet firma sutartį sudaro būtinai išvežti dukart per mėnesį.

Paprastai užsimoku pusei metų į priekį. Bet kas mėnesį gauname laišką, kad mokėti nereikia ir nurodytas permokos likutis. Tik niekaip nesuprantu, kam to reikia. Dabar juk viskas kompiuterizuota – tereikia pažvelgti į kompiuterį ir akivaizdu, kas skoloje, kas turi permoką. Ar nebūtų protingiau tik tada siusti pranešimus, kai permoka jau pasibaigusi? Būtų sutaupoma popieriaus, darbuotojų laiko ir išlaidų pašto paslaugoms. Beje, tuose pranešimuose nuolat priminama, kad „popierinės sąskaitos“

pristatymas kainuos 1,5 Lt ir siūloma mokėti elektroniniu paštu. Ką gi, tai savotiška ABM ir kartu kitos firmos reklama.

Viską apžvelgus peršasi išvada, kad bet koks ABM yra SOCIALIAI NETEISNGAS. Kad ir kaip jis vadintųsi, esmė ta, kad jis SANTYKINAI didesne našta gula ant smulkių vartotojų. Būtų teisinga mokėti tik prekės-paslaugos kainą. Tada, kas vartoja daugiau – mokėtų daugiau, kas vartoja mažiau ar laikinai visai nesinaudoja – mokėtų mažiau arba nieko.

Į kokius fondus skirti gautas pajamas – tai jau firmos reikalas. Valdžia turėtų rūpintis visais žmonėmis ne žodžiais, bet darbais ir ieškoti būdų, galimybių, kaip prekių ir paslaugų kainas atpiginti. Juk amoralu užkrauti vartotojus įvairiais apgaulingais papildomais mokesčiais. ■

Pasaulio tautų teisuolės iš Užpalių krašto

Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus ekspozicijoje, taip pat ir internete, galima pamatyti daugybės lietuvių, karo metu išgelbėjusių žydus ar jų vaikus, nuotraukas. Jie Lietuvos Prezidento yra apdovanoti Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiais, kai kuriems pripažinti Pasaulio tautų teisuolių vardai.

Dobilas KIRVELIS

1953 metais specialiu Izraelio Kneseto (parlamento) nutarimu Jeruzalėje įkurtas Jad Vašem (Yad Vashem) Holokausto ir didvyriškumo atminties institutas, kuris žydų gelbėtojams suteikia Pasaulio tautų teisuolio vardus, apdovanoja medaliais ir jų garbei esančioje Teisuolių alėjoje kiekvienam sodinami apelsinmedžiai. Vilniaus Gaono muziejuje galima pamatyti Užpalių krašto šeimų bei jų narių nuotraukas, iš kurių pažymėtinos dvi šio krašto asmenybės – Bronė Pajėdaitė (odontologė) iš Tervydžių kaimo ir Veronika Žvironaitė (biologė) iš Galinių. Abi jos ištikimos studijų draugės, jų gyvenimo *credo* – teisingumas, ginti neteislingai apkaltintus, juos saugoti ar net gelbėti rizikuojant sava gyvybe. Šių asmenybių didžiosios žmogiškumo savybės išryškėjo Antrojo pasaulinio karo metu ir ne tik tada.

Antrasis pasaulinis karas, neaplenkęs ir mūsų Lietuvos, pareikalavo daugybės žmonių humaniškumo sampratos išbandymų. Ypač tada, kai mūsų žmonės buvo tremiami į Sibirą, kai buvo vykdomas holokaustas, kai buvo sprendžiamas žydų likimo klausimas, kai žmonės buvo smarkiai pasimetę. Tuo metu šioms dviem užpalietėms jų humaniškumo samprata problemų nekėlė: reikia gelbėti niekuo nekaltus žmones, taisyti mūsų kai kurių tautiečių daromas neteisybes. Jų

Bronė Pajėdaitė ir Veronika Žvironaitė

veiklos akiratyje buvo dvi žydų šeimos, šių šeimų vaikai: V. Keilsono, įkalinto Vilniaus gete, ir V. Lazersono – Kauno Vilijampolės gete.

Tamara Lazerson, garsaus Kauno gydytojo, Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus Vladimiro Lazersono dukra, kartu su tėvais ir broliu Viktoru buvo įkalinti Kauno gete, Vilijampolėje, 1941 metais. 1944 m. sausį į Gumos fabriko, kuriame dirbo Tamara, kontorą atėjo dantų gydytoja Bronė Pajėdaitė, išsikvietė Tamarą ir paklausė, ar ji nenorinti pabėgti iš geto ir pasislėpti pas savo buvusią istorijos mokytoją Petronėlę Lastienę. Tamara atsakė teigiamai. Jai pavyko pabėgti 1944 m. balandžio 7 d. Ji atėjo pas P. Lastienę, kuri gyveno Donelaičio g. Kaune. Čia ji buvo labai šiltai sutikta, tuojau pat gavo fiktyvų gimimo liudijimą Elenos

Savickaitės vardu. Kurį laiką pagyvenusi pas P. Lastienę, vėliau persikėlė pas kitą savo mokytoją – Veroniką Žvironaitę. V. Žvironaitė buvo netekėjusi, gyveno savo brolio Kazimiero bute Tulpių gatvėje, Kaune. Brolio bute ji turėjo vieną didelį kambarį, kuriuo ir dalijosi su besislapstančia Tamara. Pasak Tamaros, ši moteris buvo nepaprastai jautrios sielos žmogus, spinduliuavusi meilę ir šilumą. Prasidėjus jų bute kratoms, Tamara buvo išsiųsta pas P. Lastienės seserį Verą Eferdienę į Pakamačių dvarą Pasvalio rajone, kur laimingai sulaukė karo pabaigos.

Izraelyje, Haifos mieste, gyvenanti Tamara savo prisiminimų knygelėje „Tamaros dienoraštis“ rašo: „...Kai Pakamačiuose jau nebeturėjau ką veikti, sugrįžau į Kauną. Apsigyvenau pas Bronę Pajėdaitę, pas ją jau radau savo draugę Onutę Keilsonaitę. Bronė priglaudė dvi našlaites, ji dalijosi savo prakaitu uždirbta duona. Pas Bronę gyvenau iki pat jos arešto 1944 metų rudenį. O už metų – 1945 metų rugsėjį ji tragiškai baigė savo gyvenimą KGB patalpose Kaune...Kurį laiką gyvenau ir pas geriausią Bronės draugę Veroniką Žvironaitę, ji man padėjo viskuo, ku tik galėjo. 1945 metų rudenį Veroniką KGB areštavo ir išsiuntė į lagerius. Ji grįžo po daugelio metų, visai paliegusi, silpna. Su savo sūnėnais ir dukterėčiomis pasistatė namą Užpaliuose, kur ir gyveno iki mirties (1982 m.).

Marytė-Ana Keilsonaitė ir Elenutė-Tamara Lazersonaitė-Rostovsky, Kaunas, 1945 m. liepos 19 d.

Apie jos mirtį man pranešė Sigutė Žvironaitė, prof. Antano Žvirono duktė. Visą tą laiką iki pat jos mirties aš su ja aktyviai susirašinėjau. Petronėlę Lastienę KGB areštavo 1945-ųjų spalį. Ištrėmė į Sibirą, kur ji praleido beveik dešimt metų. Aš rašiau į KGB, kad ji gelbėjo žydus, bet, deja, mano kreipimasis niekuo nepadėjo. Kai sugrįžo, paklausiau, ar žino apie mano laišką. Pasirodo, kad tardytojas Petronėlei apie tai pasakė ir klausė, kodėl ji taip darė? Mano mokytoja jam atsakė: *Ar jūs esate ką nors girdėjęs apie humaniškumą?* Štai tokie buvo žmonės... Petronėlė Lastienė mirė 1981.11.30 Kaune. Apie tai man parašė Veronika Žvironaitė. Gyvendama Izraelyje aš gana aktyviai susirašinėjau su savo gelbėtojomis Petronėle Lastiene, Veronika Žvironaite. Kai skaitau jų laiškus, ašaros rieda iš akių... Aš nesigėdiju šių ašarų.“

Tamara labai šiltai prisimena Užpalių krašto kaimus - Tervydžius, Kaniūkus ir Jociškes, kur jau po karo lankėsi pas geraširdę B. Pa-

jėdaitės seserį Kaziunę.

Ana Keilsonaitė buvo žymaus Kauno miesto sveikatos apsaugos komisijos, Ligonių Kasų darbuotojo, LSDP CK nario dr. Lazario Epšteino sesers dukra. Keilsonų šeima gyveno Čekoslovakijoje. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, gelbėdamiesi nuo nacių atbėgo į Vilnių. Bet ir čia 1941 m. juos pasivijo nacių ekspansija, jie pateko į Vilniaus getą. Epšteino prašymu Keilsonų šeimos gelbėjimu susirūpino VDU prof. Steponas Kairys (Vasario 16-osios Akto signataras, LSDP pirmininkas). S. Kairio prašymu Vilniaus universiteto prof. Antanas Žvironas (S. Kairio idėjinis bičiulis) organizavo pabėgimą iš geto. Visos šeimos gelbėjimas buvo neįmanomas. Buvo nuspręsta gelbėti vaikus – dukrą Aną ir sūnų (berods, Maceką – D.K.). Sūnus negalėjo atsiskirti nuo tėvų ir 1943 m. Keilsonų šeima, kartu su

didele Vilniaus geto žydų dalimi, buvo išvežta į Estiją ir ten sušaudyta. Ana, 1942 m. išbėgusi iš geto, perbėgusi Vilniaus Didžiąją gatvę įsmuko į kitoje jos pusėje esančių Chotkevičių rūmų (kur nuo Juzefo Pilsudskio laikų buvo Vilniaus universiteto profesūros butai) kiemą, atsidūrė prof. A. Žvirono bute. Čia ja pasirūpino profesoriaus sesuo Emilija Kirvelienė, nes Jono Kirvelio (Vilniaus krašto „Lietūkio“ inspektoriaus) šeima tuo metu gyveno kartu su A. Žvironu ir jo sūnumi Ringiu. Po kurio laiko Aną (vadinaimą Anusia) J. Kirvelis, tarnybiniais reikalais važiuodamas į „Lietūkio centrą“, pervežė į Kauną ir perdavė S. Kairio šeimai. Bet čia, 1943 m. S. Kairiui tapus VLKio pirminku, laikyti žydaite jų namuose buvo pavojinga. Kuriam laikui ją priglaudė viena šeima Kaune, iš kurios medicinos studentė Vera Janonytė (Lelienė) paėmė ir pervežė ▶

Pas šiuos žmones, 1942 m. gyvenusius Vilniuje, Chodkevičių rūmuose (Didžioji g. 24), iš geto atbėgo Ana. Sėdi priekyje: Emilija Kirvelienė (Žvironaitė), dešinėje jos sūnus Dobilas, kairėje prof. Antano Žvirono sūnus Ringis, stovi – prof. Antanas Žvironas (kairėje) ir Jonas Kirvelis.

Elenutės-Tamaros gelbėtojos (Bronė, Kaziunė, Veronika)
Pajėdų sodyboje Tervydžiuose.

Marytės-Anos gelbėtojai – Janonių šeima (Ona, Vera, Jonas, Genutė)
ir Veronika Žvironaitė Janonių sodyboje Narvaišiuose.

► pas savo tėvus į Narvaišių kaimą, esantį tarp Užpalių ir Jūzintų. Čia Aną globojo vyresnioji A. Žvironos sesuo Ona Janonienė, čia Ana-Anusia, pavadinta Maryte, sulaukė 1944 m. vasaros, kai frontas atėjo į Lietuvą. Janonių šeimoje tarp trijų vaikų (Jono, Genutės ir Emiliutės) ji augo kaip savas vaikas Marytė. Tų pačių metų rudenį Anusia atsidūrė Kaune, pas V. Žvironaitę, kur gyveno iki globėjos arešto ir tremties (1948 m.).

Užpalietės B. Pajėdaitė ir V. Žvironaitė, gimusios tais pačiais 1906 m., Bronė – Tervydžių kaime, o Veronika – Užpalių miestelyje, kaip nemaža to krašto tuo metu pasiturinčių ūkininkų vaikų, lankė Užpalių pradinę, Utenos progimnaziją, o brandos atestatui gauti teko važiuoti kitur. Bronė 1926 m. baigė Rokiškio gimnaziją, o Veronika – Panevėžio. Abi pradėjo studijuoti Kaune Lietuvos universiteto Gamtos-matematikos fakulteto Biologijos skyriuje. 1931 m. abi kartu gavo jau Vytauto Didžiojo universiteto biologijos diplomus. Bronė, dar būdama biologijos skyriaus studentė, lygiagrečiai pradėjo ir medicinos studijas, 1934 m. baigė ir Medicinos fakulteto odontologijos skyrių. Baigusi universitetą Bronė dirbo pradžioje biologijos mokytoja ir dantų gydy-

toja Užpaliuose, vėliau (1937-1940) Pagėgiuose, o nuo 1940 m. gyveno ir dirbo Kaune. Mokytojavo Kauno 9-joje vidurinėje mokykloje, kartu dirbo ir dantiste. Draugai prisimena Bronę buvus visada linksmą, energingą, sportišką, mėgstančią važinėti dviračiu, slidinėti, taip pat ir visuomeniškai aktyvią, geranorišką visiems padėti. Todėl okupacijų metais ne vieną gelbėjo, rizikuodama savo gyvybe. Kadangi ji turėjo ryškią nosį, pagal kurią daug kas ją palaikydavo žyde, drąsiai eidavo į žydų geto rajonus, pasakojama, kad net prisisegdavusi geltoną Dovydo žvaigždę. Kadangi Kaune gyveno netoliese prof. Prano Mažylio, kuris, kaip žinoma, gelbėjo žydus, tai veikdavo kartu organizuotai. Paimdavo Kauno ligoninėse mirusių žmonių pasus, saugojo juos kieme esančioje šuns būdoje, ir esant reikalui, juos panaudodavo gelbstint gestapo ieškomus žmones. Taip Bronė parinko labai tinkamą valstietišką Juozo Kaminsko pasą nuo vokiečių besislapstančiam VLIKo pirmininkui S. Kairiui, net gestapo agentai, kelis kartus tikrindami neįtarė, kad pasą pateikęs Kairys ne paso savininkas. Negana to, kaip pasakoja liudininkai, Bronė dviračiu šį Kaminsko pasą nuvežusi iš Kauno į Šiaulius, kur S. Kairys pradžioje

slapstėsi Jackaus Sondeckio altanoje, o vėliau pas Sofijos Lukauskaitės-Jasaitienės patikimus žmones.

Atėjus rusų armijai, Bronė nelegaliu Antano Koriznos pasu ap rūpino kitą Vasario 16-osios Akto signatarą, diplomata Petrą Klimą, kuris slapstėsi Obelynėje, prie prof. Tado Ivanausko sodybos esančios kailinių žvėrelių fermos sargu. Kauno inteligentų grupė – prof. Tadas Petkevičius, doc. Petronėlė Lastienė rengė Lietuvos inteligentijos Memorandumą – atsišaukimą, skirtą Vakarų Europos valstybių vadovams, dėl Lietuvos *sovietinės* okupacijos. P. Klimas Memorandumo tekstą vertė į Vakarų Europos kalbas, o ryšininkėmis ir parašų rinkėjomis buvo Petronėlė ir Bronė. Taip jie visi 1945 m. gale ir papuolė į NGB (KGB) rankas. Šis areštas B. Pajėdaitėi buvo lemtingas – nuo tų dienų jos niekas ir nebematė. Pagrindinė jos dingimo versija – kankinama nusižudė 1945-1946 m. Kauno saugumo rūmų rūsiuose. Nes ji V. Žvironaitei ir kitiems yra prasiitarusi – „manęs gyvos nepaims, *koronkoje* turiu įsimontavusi cianido ampulę“. Buvo atsklidę gandai, kad ją kažkas matęs Šiaurės lageriuose, bet tiklesnio patvirtinimo negauta.

Jos draugė Veronika, prieš karą dirbusi biologijos mokytoja Rasei-

nių gimnazijoje, 1940 m. persikėlė dirbti į Kauno 5-tąją mergaičių vidurinę mokyklą. Kaip ir Bronė, ji taip pat dalyvavo panašioje nelegalioje veikloje. Kai S.Kairys tapo VLIKo pirmininku, buvo suprantama, kad bet kuriuo metu gestapas gali tai išsiaiškinti. Todėl Kauno gestapo raštinėje buvo užverbuotas tarnautojas, kuris, sužinojęs, kad duotas nurodymas suimti Kairį, turi paskambinti telefonu į Tulpių g. 14 (Veronikai) ir pasakyti: „Stepo vaistus reikia padėti šaltai“. Tai išgirdusi Veronika ar kas nors skubiai per geležinkelio tiltą bėgtų į Fredą, Gamtos gatvę, kur buvo Kairių namukas, Stepą perspėti. Iš tikro taip ir atsitiko. Vos tik Kairį perspėjo, gestapininkai jauėjo pro vartelius. Kairys skubiai per kitus vartelius nusileido šlaitu prie Napoleono kalno ir nukeliavo į Obelynę pas prof. T. Ivanauską. Po kelių dienų perkeltas valtele per Nemuną, pasislapstęs rugių lauke prie Žemaičių plento, buvo dr. Balio Matulionio automobiliu nuvežtas į Šiaulius pas J. Sondeckį.

V. Žvironaitė karo gale buvo paskirta Kauno 5-tosios vidurinės mokyklos direktore, o 1948 m. pradžioje buvo išrinkta Kauno miesto tarybos deputate. Jai direktoriaujant mokykloje lietuvių kalbos mokytoju dirbo ir uteniškis poetas Antanas Miškinis. Direktorei reikėjo suktis diplomatiškai, kai 1948 m. vasarį A. Miškinis dėl ryšių su partizanais buvo suimtas, teko saugoti jo žmoną. Bet ir V. Žvironaitė, nors ir buvo Kauno tarybos deputatė, tų pačių metų rudenį, eilinių masinių trėmimų metu, buvo išgabenta į Krasnojarsko krašto Bogučanų rajono Angarsko kaimą ant Angaros upės kranto. Grįžo į Lietuvą 1956 m. Nors ir buvo reabilituota, bet jai darbo Kauno mokyklose, gyvenamosios vietos neatsirado. Kurį laiką priglaudė prof. Juozas Dalinkevičius savo namo mansardoje. Nežiūrint visų sunkumų, Veronikai teko rūpintis ir kitais grįžusiais iš Sibi-

ro, nerandančiais kampo, varginamais ligų. Ne kartą jai teko suteikti pagalbą S. Kairio žmonai Onutei Leonaitei-Kairienei, kai ir ji grįžo iš tremties Irkutsko krašte. Veronika kartu su kitomis idėjinėmis socialdemokratėmis L. Purėnienė, E. Baroniene, J. Žvironiene Onutę laidojo tėvų kape Petrašiūnuose (1958), kur vėliau iš JAV, Čikagos lietuvių kapinių, buvo atvežti ir perlaidoti S. Kairio palaikai (1996).

1960 metais, jau būdama pensininke, V. Žvironaitė buvo priversta apsigyventi Užpaliuose. 1975 m.

kartu su sesers Emilijos Kirvelienės šeima Užpalių Ringio gatvėje pasistatė namuką, kur ir gyveno iki mirties. Mirė 1982 m., palaidota Užpalių kapinėse prie savo tėvų, senelių bei kai kurių brolių – Galinių Žvironų amžinojo poilsio vietos.

Šiandien užpalietės – Pasaulio tautų teisuolės - Bronė Pajėdaitė, Veroniką Žvironaitę ir Emiliją Kirvelienę mena Jeruzalėje, Teisuolių alėjoje, joms pagerbti žaliuojantys apelsinmedžiai. ■

Jad Vašem muziejus Jeruzalėje

„Pasakyk, kad manęs neradai“

Antanas RAGAIŠIS

Tai atsitiko 1968 m. pavasarį, labai panašų į dabartinį, tik tada Lietuva vadinosi LTSR. Kovo pradžioje buvo sušauktas eilinis komjaunimo suvažiavimas. Susirinko delegatai iš visos Lietuvos. Pagal to meto tvarką iš Maskvos į tokį renginį atvykdavo emisarai, vadovaujami vieno iš komjaunimo Centro komiteto sekretorių. Bet ši kartą į Vilnių atskrido laikraščio „Komsomolskaja pravda“ vyriausiasis redaktorius Borisas Pankinas. Jis buvo ne tik CK biuro narys, bet ir Rusijoje gerai žinomas literatūros kritikas, Rašytojų sąjungos narys, išgarsėjęs savo drąsa, savarankiškumu. Juk „Komsomolskaja pravda“ tais niūriais brežnevinais laikais pirmoji atvirai pasisakė už cenzūros likvidavimą. Žinoma, to straipsnio autoriai nukentėjo, vyriausiasis redaktorius gavo pylos.

Lietuvos komjaunimo suvažiavimas vyko įprasta vaga, delegatai skaitė iš anksto jiems parengtas ir redaguotas kalbas, šlovinančias Komunistų partijos politiką. Žodžiu, įvykiai priminė surežisuotą spektaklį. Kadangi aš tuo metu dirbau „Komsomolskaja pravda“ korespondentu Lietuvai ir Kaliningrado sričiai, teko šefuoti savo tiesioginį vadovą. Išvakarėse mes aplankėme restauruojamą Trakų pilį, Pirčiupius, Antrojo pasaulinio karo partizanų žeminę Rūdninkų girioje. Jos pusnyne ir įklimpome. Buvom išsigandę, kad nebespėsime į suvažiavimą, teks nakvoti miško glūdumoj. Gerai, kad netoliese dirbo medkirčiai, tai su traktoriumi jie mūsų „Volgą“ išvilko.

Tuo nuotykiu nesibaigė. Pirmą suvažiavimo dieną – staiga skam-

butis iš Maskvos. Man paprastai dėl užduočių skambindavo korespondentų tinklo vedėjas. Ši kartą telefono ragelyje išgirdau vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojo Vitalijaus Ignatenkos balsą. „Antanai, – gana kietu balsu prabilo jis. – Už Sąjungos ribų, kaip valstybėje nepageidaujamas asmuo, išsiųstas Aleksandras Solženycinas. Šiandien pat reikalingas rašytoją išdaviką, tarybinės sistemos juodintoją smerkiantis Justino Marcinkevičiaus pareiškimas. Superskubu! Užduotis ypatinga, pats supranti!“

Bandžiau aiškinti, kad aš dalyvauju suvažiavime, apie kurį man reiks išsamiai rašyti. Bet aname laido gale išgirdau valingą balsą, kad suvažiavimas „nepabėgs“. „Bus stenogramos, tada ir parašysi... Laukiam Marcinkevičiaus pasisakymo šiandien!“

Ką daryti? Žinojau, kad nuo manęs neatstos. Maskva, pridariusi šunybių, visada reikalaudavo „atsiliepimų“, tuo bandydama įrodyti visuomenei ir pasauliui, kad liaudis, kaip tais laikais buvo madinga sakyti, remia partiją ir vyriausybę.

Maskvoje poetas buvo gerai žinomas ir gerbiamas. Jo apysaką „Pušis, kuri juokėsi“ 1963 m. 65 tūkst. egz. tiražu rusų kalba išleido Maskvos leidykla „Molodaja gvardija“. Ši apysaka buvo išversta į anglų, vokiečių, prancūzų ir kitas Vakarų Europos kalbas. Herojinę poemą „Kraujas ir pelenai“ į rusų kalbą išvertė Aleksandras Miežirovas. Kada J. Marcinkevičius buvo pristatytas kandidatu Lenino premijai gauti, pats B. Pankinas man paskambino ir liepė susitikti su poetu, atrinkti laikraščio puslapiui autoriui labiausiai patinkanti

skyrių ir atvežti į redakciją. Atrinkome ištraukas. Stasio Krasausko paprašiau graviūrų. Su poema ir iliustracijomis nuskridau į Maskvą. Sekretariate atrinko tris iliustracijas: vieversius virš dirvonų, degantį žmogų su ištiestomis į dangų rankomis ir kareiviškų batų apžergtą vaiką su žaisliniu vėjo malūnėliu. 1964 m. kovo 29 d. „Komsomolskaja pravda“ išspausdino „Kraujo ir pelenų“ ištraukas per visą puslapį, žodį „kraujas“ nuspalvindama raudonai, kas to meto laikraštyje buvo retenybė.

Netrukus šis sudėtingas, daugiaplanis kūrinys, talpinantis savyje apmąstymus apie karą ir taiką, apie tautų kovą prieš tamsos jėgas, buvo atspausdintas žurnale „Družba narodov“. Paprašiau Eduardą Mieželaitį parašyti recenziją apie šią poemą. Jo straipsnį, šiltą, lyrišką, nuoširdų, išspausdino „Komsomolskaja pravda“ 1965 m. kovo. 9 d. Nežinau, ar tai laimingas sutapimas, bet kitą dieną poetui sukako 35-eri. Tai buvo lyg ir savotiškas pasveikinimas.

1966 m. Lietuva minėjo Juliaus Janonio 70-ąsias gimimo metines. Vėl man teko kreiptis į J. Marcinkevičių. Jis parašė sau būdingu stiliumi šiltą, jautrią apybraižą su apmąstymais apie gyvenimo prasmę ir tragišką jauno poeto likimą. „Mano vaizduotėje nuostabus Janonio įvaizdis asocijuojasi su fake-lu. Perfrazuojant Gorkio žodžius, galima sakyti, kad Janonis gimė apdainuoti revoliuciją. Tame glūdi jo didingumas ir grožis, jo aistra ir užsidegimas, jo tikras šiuolaikiškumas“, baigė poetas. Apybraiža „Komsomolskaja pravda“ laikraštyje buvo išspausdinta balandžio 13 dieną.

J. Marcinkevičius nemėgo rašyti į laikraščius. Iš jo iškaulyti ką nors būdavo labai sunku. Kartą jis nuoširdžiai prisipažino: „Žinai, Antanai, manęs už kūrybą nieks nebara, o už straipsnius laikraščiuose esu ne kartą gavęs per kepurę“. Žinojau šią nuostatą, bet tą kovo dieną vis vien ryžausi paskambinti Justinui. Turėjau jo telefono bute Antakalnio gatvėje numerį. Ten ne kartą teko lankytis ir bendrauti. Atsiliepė žmona Genutė. Ji pasakė, kad Justino nėra, jis Druskininkuose rašo. Pasakiau, kad neatidėliotinai reikia su juo susitikti ir paprašiau adreso.

Per suvažiavimo pertrauką pasigavau B. Pankiną ir pasakiau, kad Justino Vilniuje nėra, išvykęs. Maniau – atsiknis nuo mano vargšės galvos. Nieko panašaus. Liepė važiuoti į Druskininkus ir būtinai surasti, gauti atsiliepimą. Ką daryti, kai pats vyriausiasis liepia?

Visą kelią mąsčiau, ko jie prikibo prie J. Marcinkevičiaus, kurį gerbė, spausdino, pritarė jo kandidatūrai Lenino premijai gauti. Tiesa, tais metais premijos negavo nė vienas kandidatas, nes pritrūko komisijos balsų daugumos. Šiandien, kada Justinas pripažintas Lietuvos laisvės šaukliu, tautos sąžine, galvoju, gal ir gerai, kad negavo. Būtų tik priešų įsigijęs.

Druskininkuose susiradau raudonų plytų daugiabutį, kurį nurodė jo žmona. Duris atidarė pats poetas, pirmas ištiesdamas ranką ir su malonia, subtilia, tik jam būdinga šypsena pakvietė vidun. Paprašė sėsti, atsiprašė už netvarką ir paaiškino: „Vakar buvo mano gimtadienis, užėjo draugai, truputį pasėdėjom...“ Nesumojau, kaip pradėti kalbą. Pasveikinau su gimtadieniu, palinkėjau kūrybinės sėkmės, paklausiau, ką dabar rašo.

„Mindaugą“ baigiu, liko ši bei tą patvarkyti“, – kukliai atsakė Justinas ir pasiėmęs rankraštį ėmė skaityti Juodo ir Balto metraštininkų dialogus. Po gana ilgokos pauzės

jis prabilo: „Galvoju, kad drama – poema „Mindaugas“ man ne atsitiktinumas. Pagrindinės meninės ir idėjinės jos koncepcijos seniai susiklostė ir pirmiausia mano poemose. Man regis, pagavau pagrindinę temą – žmogaus vietą, jo likimą ir paskirtį pasaulyje. Kodėl dramoje pasirinkau Juodą ir Baltą metraštininkus? Jie veikia, išreiškia du požiūrius į istoriją, žmogų, gyvenimą. Tai ne tik dramaturgijos priemonė, kartu tai socialinė estėtinė koncepcija. Bet tarp Juodo ir Balto metraštininkų visada yra vietos trečiajam. Šis trečiasis – žiūrovas, kuris turi išgvildinti savo poziciją, savo santykį į vyksmą, į tai, kas jį supa. Tam trečiajam ir rašau. Noriu jį suprasti ir kad jis suprastų mane...“

Kiek spėjau, bandžiau užsirašyti rašytojo mintis ir man buvo bangu prisipažinti, ko aš išibroviau į jaukią poeto aplinką. Teko pasakyti apie Maskvos užduotį. Justinas ilgai tylėjo. Kambaryje pasidarė net kraupu nuo tokios tylos. Atrodė, kad jam atsakyt į mano klausimą tas pats, kaip be arklio į kalną traukti šieno vežimą. Pagaliau tylą sprogo: „Antanai, tu manęs neradai, gerai? Aš mažai žinau Solženycino kūrybą, skaičiau tik „Vieną Ivano Denisovičiaus dieną“. Ne man spręsti, kas teisingas, kas ne. Nenoriu kištis į politiką. Aš kūrėjas, o ne politikas. Susitariam: ne-ra-dai. Juk taip galėjo atsitikti...“

Supratau, kad nieko nepešiu. Be to, ir pats nebuvau linkęs klampinti rašytoją, su kuriuo teko bendrauti nuo „Dvidešimtojo pavasario“, poemos, kuri ir šiandien pagarbiai guli mano knygų lentynoje su jauno poeto autografu. Nusprendžiau nueiti į Druskininkų paštą ir paskambinti į Maskvą. Iš Justino buto skambinti ir pasakyti „neradau“ būtų juokinga.

Poetas mane palydėjo. Skubiai užsisakiau Maskvą redakcijos sąskaita. V. Ignatenkai paaiškinau, kad Druskininkuose Marcinkevi-

čiaus nėra, kad jis kažkur kolūkyje surengė poezijos skaitymus. Paliepė vis vien ieškoti ir surasti. „O kaip? – paklausiau. – Apie Druskininkus daugybė kolūkių iki pat Baltarusijos sienos. Kur išvažiavo, kas išsivežė, niekas nežino...“ Tada dar nežinojau, kad Ignatenka taps Leonido Brežnevo atstovu spaudai. Abu su Justinu mes dabar stovėjome telefono kabinoje kaip įkalti, paskui apsikabinome. Išgirdau vieną tylų žodį „ačiū“, kuris ir šią dieną skamba mano ausyse. Matyti, melas kartais gali būti šventas. Tai tylėdami supratome abu.

Po pusantrų metų ta pati „Komsomolskaja pravda“ išspausdino rašytojo apmąstymus. Išsaugojau tą laikraštį. Jo pageltusiuose puslapiuose perskaičiau šias eilutes: „Pirmasis eilėraštis mokyklos sienlaikraštyje buvo mano pradžią pradžia. Mano giliu įsitikinimu, rašytojas visada gyvena „iš pradžios“. Kiekvienoje knygoje jis prasideda iš naujo, nors gyvenimo ir rašytojo patirtis padeda jam. Rašytojas laimingas iki tol, kol jis nori ir gali eiti, kol jame gyvas noras suprasti tiesą. Iš to ir susideda rašytojo biografija. Netgi paskutinė jo gyvenimo diena gali būti pradžia.“

J. Marcinkevičius rašė: „Mano tikslas – dirbti, rašyti žmonėms, kurie supa mane, kurie manyje. Jų daug, labai daug, ir jie net neišsivaizduoja, kaip savo būtimi padeda man. Dėka jų mano gyvenimas atranda prasmę. Jie užvaldė mano mintis ir mano ranką, kaip aš užvaldau jų likimus, kada į rankas imu plunksną... Aš visada galvojau apie žmonių jūrą, kurioje kiekvienas lašelis gyvena, dirba, džiaugiasi ir kenčia, ir kiekvienas laimingas jūros laime. Poetas – tai ir lašas, ir jūra...“

Iš Druskininkų grįžau vėlai vakare. „Neringos“ viešbutyje susiradau B. Pankiną. Drebančia širdimi redaktoriui pasakiau: „Justino Marcinkevičiaus neradau... Jis kažkur kolūkyje skaito eiles...“ Bijojau, kad jis suprato. ■

Pakilęs virš daugelio viršūnių

Kovo 11-osios Akto signatarui, istorikui, visuomenės ir politikos veikėjui, LSDP garbės nariui Gediminui Ilgūnui šį kovą būtų suėję 75 metai. Jo gyvenimas buvo skirtas Tėvynei, ugdyti istorinį tautos sąmoningumą ir pilietiškumą. Už rezistencinę veiklą patyręs kalinimus ir persekiojimą, jis liko tolerantiškas ir pagarbus žmogaus įsitikinimams. Kai kam nepatiko tokia jo pozicija, bet patrioto, rezistento, Sąjūdžio veikėjo autoritetas buvo viršesnis už meilės Tėvynei monopolį pasisavinusių politikų intrigas.

Eglė SABALIAUSKAITĖ – TUTINIENĖ

Gediminas Ilgūnas buvo ir nepailstantis keliautojas – daug metų laisvalaikį, per atostogas, pėsčiomis, dviračiu, motociklu, automobiliu kaip kraštotyrininkas keliavo ir vedė būrius bendraminčių po Lietuvą ir Tarybų Sąjungą. Surengė daugelį ekspedicijų ir joms vadovavo, rinko medžiagą apie lietuvių istorijos ir kultūros pėdsakus, žymius Lietuvos žmones ir apie juos išleido knygas.

Žavėjaisi ir žaviuos G. Ilgūno ištikimybę Lietuvai, jaunystės svajonėms, pagarbia pažiūra į kiekvieną žmogų, drąsa, kuri dažnai būdavo susijusi su rizika. Šis mielas, geras, išmintingas žmogus yra man padovanojęs nuostabiausią kalnų žygį į aukščiausią Uralo kalnų viršūnę Narodą. Pernai jo gimtadienio proga jam nusiunčiau tekstą apie tą kelionę „Žygio vadas“. Neįtariau, kad tai paskutinis jo gimtadienis. O buvo taip. Atsiuntė pakoментuoti rašomos knygos „Kerinti kelio trauka“ rankraščio apie žygio į aukščiausią Uralo kalnų viršūnę dalį „Į Uralą - žemės galą“. Pasigedau pačių rizikingiausių momentų aprašymo, apie tai jam pasakiau telefonu. Pasiūlė man aprašyti. Tą ir padariau.

G. Ilgūnas buvo tos kelionės 1965 metais vadovas. Žygiui labai kruopščiai ruošėsi, rinko medžia-

gą, formavo grupę, smarkiai rizikavo, išvykdamas be Turizmo tarybos kvalifikacinės tarybos leidimo su kalnuose nebuvusiais entuziastais. Jis sumaniai, tiesiog meistriškai vadovavo žygiui, aš daug ko iš jo išmokau. Šio žygio paskatinta aš kartą ėmiausi vadovauti suaugusiųjų žygiui po Karpatus, Krymą. 1966 m. išsivedžiau moksleivius į daugiadienį žygį po Dzūkijos pilis. Žygio maršrutą, sąmatą, sudarė Gediminas, jis aprūpino žemėlapiais. Tose kelionėse supratau, kad būti žygyje eiliniam dalyviui ir vadovui – skirtingi dalykai. Vadovą visada slegia atsakomybė už žygio sėkmę.

Tąkart traukinyje „Maskva – Vorkuta“ nustebino gausa turistų, keliaujančių į šiaurę. Mes išsiskiriame iš kitų savo uniforma: kerziniai aulinukai, kareiviškos palaidinės. Tai pigiai nusipirkome Marijampolės turguje iš karininkų žmonių – juk gyvenome visuotinio deficito sąlygomis, nebuvo nei sportinės avalynės, nei kostiumų, nei striukos, bet buvo neapsakomas noras pamatyti pasaulį. Pasirenkant aprangą praverė politinio kalinio G. Ilgūno patirtis Šiaurės lageriuose. Beje, vėliau, lankantis šachtininkų mieste Intoje, šachtos viršininkas plačiai šypsodamasis mus pasveikino: „Viva Kuba!“ (Te-

gyvuoja Kuba). Supratau, kad brunetą juodaakį Gediminą, beveik „kubietiška“ apsirengusį, palaiko užsieniečiu. Juk ir Maskvoje, Raudonojoje aikštėje, mums kalbant lietuviškai, netoliese stovintys rusai ginčijosi: „Žiūrėkite, užsieniečiai! Tikriausiai iš Kubos“. (Po Fidelio Kastro revoliucijos Kuba Tarybų Sąjungoje buvo labai populiari). Mes patenkinti šypsomės, bet staiga vienas rusų nusistebėjo: „Mūsiški, kerziniai aulinukai!“. Tokius neperšlampamus batus Tarybų Sąjungoje avėjo kareiviai.

Taigi, su tais aulinukais ir pasiekėme aukščiausią Uralo kalnų viršūnę. Geologai, Priešpoliarės gyventojai mums aiškino, kad kalno pavadinimas Naroda vietos kalba reiškia „Meškos letena“. Iš to žygio mano atmintyje Gediminas išliko toks: vorele išsirikiavusios grupės priekyje einantis į kalną su ledkirčiu, šautuvu, kompasu ir žiūronais, fotoaparatu, palinkęs nuo kuprinės svorio ir traukiantis dainą. Vėliau gyvenime teko jį matyti įvairiausiose situacijose: žygiuose, vestuvėse, šeimos rate, teatre, Seime, žygeivių klube ir kitur. Jis niekada nepasimesdavo, atkakliai siekdavo savo tikslo, išlaikydavo šaltą protą.

Viršūnėje nuotaika pakili, iškeliamė Lietuvos trispalvę. Žygio vadas Gediminas visus nufoto-

grafuoja medinio trianguliacijos žymeklio ir prie jo pritvirtintos vėliavos fone, atlieka visus formalumus, kurie paliudytų, kad Lietuvos žygeiviai (tada buvo naudojamas žodis turistai) buvo aukščiausioje Uralo kalnų viršūnėje. Leidžiamės žemyn, pradeda snigti, kyla pūga, vienas kito beveik nematome. Aš pradedu bijoti, kad nerasime apačioje paliktų kuprinių, paklysimė. Prisiminiau, kaip kartą Gediminas parodė kompasą – jo rodyklės sukosi ratu. Pasigirsta ramus žygio vado įsakymas: „Ištieskite virvę, tvirtai įsikibkite į ją, išsirikiuokite vienas nuo kito per kelis metrus ir eidami iš eilės kartokite vienas kito vardus: Jonas, Eglė, Gintas, Zita, Gediminas, Zita...“ Mus jungia virvė ir drąsina draugų balsai.. Sėkmingai surandame kuprines.

Pasiekiamė Kosju upę, ir žygio vadas praneša pritrenkiančią naujieną: statysime plaustą ir kalnų upe leisimės iki geležinkelio. Pradžioje pagalvojau, kad juokauja, nes neturime nei pjūklo, nei vinių, tik kirvį, „šaltus ginklus“ ir virves. Fantastiškai svajonei buvo lemta išsipildyti: po dviejų dienų visa komanda, iškėlus Lietuvos trispalvę, leidžiasi sraunia plaustu kalnų upe iki Kosju geležinkelio stoties. Ir šiandien stovi akyse aukšti uolėti plačios upės krantai, apaugę medžiais. Tai buvo rizikinga kelionė. Pavojus tykojo kiekviename žingsnyje, reikėjo būti labai atidiems, todėl prie vairo visada stovėdavo plausto šturmanas buvęs jūreivis Gintautas Maurutis arba žygio vadas. Upė srauni, plaustą pradeda nešti prie kranto uolų, galime užsimušti, bet baimės nejaučiame. Pasigirsta komanda visiems sustoti vienoje pusėje ir atkišti uolų link

ilgas kartis, kuriomis apsiginklavome statydami plaustą. Kartys atsimušdavo į uolas, plaustas pa-keisdavo savo kryptį, mes plaukiame toliau. Daug kartų kartys išgelbėjo mus nuo „pasibučiavimo“ su kranto uolomis. Staiga pamatome, kad priekyje Kosju išsišakoja į tris beveik vienodo pločio šakas. Kuria plaukti? Pasigirsta komanda: „Pakelt vairą, inkarą, gelbėjimosi ratą!“ Srovė neša mus su nepaprasta jėga, ir plaustas, užneštas ant netoli kranto esančios didelės povandeninės uolos, sustoja. Mūsų kartys šioje situacijoje bejėgės, aplink vanduo tiesiog verda. Apžiūrėję plaustą įsitikinam, kad jis atlaikė dvikovą su povandenine uola. Visi susijaudinę žiūrime į žygio vadą Gediminą. Naujas įsakymas: „Gintai, Jonai, lipkite į krantą, paimkite didžiausią pakrantėje besivoliojantį medį ir juo nustumkite plaustą nuo povandeninės uolos“. Vaikiniai tuojau pat įvykdo įsakymą. Plaustą pagau-na baisi srovė, vaikinai krante bėga paskui mus, bet plaustas vis tolsta nuo jų. Gediminas įsako: „Zita, imk gelbėjimosi ratą, šok į vandenį, krante virvę apšuk kelis kartus apie akmenį“. Mergina tuojau pat su rūbais šoka į šaltą kalnų upės vandenį, tvirtai apsikabinusi gelbėjimosi ratą ir įvykdo įsakymą. Plaustas sustoja, laukiam vaikinų. Aš ir šiandien žaviuosi Zitos drąsa, kartais pagalvoju, ar būčiau išdrįsusi šokti. Būčiau šokus, nes neklausyti žygio vado buvo neįmanoma.

Grįžusi į Lietuvą savitraštyje „Literatūra ir menas“ perskaičiau apybraižą „Taigos dienoraštis“, kuriame aprašoma turistų žuvmis prie Čiortovyje vorota (Velnio vartai). Kosju geležinkelio stotyje sužinojome, kad taip vadinosi upės

susiaurėjimas, kuriame užplaukėme ant povandeninės uolos. Vietiniai gyventojai netikėjo, kad mes ten neapsivertėme.

Gediminas apie žygį į aukščiausią Uralo kalnų viršūnę sudarė albumą, po kiekviena nuotrauka parengė užrašus, juos net atspausdino (tuo metu spausdinimo mašinėlės buvo retenybė, saugumo kontroliuojamos). Žygio vadas buvo puikus fotografas, nors patys rizikingiausi žygio momentai liko neužfiksuoti - svarbiausia buvo išlikti gyviems. Marijampolėje savo namuose Gediminas buvo įsirengęs fotolaboratoriją, po darbo rinkdavomės jo namuose ir padėdavome daryti nuotraukas. Buvo įdomu: žiūrėdami į užfiksuotus žygio epizodus savotiškai pakartojome žygį, daug kvatojomės, prisimindami patirtus nuotykius. Kartą užsibuvome iki vėlumos, man reikėjo eiti toliausiai. Kaip tikras džentelmenas Gediminas pasisiūlo parvežti mane dviračiu. Greitai pasiekiamė mokyklos – internato bendrą, kuriame aš gyvenau. Ruošiuosi nultipti nuo dviračio, bet vežėjas nustoja: laiptais leidžiamės dviračiu. Mane apėmė siaubas: dviratininkas tamsoje matyt nepastebėjo laiptų - nežuvome kalnuose, užsimušime namuose. Staiga sustojame, nulipu nuo dviračio, džentelmenas kaip niekur nieko nusišypso, atsisveikina. Aš net nežinau, ar jis pastebėjo mano išgąstį. Paskui supratau, kad keliaujant dviračiais nuo Baltosios iki Juodosios jūros jam teko įveikti ne tokias kliūtis.

Kritiškais lemiamaiais momentais, ne tik turistiniuose žygiuose, G. Ilgūnas priimdavo teisingus sprendimus, tik gaila, kad ne visuo-

► met jį suprasdavo. Aukščiausiojoje Taryboje - Atkuriamajame Seime jis vienintelis balsavo prieš restitucijos įstatymą, kuris supriešino Lietuvos žmones, nuskurdino liaudį, net žemę padarė kilnojamu turtu. Jis, būdamas pirmas Aukščiausiosios Tarybos Švietimo, mokslo ir kultūros komisijos pirmininkas, siekė, kad Lietuvos respublikos Konstitucijoje būtų straipsnis apie nemokamą mokymą ir gydymą. Deja, šiandien nesilaikoma Konstitucijos, todėl dauguma Lietuvos gyventojų nusivylę paminėjo nepriklausomybės dvidešimtmetį.

1965 m. lapkričio 28 d. siaurame draugų rate šventėme mano gimtadienį, jau pradėjome skirstytis. Staiga Gediminas paprašė popieriaus lapo ir paklausė, ar neatsirastų patalpos, kurioje jis galėtų pabūti vienas. Aš nuvedžiau jį į auklėtojų kambarį, o pati grįžau pas likusius svečius. Gediminas ilgokai nesirodė, nuėjau pažiūrėti, ką veikia žygio į aukščiausią Uralo kalnų viršūnę vadas. Gediminas nusišypsojo ir perskaitė ką tik sukurtą alegoriją apie Eglutę - eglę, užrašė ir jos sukūrimo laiką: 2 val. 19 min. Aišku, aš buvau patenkin-

ta gavusi tokią originalią dovaną. G. Ilgūnas turėjo jautrią poeto sielą, poezija jam buvo sudėtinė gyvenimo dalis. Jis gyvenime liko ištikimas tam, ką teigė alegorijoje Eglutė - eglė: „Maža matyti viršūnę, reikia pakilti aukščiau jos!“ Manau, kad alegorijoje atsispindi ir mano, ir Gedimino, ir daugelio mūsų kartos nuostatą: nepasiduoti sunkumams, nešti savo tiesą, sąjūdinti žmones su savo Tėvynės istorija, žengti tik pirmyn įveikiant vis naujas viršūnes. G. Ilgūnas tai įrodė savo gyvenimo pavyzdžiu. Jis pakilo virš daugelio viršūnių. ■

Tučius garsinanti šviesuolė

Aloyzas URBONAS

Gyvenimas yra per trumpas, kad spėtum su kiekvienu sutiktuju pūda druskos suvalgyti. Ir nebūtina. Kartais pakanka vieno kito pokalbio, bendromis jėgomis padaryto bent mažyčio darbelio, idant žmogus ne tik tą akimirką paliktų šviesiausią įspūdį, bet ir vėliau išliktų savimi, neleidamas jo autoritetui susvyruoti tavo akys. Atvirkščiai. Bėgant metams, pamatai, jog asmenybė yra nepalyginamai stipresnė ir turtingesnė nei buvai pagalvojęs. Ir nebūdamas tam žmogui prasikaltęs, mintyse tyliai atsiprašinėji, kad netikėjai jo didelių planų išsipildymu.

Taip man atsitiko su Žemaitijos kaimo šviesuole Elena Mažeikiene.

Pažintis įvyko prieš keliolika metų, kai sutaręs su „Margų raštų“ leidykla, rengiau knygą, skirtą Lietuvos ūkininkijos atsikūrimo 10-mečiui. Apie tai prasitariau Vilniaus universiteto docentui Vaclovui Ščemeliuovui, kilusiam iš Žemaitijos, nuolatos tenai besilankančiam ir

gerbiančiam kraštiečius.

– Važiavosi į Tučius, - pasakė Vaclovas. – Ir nesiginčyk. Tavo knyga be Mažeikienės paveikslų daug prarastų. Tuoj pat skambinu Elenutei.

Teko važiuoti. Ir susipažinti, ir pamatyti, ir aprašyti.

Elena turi stebuklingą raktą, kuris padėjo išgyventi visas kaimo „reformas“, gelbėdavo net sunkiausią valandą. „...Tai gausios šeimos vienybė ir susiklausymas. Gražiam Tučių kaimelyje po šimtmetėmis pušimis išaugo ir pedagogė, ir miškininkas, ir žemėtvarkininkas, ir bent pora ūkininkų. Jauniausias sūnus Zigmąs kartu su tėvais ūkininkauja čia – Tučiuose.“ – Cituoju ištraukėlę iš savo knygos „Gabrielės kelias. Ne karo metų dienoraščiai“, kurią 2003 m. išleido „Gairių“ leidykla. – Kai vienam nesiseka – visi suleikia pagalbon. Pinigais, talkomis, jautriu brolišku žodžiu, protingu patarimu. Taip juos išauklėjo geroji namų dvasia Elena, tokius sąžiningumo genus jaunoji karta paveldėjo iš darbščios ir garbingos

Mažeikių giminės...“

E. Mažeikienės pavardę žino Telšių ir aplinkiniuose rajonuose. Kaimynų mylimas žmogus, gražių renginių organizatorė nuolatos bendradarbiauja Telšių rajono ir „didžiojoje“ spaudoje. Elenos rašiniuose atsispindi giliausios kaimiečio godos.

Daug per gyvenimą parašyta. Viena mūsų pokalbyje Elena puse lūpų prasištarė, jog tai, kas matyta ir patirta, verta ne straipsnelio, o didelės knygos. Pasakė ir atsiduso. Matyt, suvokė, jog tai padaryti labai sunku. Ir ne darbštumo ar gebėjimų stoka yra didžiausia kliūtis. Leidyba brangiai kainuoja.

Apie kitą savo svajonę Elena kalbėjo drąsiau. Rodydama seną, atokiau nuo sodybos esančią klėtį, šeimininkė sakė, jog šimtmečius matęs pastatas labai tinka kaimo buities muziejui. Ji nusiteikusi tokį muziejų įrengti, kadangi pačių įvairiausių eksponatų – buities rakandų, senų leidinių, albumų ir fotografijų, mezginių, siuvinių, medžio drožėjų kūrybos, pagaliau

savo giminės relikvijų sukaupta gausybė.

– Negalima sumesti, kaip papuola, – sakė Elena. – Reikia susisteminti, aprašyti kiekvieno daiktelio istoriją. Žinoma, teks konsultuotis su muziejininkais.

Kai išsiskyrėm – stovėjo tuščia, apšiurusi klėtėlė. Dešimtmetis prabėgo, ir per tą laiką nepasitaikė progos susitikti su E. Mažeikiene.

O štai praėjusių metų vėlyvą rudenį nelaukta atskrieja džiugi žinia. Tiksliau, naujieną savo rankomis atneša kolega žurnalistas Julius Norkevičius, iš kurio ne sykį buvau girdėjęs šiltus pagarbos žodžius apie E. Mažeikienę, gyvenančią Tučiuose.

– Tau – nuoširdžiausi linkėjimai iš žemaičių žalio krašto, – sako Julius, įteikdamas man adresuotą svarų paketą. O jame, pasirodo, E. Mažeikienės knyga! Solidus, gražiai apipavidalintas beveik 400 puslapių apimties leidinys, pavadintas „Tuščiai – Žemaitijos kertelė“. Knygą išleido Tėvynės pažinimo draugija, leidykla „Gimtinė“. Savo žodžiu palydėjęs šią knygą, draugijos pirmininkas dr. Kazys Račkauskas teigia, „koks platus, šiltas, įvairus ir prasmingas autorės žvilgsnis. Ryškėja jos kilnios dvasinės, tautinės ir pilietinės nuostatos. Akivaizdus gebėjimas paprastai, lengvai, tapybiškai išsakyti savo pamąstymus. Elenos išvalgose vyrauja įvairiausių temų sodžiaus gyvenimo publicistika. Įsijungusi į tautotyros savanorių bendriją, susibičiulavusi su prof. Angele Vyšniauskaitė (1919-2006), perimdama kitų savanorių etnologų patirtį, Elena kaskart kryptingiau įprasmina žemaičių gyvenimo būdo ir savimonės ypatumus – išliekamos vertės etnokultūros apraiškas“.

Knygos anotacijoje rašoma, jog už etnografinio pobūdžio išvalgas „Gimtinės“ laikraštyje ir Tučiuose įrengtą klėtėlę – muziejų autorė apdovanota garbinga Tado Daugirdo premija.

Taigi, žmogus įgyvendino tas dideles svajones, apie kurias prieš keliolika metų kalbėta nors ir nedrąsiai, bet su viltimi. Kokia ketinimo galia! Žinant Elenos darbštumą, aišku, – bus naujų svajonių, darbų.

Ketinau rašyti recenziją, tačiau šiam rašiniui žurnale skirtą vietą užėmė ir knygos, ir muziejaus atsiradimo priešistorija. Vis dėlto privaliau pastebėti, kad autorės rašiniai, nuolatos sutinkami periodikoje per pastaruosius ketvirtą dešimtmečių bei surinkti vieton išsiskiria dabar-

tarp rašinių, spausdintų vadinamaisiais „sovietiniais“ laikais bei parašytų šiandien. Visus juos vienija nuoširdi pagarba ne kokiai nors santvarkai ar partijai, bet darbštuoliui žmogui, mylinčiam ir turtinančiam savo namus, gimtinę, visą kraštą.

Taip, tarybinių laikų spaudoje buvo daug demagogijos, melo, atviro tarnavimo „vienintelei ir teisingiausiai“ pasaulyje partijai. O kas galėtų paneigti, jog dabartinėje žiniasklaidoje mažiau demagogi-

Elena Mažeikienė (viduryje) su muziejininke Laimute Valatkienė ir žurnalistu Juliumi Norkevičiumi. S. Semenavičienės nuotr.

tinės žiniasklaidos (kartais pavadamos purvasklaida) fone savo šviesia mintimi, pasirinktais herojais. Maloniai nustebina tas faktas, jog knygos puslapiuose sutiksime daugybę šviesių žmonių ne tik iš Žemaitijos, bet ir iš kitų Lietuvos vietovių. Kaip autorė, nuolatos gyvendama ir dirbdama savo žemėlėje, juos pasiekė? Ogi Tėvynės pažinimo draugijos renginiuose, išvykose, susitikimuose. Aktyvios asmenybės keliai yra nepalyginamai tolesni, o horizontai platesni nei to, kam sunku atsitraukti nuo šiltos krosnies.

Ir, rodos, nepastebi skirtumo

jos, faktų klastojimo, tarnavimo įvairiems mesijams, partijoms ir partijėlėms? Skirtumas nuo praėjusių laikų tik tas, kad dabartinėje mūsų žiniasklaidoje nebeliko pagarbos darbščiam mokytojui, agronomui, statybininkui, gydytojui.

Būtina paminėti dar vieną labai svarbią aplinkybę. Tarp leidyklos rėmėjų – be Tėviškės pažinimo paramos fondo – dar keturių Elenos sūnų, dukros ir anūkų pavardės. Laiminga, daug galinti yra šeima, kurią aplenkė nuolat kurstomo gobšumo, savanaudiškumo, visuotino žmonių supriešinimo nuodai. Todėl ir gimė ši knyga. ■

Alternatyvų mums niekas nesiūlė

Gerb. redakcija,
prašau atspausdinti mano pamąstymus J. Bartuškos straipsniui „Kokia buvo geresnė alternatyva 1940 metų Lietuvos aneksijai“, išspausdintame „Gairėse“ 2011 m. Nr.2.

Tą klausimą straipsnio autorius adresuoja man, 91 m. amžiaus Aleksandrui Bendinskui. Iš J. Bartuškos teksto galima suprasti, kad geresnės alternatyvos 1940 m. TSRS aneksijai nebuvo. Aš gerb. autoriui atsakau: kad ir kokia būtų aneksija – gera, geresnė ar geriausia, ji yra aneksija ir tuo viskas pasakyta. Autoriaus teigimu: „A. Bendinskas plačiai aprašė Lietuvos karinio atašė Berlyne Kazio Škirpos propaguatą kitokią alternatyvą, pagrįstą glaudesniu bendradarbiavimu su hitlerine Vokietija, bet kažkodėl nepateikė pačios hitlerinės Vokietijos vadovų strateginių planų Baltijos ir Rytų Europos tautų atžvilgiu“.

Į šį didžiulės apimties klausimą aš negalėjau tada ir negaliu atsakyti dabar! Mano straipsniuose „Gairėse“ 2010 m. Nr.7, Nr.8, Nr.9 K. Škirpos „filosofijos“ propagavimo nėra net užuominų. K. Škirpa galėjo bendrauti su Vokietijos tarnybos mis ar atskirais asmenimis, bet pasipriešinimas vyko čia – Lietuvoje.

Ir 1941 m. birželio sukilimo pagrindinė užduotis buvo išsaugoti žmones, turtą ir kt. To siekėme ir tai didžia dalimi pavyko!

Parodyti nacių (ne vokiečių) svaichiojimus, remiantis L. Pabedinskos ir U. Tornau dokumentų rinkiniu „Lietuvos ir pasaulio istorija“ (Vilnius 2006), šiuo atveju man nereikėtų, nes aš savo akimis mačiau ir „gyvą bolševiką“ ir „gyvą načį“ ir abiejų pajutau „nagą“. Pabrėžiu: po 1939 m. rugpjūčio 23 d. Molotovo ir Ribentropo pakto

ir slaptųjų protokolų (beje, juos su draugais nelegaliu būdu išleidome dar 1970 m.) alternatyvos neliko!

Kad galėtumėme ir padiskutuoti, J. Bartuška siūlau įdėmiai pasiskaityti K. Škirpos dokumentinę knygą „Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti“, išleistą anglų ir lietuvių kalbomis Vašingtone, 1973 m.

Šioje knygoje K. Škirpa išdėsto savo veiklos principus, su kuriais naciai nesutiko ir vietoj to, kad jis galėtų užimti Laikinosios vyriausybės ministro pirmininko postą, „gavo“ namų areštą!

1943 m. lapkričio 1 d. aš taip pat buvau nacių areštuotas!

Skaitant J. Bartuškos straipsnį susidaro įspūdis, kad jis neatidžiai perskaitė mano straipsnius „Gairėse“ Nr.7, 8, 9. Todėl pateikiu kelias trumpas citatas iš jų, kuriomis norėjau pabrėžti to meto padėtį:

(...) „Tačiau sugebėti mirti yra lengviau, kaip sugebėti gyventi ir kurti. Mes turime atsiminti, kad istorinis momentas reikalauja sukaupti visas jėgas ir visą energiją mūsų Tėvynės gerovei ir pažangai užtikrinti. Mes turime visi atlikti savo pareigą, kurią mums diktuoja tiek istorija, tiek momento visiškas supratimas tarptautinės ir vidaus padėties mastu, tiek mūsų brangios Tėvynės, mūsų tautos likimas ir jos pažanga“. („Gairės“, 2010 m. Nr.7).

Po paskutinio Vyriausybės posėdžio birželio 16 d. A. Merkys iš Kauno radiofono kalbėjo:

„Nepaprastai greita tarptautinių įvykių raida paskutinėmis dienomis atsiliepė ir mūsų krašte. (...) Turėdami galvoje pagrindinius mūsų tautos gyvenimo reikalus, būtent, taikos ir ramaus kūrybinio darbo būtiniausias sąlygas, mes turime vertinti ir šią naujai susidariu-

sią situaciją. Mes esame įsitikinę, kad Sovietų Sąjungos kariuomenės naujų dalinių atvykimas į Lietuvą yra įvykęs kaip tik dėl pačios Lietuvos ir Sovietų Sąjungos didesnio saugumo sumetimų“ („Gairės“, 2010, Nr.8, psl. 41).

1940 m. liepos 14-15 dienomis (...) „Vyksta Liaudies Seimo rinkimai! Bet eina į rinkimus ne šautuvų varomi! Baimės ir nežinios stumiami. Nemaža žmonių iš įsitikinimo! Dalis galvodami, kad kitaip negalima ir nėra jokio kito pasirinkimo. Dalis, o ypač jaunimas, ėjo linksmi nusiteikę atlikti savo privalomą pareigą – tai buvo jų pasirinkimo reikalas“. O geresnė alternatyva – ten už debesų.

Savo straipsniuose teigiau, kad Lietuvos pasirinkimą lėmė Lietuvos žmonės. Priminsiu, kad prieškario Lietuvoje už antilietuvišką veiklą buvo teisiami bolševikinio režimo šalininkai. Buvo teisiami ir nacistiniai „entuziastai“. Bet kavinėse, baruose, sueigose ir net platesniuose suėjimuose buvo svarstoma: su kuo? Vistik dauguma buvo už tai, kad su TSRS.

Jaltos konferencijoje 1945 m. vasario 4-12 d. susirinkę Didžiosios Britanijos, JAV ir TSRS vadovai sutarė pokario Europos sutvarkymo klausimu. Lietuva liko TSRS įtakos sferoje. 1945 m. liepos 17 d. – rugpjūčio 4 d. Potsdamo konferencijoje jau buvo svarstomi Vokietijos demilitarizavimo, denacifikavimo ir karo tęsimo Rytuose klausimai. Lietuvos, Latvijos, Estijos valstybingumo klausimai nebuvo sprendžiami!

Likome TSRS įtakoje, o alternatyviniai klausimai, kam, kur, kada priklausyti, nebuvo nei iškelti, ne svarstomi!

Aleksandras BENDINSKAS

Nesigaili pasirinkusi gydytojo profesiją

Romualdas NAVICKAS

Kretinga

Kretingos šeimos sveikatos centro direktorė Augenija Juknevičienė sako pamilusi Kretingą ir jos žmones tarytum savo gimtąjį miestą Gaurę Tauragės rajone. Mūsų rajono žmonių pamėgto laikraščio „Švyturys“ paskelbtame labiausiai gerbiamų asmenų rinkimuose A. Juknevičienė tapo nominante. „Mane ši žinia ir nustebino, ir labai pradžiugino“, – sako gerbiama gydytoja, neseniai su kolegomis minėjusi šeimos sveikatos centro gyvavimo 10-metį. Šiuose savivaldos rinkimuose ji vėl išrinkta į rajono tarybą socialdemokratų sąrašė.

A. Juknevičienė pasakoja, kad jau vaikystėje, lankydamą savo sergančią tetą, matydama žmones baltais chalatais, svajojo apie gydytojo profesiją. Kai mokėsi vidurinės mokyklos 10 klasėje, su vienu klasės draugu, kuris taip pat tapo gydytoju, važiuodavo į ligoninę talkinti medicinos seselėms, padėdavo slaugyti ligonius. Ji iki šiol su pasididžiavimu prisimena, kaip būdama paprastų žmonių dukra, be jokių pažinčių, protekcijų įstojo į Kauno medicinos institutą. A. Juknevičienė su dėkingumu pasakoja apie savo šviesaus atminimo tėvelį ir 85 metų sulaukusią mamytę, kurie visada mokė gerbti mokytojus ir daug daug mokytis. Augenija baigusi institutą svajojo dirbti kokio didelio miesto ligoninėje. Deja, pasirinkimas buvo nedidelis, reikėjo pagal paskyrimą važiuoti arba į Telšius, arba į Salantus dirbti ligoninių vaikų ligų skyriuje. Gydytoja pasirinko Salantus. Čia ji sutiko ir

savo gyvenimo žmogų Stasį. Gydytoja su šypsena prisimena Salantų ligoninės gydytoją Nijolę Elijošaitę, kuri „pasistengė“, kad du jauni žmonės susitiktų, bendrautų.

Padirbėjusi Salantuose, sukūrusi šeimą persikėlė į Kretingą. Kurį laiką dirbo Kretingos vaikų konsultacijos vedėja, o atsiskyrus ligoninei nuo poliklinikos ilgą laiką dirbo Pirminės sveikatos priežiūros centro vyriausiojo gydytojo pavaduotoja. Prieš 10 metų, atsiradus palankioms sąlygoms, su grupe kolegų gydytojų įkūrė privatų šeimos medicinos centrą. Čia dirbti įdomu, kadangi tenka bendrauti tiek su suaugusiais, tiek su vaikais. A. Juknevičienė prisipažįsta, kad darbas atima visą laisvalaikį, o pailsėti ji galinti sau leisti tik per atostogas. Bet ji niekada nesigailinti, kad pasirinko gydytojo profesiją.

Dialogą sunku įsivaizduoti

Petras MARCINKEVIČIUS

Kupiškio r.

Daug metų įvairiausi valdžios ir jos aplinkos veikėjai visus mokė, vėidmainiavo, žadėjo, ramino, pakol atvedė valstybę į visuotinę labai gilią socialinę krizę. Dėl to kenčia paprasti žmonės, bet ne tie, kurie sukėlė krizę. Praėjusiais metais valdžia pradėjo tvirtinti, kad krizę jau pavyko įveikti, tik dar reikia pakentėti metus ar dvejus ir mana iš dangaus pasipils ant mūsų galvų. Pakentėti daugumas valstybės gyventojų gal ir pakentės, tačiau blogiausia tai, kad iš valdžios melo maišo vėl lenda dosniai apmokamas melas. Būtų labai gražu ir gerai, jeigu valdžios ir jos aplinkos veikėjų prognozės išsipildytų, tačiau labai daug reiškinių rodo, kad krizė nėra negalvoja trauktis, o tik įgauna vis kitas formas.

Visi žino, kad praėjusiais ir šiais

metais ženkliai pabrango ir brangsta daugumas maisto prekių, degalai, transportas ir kitos būtiniausios paslaugos. Didėjant kainoms valdžia daugiau surenka pridėtinės vertės mokesčių ir tai laikoma kaip ekonomikos atsigavimas... Visi žino ir tai, kad pensijos, įvairios pašalpos, daugumos biudžetinių įstaigų darbuotojų užmokestis už darbą ne tik kad nepadidėjo, bet kai kam ir sumažėjo. Dėl įvairių priežasčių vartojimas šalies viduje natūrine išraiška turi mažėti, dėl ko turi mažėti gamybos ir prekybos apimtis, didėti nedarbas, skurdas, emigracija ir kitas blogis.. Dėl pinigų nuvertėjimo gamybos ir kai kurie kiti ekonomikos rodikliai pinigine išraiška gali atrodyti ir geriau, tačiau nuo to žmonių gyvenimas tikrai negerės ir krizė iš Lietuvos nepabėgs. Kai taip yra, nė vienas save gerbiantis žmogus ne tik kad neištiesyt rankos valdžiai, kuri sugebėjo apgauti gal jau šimtą kartų ir vėl stengiasi apgauti šimtą pirmą kartą, bet išjungtų radiją ir televiziją, kai tik išgirs apmokamų melagių pasakas.

Profesajungoms, kad bent padejuotų, valdžia ir tai nenori leisti mitinguoti. O kam duoti, jeigu Graikijos, Prancūzijos ir kitų Vakarų valstybių profesajungos, kurios yra daug kartų įtakingesnės ir organizuotesnės kaip Lietuvos, nieko nesugeba iškovoti? Iš kitos pusės, koks žmogus, kuris turi bent truputį garbės ir žmogiško orumo, gali pradėti dialogą su melagiais. Kiekvienam žmogui, kuris dar sugeba mąstyti, aišku, kad tai būtų ne tik beprasmis laiko gaišimas, savęs žeminimas, bet ir kitų žmonių klaidinimas. Visos reformos, kurios vyko nuo 1989 metų, kelia įtarimą, kad yra sunkus nusikaltimas žmoniškumui, todėl visi, kas jas vykde, turi atsakyti su tinkamai su tarptautine teise, o bylą nagrinėti turi specialus tarptautinis teismas. Tokiu būdu tauta gali galutinai atsiriboti nuo melagių, kurie nieko kito nesugeba duoti valstybei, o tik žeminti žmogaus ir visos valstybės orumą.

Skaitytojai atsako į žurnalo anketos klausimus

1. Ar seniai prenumeruojate, skaitote „Gaires“? Kodėl renkatės šį žurnalą? Ar jis kuo nors išsiskiria iš kitų periodinių leidinių?
2. Kurios žurnalo temos Jus labiausiai domina?
3. Ko pasigendate žurnale?
4. Kokius dar leidinius skaitote? Jūsų nuomonė apie Lietuvos žiniasklaidą?
5. Kuo laikote save, vertindami šių dienų Lietuvą, – optimistu ar pesimistu ir kodėl? Kuo didžiuojatės? Ko labiausiai mums trūksta?
6. Kaip vertinate Lietuvos narystę Europos Sąjungoje? Kokius matote privalumus, ko pasigendate?
7. Ar galimybę laisvai judėti tapusią emigraciją laikote grėsme tautos egzistencijai?
8. Ar domitės mūsų atstovų Europos Parlamente veikla? Kaip vertinate žurnalo skyrelį „Europos rožė“?
9. Kokia didžiausia Jūsų svajonė?
10. Ko palinkėtumėte žurnalui ir jo skaitytojams 2011 metais?

Janina PILIUKAITYTĖ

Kaunas

1. Saugau kone visus žurnalo numerius. Skaitau „Gaires“ dėl rimtų ir objektyvių straipsnių.

2. Visos žurnalo temos įdomios, bet man įdomiausios šių dienų aktualijos ir įvairūs prisiminimai.

3. Žurnalas gana tobulas, bet pageidaučiau, kad daugiau skaitytojų su juo susipažintų. Taigi reikia didesnio tiražo. Manau, kad gausi ir stipri Socialdemokratų partija galėtų labiau prisidėti prie jo sklaidos – juk tai vienintelis kairiosios minties žurnalas Lietuvoje.

4. Dabar Lietuvos spaudoje būna daug nepatikrintų, iškraipytų faktų, neteisingai apjuodintų žmonių. Pasitaiko nekultūringai, chamiškai besielgiančių žurnalistų, tiesiog įsijautusių į kaltintojų rolę... Toks elgesys labai žemina šią profesiją.

5. Dėl optimizmo ir pesimizmo nežinau nė ką sakyti. Papasakosiu per TV matytą vaizdelį. Vidutinio amžiaus vyriškis šluoja kiemą, pribėgusi prie jo su mikrofonu žurnalistė klausia: jūs optimistas ar pe-

simistas? Žmogus, į ją pažiūrėjęs, sako: aš paprastas darbininkas... Į šį klausimą galiu atsakyti panašiai: esu pensininkė.

Esu labai nusivylusi tarpusavio kivirčiais, anksčiau užgyvento turto naikinimu, vienas kito persekiojimu. Trūksta sąžiningumo, protingo valstybės valdymo!

6. Narystę Europos Sąjungoje vertinu kaip neišvengiamybę – nebuvo kito išeities. Perdėtas ES institucijų kišimasis į valstybių narių vidaus reikalus. Norim ar nenorim, iš čia kyšo globalizacijos ausys.

7. Galimybę laisvai judėti vertinu atsargiai. Mažai šaliai tokie reiškiniai gali būti pavojingi. Ypač kai žmonės išvažiuoja duonos kėsnio vejami! Kad Lietuva neišsivažinėty, reikia rūpintis ne „raganų medžiokle“, o tuo, kad žmonės būtų materialiai aprūpinti ir su jais skaitomasi...

8. Teigiamai vertinu, kad mūsų atstovų yra Europos Parlamente, bet jų veikla nelabai domiuosi.

9. Svajonių gali būti daug, bet pagrindinė mano svajonė, kad greičiau baigtųsi netolimoje praeityje Lietuvą, jos kalbą, gamtą, papročius puoselėjusių žmonių

niekinimas, įvairūs pasišaipymai iš jų ir t.t. Nė vienai šaliai beato-dairiškas praeities neigimas nieko gero nedavė

10. Linkiu žurnalui kuo daugiau skaitytojų.

Vytautas MONTVILA

Alytus

1. Prenumeruoju „Gaires“ nuo pirmo numerio. Tai vienas iš teisingiausių žurnalų Lietuvoje.

2. Visos temos yra įdomios ir skaitomos.

3. Mintyse aš esu socialdemokratas ir šiam vardui žemai lenkiuosi. Norėtusi, kad žurnalas nevengtų daugiau kritikos socialdemokratams, kai jie aiškiai nuvažiuoja į dešinę.

4. Didžioji dalis žiniasklaidos prasta, vyksta paprasčiausias smegenų plovimas,

5. Laikau save pesimistu. Didžiuotis tikrai nėra kuo. Mums trūksta gero šeimininko. Griauti valstybę didelio proto nereikia.

6. Narystę Europos Sąjungoje vertinai teigiamai ir dėl to agitavau

kitus. Deja, šiandien aš nelabai suprantu, kam mes priklausome: Europos Sąjungai ar JAV.

7. Emigracija nebūtų tokia didelė grėsmė tautos egzistencijai, jei mūsų išrinktieji dirbtų Lietuvai ir žmonių labui.

9. Norėčiau pamatyti savo tėvynę tikrai laisvą, nes šiandien laisvės yra tik tiek, kiek jos reikia valdančiesiems.

10. Linkiu, kad po žurnalo vėliava sutelktumėte į vieną būrį visas kairiāsias jėgas.

Juozas Jonas BARTUŠKA

Kaunas

1. Skaitau „Gaires“ nuo jų leidimo pradžios ir beveik nuo tada prenumeruoju. Žurnalas įdomus tuo, kad nevengia aktualių praeities ir dabarties problemų.

2. Labiausiai domina pakankamai argumentuotos ekonominės-finansinės, socialinės, istorinės, svarbiausiųjų vertybių paieškos temos.

3. Labiausiai pasigendu išsamių ir argumentuotų reagavimų į žurnalo straipsnių autorių keliamas problemas. Nes be to straipsnių įtaka lieka šiek tiek panaši į kunigų ar vyskupų pamokslus, kai net ir esminės propaguojamos vertybės „pro vieną ausį įeina, o pro kitą be realaus pėdsako išeina“. Todėl būtų aktualu žurnale susikonsultuoti į Lietuvos daugumai žmonių esmines problemas ir jų strateginius bei taktinius sprendimus. Labai svarbu yra bent minimaliai pakankama ekonominė gerovė, kuri užtikrintų daugumos žmonių orų gyvenimą, o tai realiai įgyvendinti neįmanoma be pakankamai didelės valstybės ekonominės galios. Tai labai sunkūs, bet neišvengiamai būtini uždaviniai. Todėl jie strategiškai mąstantiems Lietuvos politikams ir verslininkams turėtų būti pirmaeilis prioritetas. Pradėti būtų galima nuo dabartinių gerovės

valstybių tokio patyrimo analizės ir to patyrimo kūrybiško pritaikymo Lietuvoje. Tokią analizę lengviausiai galėtų atlikti Lietuvoje išrinkti europarlamentarai Justas Paleckis ir Zigmas Balčytis, nes jiems lengviausiai įmanoma gauti tiesioginės informacijos apie gerovės kūrimo priemones ir šaltinius iš gerovės valstybių atstovų Europos Parlamente.

4. Žiniasklaidoje vyrauja straipsniai, kurių autoriai pateikia savo teiginius bei išvadas be moksliškai pagrįsto pagrindimo. Pasigendu panašių į Feisacho Freidheimo publikacijų, kur išvados pagrįstos įtikinamais šaltiniais. Prie tokių publikacijų iš dalies galima priskirti „Gairėse“ (2011 Nr.2) pradėtą spausdinti Algimanto Indriūno straipsnį „Nematoma bomba, nusiaubusi Lietuvą“. Tačiau manęs neįtikina vien nepalankus Miltono Fridmano, kaip laisvosios rinkos fundamentalisto, vertinimas. Aš nukainotų knygų lentynoje nusipirkau jo knygą „Kapitalizmas ir laisvė“ (Kaunas, 1998), kurios įvadinuose skyriuose radau socialdemokratams ir net marksistams priimtinių teiginių apie ekonominės laisvės pranašumą politinės laisvės atžvilgiu bei apie būtinumą politinei valdžiai reguliuoti ekonomiką. Be „Gairių“ skaitau „Opoziciją“, „Savaitę“, „Kauno dieną“, rečiau „Lietuvos žinias“, „Lietuvos rytą“, „Veidą“, „Verslo žinias“, „Mokslą ir gyvenimą“, „Mokslą ir techniką“.

5. Jeigu nepagerės Lietuvos po-

litikų valstybės valdymo strateginė išmintis, laikyčiau save pesimistu. Tačiau tikiuosi, kad taip neatsitiks. Tokiu atveju tapčiau bent nuosai-kiu optimistu.

6. Narystę Europos Sąjungoje vertinčiau sąlyginai palankiai, jeigu būtų ryžtingiau ir efektyviau panaudojama ES teikiama finansinė parama.

7. Didesne grėsme laikyčiau tai, jog bedarbių skaičius Lietuvoje padidėtų tiek, kiek yra emigravusių lietuvių.

8. Domiuosi mūsų europarlamentarų veikla, bet pageidauju, kad jie Lietuvoje publikuotų daugiau konkrečios (ir statistinės) informacijos apie kitų ES valstybių patirtį, kurią būtų įmanoma panaudoti aktualiausioms Lietuvos problemoms spręsti.

9. Pageidauju, kad Lietuvoje atsirastų talentingų lyderių, kurie dar mano, 82 metų „jaunuolio“, gyvenimo metais bent pradėtų realiai įgyvendinti daugumos žmonių ekonominės gerovės pradmenis.

10. Linkiu „Gairėms“ padėti bent vienai politinei jėgai (realiausiai socialdemokratams) susiprasti savo veiklą planuoti ne vienai artimiausiai Seimo kadencijai, bet ir ilgesniam laikotarpiui, nes per Seimo vienos kadencijos laikotarpį neįmanoma įgyvendinti svarbiausių Lietuvos strateginių uždavinių. Pageidauju daugiau palankių publikacijų apie verslo (ir stambiojo) vadovų ir kitų darbuotojų veiklos įtaką valstybės ekonominei galiai sustiprinti.

Tariame nuoširdų ačiū visiems skaitytojams, atsiuntusiems atsakymus į mūsų anketą, pareiškusiems įdomių ir vertingų minčių. Jos labai pravers žurnalo leidėjams, kurie kartu su ištikimais skaitytojais nori, kad žurnalas būtų įdomesnis ir įtakingesnis. Atsiprašome tų, kieno atsakymai nebetilpo mūsų žurnale, jų nuomonę vertiname ir esame dėkingi.

Kviestume skaitytojus dažniau atsiliepti į žurnalo publikacijas, jose aptariamąs problemas. Labai svarbu konstruktyvūs pasiūlymai, ką reikėtų daryti, kad atsirastų daugiau socialinio teisingumo, pagarbos žmogui.

Eik tu peklon – kaip gražu!

Jonas VISOCKAS

Viskas keičias, viskas mainos:
Kyla mokesčiai ir kainos...
Ne kasdien, o kas minutę
Išgirsti tokią žinutę! –
Niekis! Bėdžiai nepražus –
Susiverš tvirčiau diržus!..
Eik tu peklon – kaip gražu! –
Kiek reikės naujų diržų!!!

ŽINGEIDAUJANČIAM

Pabučiuok bitę į nosį –
Ar ji saldi – sužinosi...

APIE TIKĖJIMĄ

Maitinami tik pasukom,
Dar tiki žmonės... pasakom!..

APIE „ŽVAIGŽDES“

TV ekranuose jau tiek „žvaigždžių“ priviso,
Visatoje, ko gero, tiek nėra iš viso...

APIE PĖDAS

Žiūrint akimis pelėdos –
Tokios RYŠKIOS mūsų pėdos,
Tokios menkos mūsų bėdos... –
Nematai – nėra ir gėdos!

NUOLANKI PADĖKA

Kad už mane tu balsavai, tau neskolingas...
Bet dėkoju...
Dabar tu, runkeli, nepuldinėk prie mano kojų!..

PORINKIMINIAI TRIOLETAI

Jau baigėsi lėkšti juokai
Neinkšk, kad vėl apsirikai...
Kad nebe tuos išsirinikai...

Gana verkšlenti ir stenėti! –
Teks juos, jų giminę penėti...
Ir šunaujas gausias jų net!

Kituos rinkimuos kažkodėl
Dar kartą apsiriksi vėl...
Ir vėl verkšlensi: na kodėl?!

Vėl rausies plaukus: po galų!.. –
Vėl patikėjai tuo „šulu“
Dėl rožinių jo paistalų!..

Tik kuo kalti jo paistalai, –
Gal jau mąstyti privalai,
Kur išmintis, kur tauškalai?!

MĄSTYKITE!

Neskieskite, nebliaukite ir nesakykite,
Kad valdžioje kone visi „trenkti“...
Verčiau... ne sėdima vieta mąstykite,
Kieno jie buvo išrinkti???

MAŽUČIUKAS TRŪKUMĖLIS

Ir seimūnas, ir šokėjas! –
Ir jaunų panų... žokėjas! –
Ambicingas, nesukriošęs,
Tik galvoj – skystos daug košės...

APIE VIEŠŲJŲ PIRKIMŲ KONKURSUS

Visi giria puikią tvarką:
Slaptai siūlo, viešai perka...
Perkantieji dosniai duoda
Tiems, kurie mikliau parduoda...
Ir abidvi pusės penis
Iš valstybinės kišenės!..
Tas įkliūva už viešumą,
Kas... apžioja menką sumą!

REFORMATORIUS

Jis reformuoja viską iš eilės.
Ir nenustos, kol reformuot galės...
Vis giriasi – reformos jo paklius
Į ekonomikos garsius vadovėlius...
Juose jo garbų vardą įrašys...
Profesoriai jo paslaugų prašys...
Jis akademikams patarti sugebės,
Kaip ekonomiką ištraukti... iš duobės!
...Tikėkime: jo vardą dar rašys
Paminklus kalantis... akmentašys!